

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav románských studií

Diplomová práce

Lenka Vavříčková

K problematice času absolutního a relativního ve španělštině a češtině
On Absolute and Relative Tenses in Spanish and Czech

Praha 2011

Vedoucí diplomové práce:
Doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

Ráda bych poděkovala Doc. PhDr. Petru Čermákovi, Ph.D. za vedení této diplomové práce, za vstřícnost a trpělivost při konzultacích a za cenné rady a připomínky.

Děkuji také své rodině za veškerou podporu během studia.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. července 2011

Lenka Vavříčková

Anotace

Diplomová práce porovnává slovesný systém španělštiny a češtiny z hlediska vyjadřování časových vztahů. Prostřednictvím paralelního korpusu InterCorp zkoumá španělské slovesné časy presente, pretérito imperfecto, pretérito perfecto simple, futuro simple, condicional simple, pretérito perfecto compuesto, pretérito pluscuamperfecto, pretérito anterior, futuro compuesto a condicional compuesto v indikativu a dále nefinitivní slovesné tvary infinitivo simple, infinitivo compuesto, gerundio simple a gerundio compuesto a hledá prostředky, jaké užívá čeština pro vyjádření komplexních časových významů předčasnosti, současnosti a následnosti španělského slovesa.

Klíčová slova

absolutní čas, relativní čas, předčasnost, současnost, následnost, InterCorp

Abstract

This diploma thesis compares the Spanish verb system with the Czech one in terms of expressing temporal relations. We use the InterCorp parallel synchronic corpus to examine the Spanish tenses of presente, pretérito imperfecto, pretérito perfecto simple, futuro simple, condicional simple, pretérito perfecto compuesto, pretérito pluscuamperfecto, pretérito anterior, futuro compuesto a condicional compuesto in the indicative mode and also the infinitive verb forms of infinitivo simple, infinitivo compuesto, gerundio simple a gerundio compuesto. We look for the Czech equivalents to the complex temporal meanings of the Spanish verb.

Keywords

absolute tense, relative tense, anteriority, contemporaneity, posteriority, InterCorp

Obsah

1. Úvod	9
1.1. Slovesný čas, časy absolutní a časy relativní	9
1.2. Základní koncepce a termíny	10
1.3. Paralelní korpus InterCorp a pracovní postup.....	11
1.4. Shrnutí.....	12
2. Systém slovesných časů ve španělštině a v češtině.....	14
2.1. Absolutní a relativní časy ve španělštině a v češtině	14
2.1.1. Absolutní a relativní časy v češtině.....	14
2.1.2. Absolutní a relativní časy ve španělštině	16
2.2. Systém slovesných časů indikativu ve španělštině	17
2.3. Systém slovesných časů indikativu v češtině.....	21
2.4. Předpokládané korespondence časů ve španělštině a češtině.....	22
3. Přítomný čas	24
3.1. Aktuálnost a neaktuálnost	24
3.2. Přítomný čas ve španělštině: presente, <i>hablo</i> – indikativ přítomného	25
3.3. Přítomný čas v češtině.....	26
3.4. Korespondence času přítomného ve španělštině a češtině	26
3.4.1. Presente, <i>hablo</i> – indikativ přítomného	26
3.4.2. Presente, <i>hablo</i> – indikativ přítomného: analýza	27
3.4.3. Korespondence času přítomného ve španělštině a češtině – shrnutí	28
4. Minulé časy	29
4.1. Vznik gramatické kategorie minulosti	29
4.2. Časy minulé ve španělštině	30
4.2.1. Pretérito perfecto simple, <i>hablé</i> – indikativ perfekta	30
4.2.2. Pretérito imperfecto, <i>hablaba</i> – indikativ imperfekta, indikativ kopretérito.....	31
4.2.3. Pretérito perfecto compuesto, <i>he hablado</i> – indikativ antepřezentního	32
4.2.4. Pretérito pluscuamperfecto, <i>había hablado</i> – indikativ propréteritního.....	34
4.2.5. Pretérito anterior, <i>hube hablado</i> – indikativ antepretéritního.....	34
4.3. Minulý čas v češtině.....	35
4.4. Korespondence mezi časy minulými ve španělštině a češtině	37
4.4.1. Pretérito perfecto simple, <i>hablé</i> – indikativ perfekta	37
4.4.1.1. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablé</i> ve větě jednoduché.....	38
4.4.1.2. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablé</i> ve větě hlavní	38
4.4.1.3. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablé</i> ve větě vedlejší.....	39

4.4.1.4. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablé</i> – shrnutí	39
4.4.2. Pretérito imperfecto, <i>hablaba</i> – indikativ imperfekta, indikativ kopretéríta.....	39
4.4.2.1. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaba</i> ve větě jednoduché.....	40
4.4.2.2. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaba</i> ve větě hlavní.....	41
4.4.2.3. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaba</i> ve větě vedlejší.....	41
4.4.2.4. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaba</i> – shrnutí	42
4.4.3. Pretérito perfecto compuesto, <i>he hablado</i> – indikativ anteprezentu	42
4.4.3.1. České ekvivalenty paradigmatu <i>he hablado</i> ve větě jednoduché.....	43
4.4.3.2. České ekvivalenty paradigmatu <i>he hablado</i> ve větě hlavní	43
4.4.3.3. České ekvivalenty paradigmatu <i>he hablado</i> ve větě vedlejší.....	44
4.4.3.4. České ekvivalenty paradigmatu <i>he hablado</i> – shrnutí.....	44
4.4.4. Pretérito pluscuamperfecto, <i>había hablado</i> – indikativ propréteríta.....	45
4.4.4.1. České ekvivalenty paradigmatu <i>había hablado</i> ve větě jednoduché	46
4.4.4.2. České ekvivalenty paradigmatu <i>había hablado</i> ve větě hlavní.....	46
4.4.4.3. České ekvivalenty paradigmatu <i>había hablado</i> ve větě vedlejší	46
4.4.4.4. České ekvivalenty paradigmatu <i>había hablado</i> – shrnutí	47
4.4.5. Pretérito anterior, <i>hube hablado</i> – indikativ antepréteríta.....	48
4.4.6. Korespondence mezi časy minulými ve španělštině a češtině – shrnutí	49
5. Budoucí časy	50
5.1. Vznik gramatické kategorie budoucnosti	50
5.2. Časy budoucí ve španělštině	51
5.2.1. Futuro simple, <i>hablaré</i> – indikativ futura	51
5.2.2. Futuro compuesto, <i>habré hablado</i> – indikativ antefutura	52
5.2.3. Condicional simple, <i>hablaría</i> – indikativ metapréteríta.....	53
5.2.4. Condicional compuesto, <i>habría hablado</i> – indikativ antemetapréteríta	54
5.3. Budoucí čas v češtině.....	54
5.4. Korespondence mezi časy budoucími ve španělštině a češtině.....	55
5.4.1. Futuro simple, <i>hablaré</i> – indikativ futura	56
5.4.1.1. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaré</i> ve větě jednoduché	56
5.4.1.2. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaré</i> ve větě hlavní.....	57
5.4.1.3. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaré</i> ve větě vedlejší	57
5.4.1.4. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaré</i> – shrnutí.....	57
5.4.2. Futuro compuesto, <i>habré hablado</i> – indikativ antefutura	58
5.4.2.1. České ekvivalenty paradigmatu <i>habré hablado</i> ve větě jednoduché	58
5.4.2.2. České ekvivalenty paradigmatu <i>habré hablado</i> ve větě hlavní.....	59
5.4.2.3. České ekvivalenty paradigmatu <i>habré hablado</i> ve větě vedlejší	59

5.4.2.4. České ekvivalenty paradigmatu <i>habré hablado</i> – shrnutí	60
5.4.3. Condicional simple, <i>hablaría</i> – indikativ metapréterita.....	61
5.4.3.1. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaría</i> ve větě hlavní	61
5.4.3.2. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaría</i> ve větě vedlejší.....	62
5.4.3.3. České ekvivalenty paradigmatu <i>hablaría</i> – shrnutí.....	62
5.4.4. Condicional compuesto, <i>habría hablado</i> – indikativ antemetapréterita	63
5.4.5. Korespondence mezi časy budoucími v češtině a španělštině – shrnutí	63
6. Role nefinitních slovesných tvarů při vyjadřování času.....	65
6.1. Nefinitní slovesné tvary ve španělštině.....	65
6.1.1. Gerundium	66
6.1.1.1. Gerundium jednoduché, <i>hablando</i>	66
6.1.1.2. Gerundium složené, <i>habiendo hablado</i>	67
6.1.2. Infinitiv.....	67
6.1.2.1. Infinitiv jednoduchý, <i>hablar</i>	67
6.1.2.2. Infinitiv složený, <i>haber hablado</i>	68
6.2. Nefinitní tvary v češtině.....	68
6.2.1. Transgresiv.....	68
6.2.1.1. Transgresiv současný, <i>volaje</i>	69
6.2.1.2. Transgresiv předčasný, <i>zvolav</i>	69
6.2.1.3. Transgresiv budoucí, <i>zvolaje</i>	69
6.2.2. Infinitiv.....	69
6.2.3. Verbální adjektivum.....	70
6.3. České ekvivalenty španělského gerundia a infinitivu	70
6.3.1. Gerundium jednoduché, <i>hablando</i>	71
6.3.1.1. Gerundium jednoduché, <i>hablando</i> : analýza	71
6.3.1.2. Gerundium jednoduché, <i>hablando</i> – shrnutí	72
6.3.2. Gerundium složené, <i>habiendo hablado</i>	72
6.3.3. Infinitiv jednoduchý, <i>hablar</i>	72
6.3.3.1. Infinitiv jednoduchý, <i>hablar</i> : analýza.....	73
6.3.3.2. Infinitiv jednoduchý, <i>hablar</i> – shrnutí	74
6.3.4. Infinitiv složený, <i>haber hablado</i>	74
6.3.4.1. Infinitiv složený, <i>haber hablado</i> : analýza.....	75
6.3.4.2. Infinitiv složený, <i>haber hablado</i> – shrnutí.....	75
6.3.5. České ekvivalenty španělského gerundia a infinitivu – shrnutí	76
7. Závěr	77
8. Résumé	80

8.1. Resumen: Acerca de los tiempos absolutos y relativos en español y en checo.....	80
8.2. Shrnutí: K problematice času absolutního a relativního ve španělštině a češtině	84
8.3. Summary: On Absolute and Relative Tenses in Spanish and Czech	86
9. Bibliografie a prameny	87
9.1. Bibliografie	87
9.2. Prameny	89

1. Úvod

Naše práce si klade za cíl porovnat slovesný systém španělštiny a češtiny z hlediska vyjadřování časových vztahů. Kvantitativní rozdíl je na první pohled zřejmý: španělština má v indikativu deset slovesných časů, čeština jen tři. Vycházíme tedy z předpokladu, že kategorie slovesného času ve španělštině je strukturovanější než táž kategorie v češtině, a snažíme se nalézt a popsat prostředky (gramatické, lexikální, syntaktické), kterých užívá český jazykový systém pro vyjádření komplexních časových významů španělského verba. Jde nám o zachycení časů absolutních a relativních. Teorie ověříme na paralelním korpusu InterCorp.

1.1. Slovesný čas, časy absolutní a časy relativní

Slovesný čas zařazuje děj na časovou osu.

U časů absolutních (základních) je orientačním bodem na této časové ose okamžik komunikačního aktu¹ (výpovědní událost,² okamžik mluvního aktu,³ okamžik promluvy⁴), který ji dělí na tři úseky: minulost, přítomnost, budoucnost. Rozlišujeme tedy děje minulé (předchází okamžiku komunikačního aktu), děje přítomné (současné s okamžikem komunikačního aktu, tento „okamžik“ může být nekonečně dlouhý, jedná se o okamžik, který neustále uplyývá) a děje budoucí (následují po okamžiku komunikačního aktu).

Referenčním bodem časů relativních (poměrných) není okamžik komunikačního aktu, nýbrž jiný okamžik, jiný děj (děj základní⁵). Tyto časy vyjadřují předčasnost, současnost či následnost ve vztahu k jinému ději.⁶

Vedle gramatické kategorie slovesného času se na určování časových vztahů podílejí také prostředky lexikální (časová adverbia, substantiva, předložky) či věty vedlejší.⁷

Španělština vládne bohatým systémem slovesných časů, v indikativu disponuje mnoha různými formami pro časy absolutní a dalšími formami pro časy relativní, zatímco čeština má pouze tři základní slovesné časy, jimiž vyjadřuje jak časy absolutní, tak časy relativní. Zdá se, že gramatická kategorie slovesného času není v češtině natolik

¹ PETR, Jan, et. al. *Mluvnice češtiny. Díl 2. Tvarosloví*. 1. vydání. Praha: Academia, 1986, s. 164.

² ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1641-4, s. 272.

³ GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-281-4, s. 416.

⁴ PANEVOVÁ, Jarmila – SGALL, Petr. Relativní čas. *Slovo a slovesnost*, 1971, roč. 32, s. 141.

⁵ ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba*. Praha: SPN, 1969, s. 135.

⁶ PANEVOVÁ, Jarmila – SGALL, Petr. Op. cit., s. 141.

⁷ ŠMILAUER, Vladimír. Op. cit., s. 267-277.

rozvinuta jako ve španělštině, na druhou stranu existuje v češtině lexikálně-gramatická kategorie slovesného vidu, jež se kříží⁸ právě s kategorií slovesného času.

Vzhledem k tomu, že čeština nedisponuje v kategorii slovesných časů takovými gramatickými prostředky pro vystižení předčasnosti, současnosti a následnosti jako španělština, budeme se snažit zjistit, jakými prostředky vyjadřuje vzájemný poměr mezi různými ději, jakým způsobem se potýká s kategorií absolutního a relativního času. Nabízí se prostředky lexikální, vidová korelace, pořadí vět; vztah mezi ději může vyplývat z kontextu. Vladimír Skalička ostatně tvrdí, že „morfologický čas je nadbytečný, vyskytuje-li se ve větě nebo v textu příslovečné určení času nebo jiný časový údaj.“⁹

1.2. Základní koncepce a termíny

U španělských slovesných kategorií vycházíme z tradičního pojetí *Nueva gramática de la lengua española*¹⁰ a rozvržení vztahů mezi slovesnými časy podle G. Roja a A. Veigy.¹¹ Některé metodologické postupy a termíny si ale vypůjčujeme i od autorů *Mluvnice současné španělštiny*,¹² zejména je nám blízké důsledné oddělování formální stránky jazykového znaku od stránky významové. Podle *Mluvnice současné španělštiny*¹³ jsme se tedy rozhodli mluvit o obecném paradigmatu (či tvarovém typu), máme-li na mysli formální stránku, a o (modo)temporálním významu, jímž odkazujeme ke stránce významové. V případech, kdy neklademe důraz na oddělení formy od významu, mluvíme prostě o slovesném čase¹⁴ a užíváme terminologie podle *Nueva gramática de la lengua española*.¹⁵

U českých slovesných kategorií vycházíme z akademické *Mluvnice češtiny*,¹⁶ Šmilauerovy¹⁷ *Novočeské skladby* a dalších gramatik.

⁸ KOPEČNÝ, František. Slovesný vid v češtině. Praha: ČSAV, 1962. Rozpravy ČSAV. Řada společenských věd; roč 72, sešit 2, s. 10.

⁹ SKALIČKA, Vladimír. Morfologie slovesa. In *Souborné dílo. Díl třetí (1964-1994)*. Ed. František Čermák, et al. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0601-1 (soubor), s. 1061.

¹⁰ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa, 2009. ISBN 978-84-670-3207-9 (obra completa).

¹¹ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. Tiempo verbal. Los tiempos simples. In *Gramática descriptiva de la lengua española*. Dirigida por Ignacio Bosque y Violeta Demonte. 1ª edición. Madrid: Espasa Calpe, 2000. ISBN 84-239-7917-2 (obra completa). Kap. 44, s. 2867-2934.

¹² ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1641-4.

¹³ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit.

¹⁴ Slovesný čas můžeme také vnímat jako termín zastřešující funkci a formu.

¹⁵ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit.

¹⁶ PETR, Jan, et al. *Mluvnice češtiny. Díl 2. Tvarosloví*. 1. vydání. Praha: Academia, 1986.

1.3. Paralelní korpus InterCorp a pracovní postup

Teorii o ekvivalenci gramatických, lexikálních a dalších prostředků při vyjadřování absolutních a relativních časů budeme ověřovat na paralelním korpusu InterCorp.¹⁸

Korpus InterCorp je hlavním výstupem stejnojmenného projektu, jehož cílem je vybudovat rozsáhlý paralelní synchronní korpus pokrývající co největší množství jazyků. Na jeho tvorbě se významnou měrou podílejí pedagogové a studenti FF UK v Praze a další spolupracovníci ÚČNK. (...) InterCorp obsahuje převážně manuálně zarovnané beletristické texty v češtině a dalších jazycích a výběr publicistických článků z webových stránek Project Syndicate. (...) Každý cizojazyčný text má v korpusu svou českou verzi. Čeština je tedy tzv. pivot, česká verze textu (originál nebo překlad) je zarovnaná s jednou nebo více verzemi cizojazyčnými.¹⁹

Jedná se o nereferenční korpus, objem textů v korpusu se neustále zvětšuje; španělská data – zahrnují 108 textů a články Projectu Syndicate – dosáhla ve verzi 3.1, s níž pracujeme, počtu přibližně 10 905 000 slov.

Pro náš výzkum jsme si vytvořili vlastní subkorpus, který čítá 1 835 866 slov ve 21 textech. Vzhledem k tomu, že cílem výzkumu je najít a určit české ekvivalenty (z roviny gramatické, lexikální či syntaktické) ke španělským slovesným časům, zaměřujeme se na texty, kde překlad směřoval ze španělštiny do češtiny. Dále se omezujeme na texty současných španělských autorů, neboť jsme si vědomi rozdílů mezi evropskou a americkou španělštinou (resp. americkými španělštinami) a zajímáme se o současný jazyk, tedy jazyk žijících generací.

K anotaci španělských dat v paralelním korpusu byl užit nástroj TreeTagger. Tento značkovač určuje u jednotlivých tokenů pouze jejich slovní druh a lemma, což nám neumožňuje vyhledávat konkrétní slovesné časy, např. futuro simple. Musíme vyhledávat podle formálních hledisek.

Každý slovesný čas má své paradigma (a své modotemporální funkce); tato paradigmatata vyhledáváme pomocí dotazů pro jednotlivé tvarové typy, např. [(tag="V.*") & (word=".*ré")], tedy sloveso mající určitou koncovku²⁰ (v tomto případě –ré pro 1. os.

HLAVSA, Zdeněk, et al. *Mluvnice češtiny. Díl 3. Skladba*. 1. vydání. Praha: Academia, 1987.

¹⁷ ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba*. Praha: SPN, 1969.

¹⁸ Český národní korpus - InterCorp. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 01.06.2011 - 08.07.2011, dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. Jedná se o verzi 3.1, zveřejněnou 18.5.2011; data verze 3.1 jsou stejná jako data předcházející verze 3, zveřejněné 21.2.2011, liší se pouze funkce rozhraní Park.

¹⁹ Úvodní informace o projektu InterCorp: Český národní korpus - InterCorp. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 08.07.2011, dostupné z WWW: <<http://www.korpus.cz/intercorp/?req=page:info>>.

²⁰ S pojmem koncovka zde pracujeme velmi volně, neužíváme jej jako termín, nejde nám totiž o přesné morfematické členění, ale o distinkci mezi jednotlivými tvarovými typy, resp. paradigmaty. Za koncovku

sg. futura simple), k nimž případně přidáváme negativní filtry, abychom odstranili nežádoucí tvary.

Toto zadání nám zprostředkuje pouze pravidelné tvary, respektive tvary s pravidelnou koncovkou (nepravidelnost v lexikálním základu se na koncovce nemusí projevit). Vzhledem k tomu, že nám nejde o frekvenci jednotlivých španělských tvarotvorných typů (ani konkrétních sloves) v korpusu, ale o české ekvivalenty indikativních temporálních významů reprezentovaných těmito typy, smíříme se s tímto omezením a nepravidelných tvarů – až na výjimky – nedbáme.²¹ Sloveso *haber* jsme se rozhodli zahrnout pouze v případech, kdy je pomocným slovesem ve složených slovesných časech.

Z výsledků vybíráme u každého tvarového typu náhodný vzorek 100 výskytů, od každého paradigmatu tedy máme v ideálním případě k dispozici 600 příkladů pro následnou analýzu. Součástí analýzy bude rozlišit jednotlivé modotemporální významy u konkrétních paradigmat,²² vybrat temporální významy indikativní, a ty pak dále klasifikovat podle českých ekvivalentů.

Pracujeme částečně s jednojazyčnou verzí našeho subkorpusu prostřednictvím webového rozhraní Word Sketch Engine,²³ ale hlavně s paralelní verzí přístupnou přes rozhraní Park.²⁴

1.4. Shrnutí

Naším cílem bude pomocí analýzy vzorků z paralelních korpusů InterCorp určit, jaké prostředky čeština nabízí, respektive k jakým prostředkům se uchylují překladatelé (informovaní mluvčí češtiny a španělštiny) při převodu časových vztahů předčasnosti, současnosti a následnosti vyjádřených ve španělských textech. Vycházíme z předpokladu, že kategorie slovesného času není v češtině tolik rozvíjena jako táz kategorie ve španělštině a že tedy v češtině budou existovat jiné prostředky (jiné

tedy považujeme takové zakončení slovesa, které postačuje pro spolehlivé vyčlenění konkrétního tvarového typu. V některých případech tedy „koncovka“ zahrnuje i část kmene.

²¹ Vedle dotazů podle koncovek jsme vyhledávali i konkrétní tvary sloves *ser, ir, ver, dar* z centra slovní zásoby.

²² Je nutno mít na paměti, že vztah mezi formou a významem je u slovesných časů značně asymetrický, jednotlivá paradigmata zastávají více modotemporálních významů a naopak, jednotlivé modotemporální významy mohou být reprezentovány několika různými paradigmaty.

²³ Dostupné z WWW: <<http://www.korpus.cz/corpora/intercorp/>>.

²⁴ Dostupné z WWW: <<http://www.korpus.cz/Park/login>>

kategorie), jimiž se budou dát dané vztahy vyjádřit. „Jazyky jsou různé pokusy o řešení téhož problému.“²⁵

Budeme se věnovat těmto slovesným časům indikativu:²⁶ presente, pretérito imperfecto, pretérito perfecto simple, futuro simple, condicional simple,²⁷ pretérito perfecto compuesto, pretérito pluscuamperfecto, pretérito anterior, futuro compuesto a condicional compuesto, které jsou reprezentovány formami (paradigmaty): *hablo, hablaba, hablé, hablaré, hablaría, he hablado, había hablado, hube hablado, habré hablado, habría hablado*. Zajímat nás u nich budou jejich primární indikativní temporální významy.

U spojení *ir a + infinitiv* se držíme tradičního dělení *Nueva gramática de la lengua española*,²⁸ která jej nezahrnuje mezi slovesné časy, nýbrž mezi slovesné perifráze, do našeho výzkumu jej tedy nezařazujeme.

V poslední kapitole se věnujeme roli nefinitních tvarů (infinitiv, gerundium) na vyjadřování časových vztahů.

²⁵ Výrok Vladimíra Skaličky, jak jej cituje František Čermák v úvodní stati k soubornému dílu Vladimíra Skaličky: ČERMÁK, František. Hledač podstaty jazyka Vladimír Skalička. In SKALIČKA, Vladimír. *Souborné dílo. Díl první (1931-1950)*. Ed. František Čermák, et al. 1 vydání. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0601-1 (soubor), s. 16.

²⁶ Terminologie podle *Nueva gramática de la lengua española*, nepočtešťujeme.

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa, 2009. ISBN 978-84-670-3207-9 (obra completa).

²⁷ Termín condicional odráží tradiční polemiku ohledně modu paradigmát *cantaría* a *habría cantado*. *Nueva gramática de la lengua española* řadí tyto formy k indikativu, název ale odkazuje i k jiným významům daných paradigmát.

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit.

²⁸ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op.cit.

2. Systém slovesných časů ve španělštině a v češtině

Benaventiste²⁹ rozlišuje čas fyzický, čas chronologický a čas ontologický. Fyzický čas je podle něj nekonečným kontinuem, které lineálně plyne. Chronologický čas je časem událostí, jednotlivé děje se poměřují k jiným dějům a vytváří vztahy předčasnosti, současnosti a následnosti. Chronologický čas je také měřitelný vnějšími událostmi, daty. Slovesný čas odráží tento chronologický čas s různou přesností.

Zařazení děje (predikátu) na časovou osu se uskutečňuje především pomocí kategorie slovesného času; jako gramatický prostředek s komunikační funkcí odráží ovšem kategorie slovesného času časové vztahy jen v rozčlenění do významových úseků značně obecných. Vedle tohoto gramatického prostředku se uplatňují i prostředky jiné, jako časová adverbia nebo vedlejší věty časové (...) atd.³⁰

Tyto jiné prostředky budeme nazývat časové orientátory.

2.1. Absolutní a relativní časy ve španělštině a v češtině

2.1.1. Absolutní a relativní časy v češtině

O časech absolutních a relativních jsme již krátce hovořili v první kapitole, nyní se podíváme na toto rozdělení trochu blíže, zjistíme, že jiné je pojetí absolutních a relativních časů pro češtinu a trochu jiné pro španělštinu.

Východiskem pro vnímání relativních časů v češtině nám bude pojetí Jarmily Panevové,³¹ které vypracovala částečně s Petrem Sgallem.³²

Panevová rozlišuje podle Reichenbacha³³ okamžik promluvy (S, point of speech), okamžik děje, události (E, point of event) a referenční bod (R, point of reference), tj. bod, k němuž je děj orientován.³⁴

²⁹ Jak uvádějí G. Rojo a A. Veiga.

ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. In RAE. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Dirigida por Ignacio Bosque y Violeta Demonte. 1ª edición. Madrid: Espasa Calpe, 2000. ISBN 84-239-7917-2 (obra completa), s. 2871-2874.

³⁰ PETR, Jan, et. al. *Mluvnice češtiny. Díl 2. Tvarosloví*. 1. vydání. Praha: Academia, 1986, s. 163.

³¹ PANEVOVÁ, Jarmila. Časové a vidové kategorie predikátu. In PANEVOVÁ, Jarmila – BENEŠOVÁ, Eva – SGALL, Petr. *Čas a modalita v češtině*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1971, s. 23-43.

PANEVOVÁ, Jarmila. Relativní čas a rekurzivní vlastnosti významu času. In PANEVOVÁ, Jarmila – BENEŠOVÁ, Eva – SGALL, Petr. *Čas a modalita v češtině*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1971, s. 45-63.

³² PANEVOVÁ, Jarmila – SGALL, Petr. Relativní čas. *Slovo a slovesnost*, 1971, roč. 32, s. 140-148.

³³ PANEVOVÁ, Jarmila – SGALL, Petr. Relativní čas. Op. cit., s. 141, pozn. 5.

V poznámce odkazuje Panevová k Reichenbachovi:

REICHENBACH, Hans. *Elements of symbolic logic*. New York: Academic Press, 1948.

³⁴ Tyto tři body lze lineárně uspořádat na časové ose 13 různými způsoby, teoreticky tedy může existovat 13 různých slovesných časů, podle pořadí bodů E, R a S. (A další přidáme-li aspektové hodnoty etc.)

Slovesný čas orientuje děje a procesy na časové ose vůči referenčnímu bodu. Referenční bod dělí tuto osu na úseky předčasnost, současnost a následnost. Je-li referenčním bodem okamžik promluvy, jedná se o čas základní (absolutní) a ony úseky časové osy jsou minulost, přítomnost a budoucnost, je-li tímto referenčním bodem jiný okamžik, jde o čas relativní.

Panevová rozlišuje podle Trávníčka³⁵ vedlejší věty na věty obsahové a věty doplňovací a charakterizuje relativní časy takto:

O relativní čas jde u všech sloves ve větách obsahových (tedy včetně klauzí na nich přímo nebo nepřímo závislých), ostatní slovesa mají čas základní.³⁶

V češtině v obsahových větách přítomný čas vyjadřuje současnost, minulý předčasnost, budoucí následnost (a to bez ohledu na to, jaký čas je ve větě hlavní).³⁷

Dále upozorňuje, že o relativní čas se jedná i v případě, kdy se děj vztahuje k okamžiku jiného děje, který sám se shoduje s okamžikem promluvy.³⁸ (Jedná se o věty typu *Říká, že čte/četl/bude číst tu knihu s velkým zájmem*, kde sice časová forma přísudkového slovesa věty vedlejší vyjadřuje vztah k okamžiku promluvy, ale zprostředkovaně přes přísudkové sloveso věty hlavní, které je jeho referenčním bodem.) Jinými slovy: relativní čas se vyskytuje u dějů, které nemají přímý vztah k okamžiku promluvy.

Z tohoto výkladu vyplývá, že v češtině se s relativními časy setkáme jen ve větách vedlejších (a to obsahových, případně i v doplňovacích), kdy je děj jedné věty orientován k ději jiné věty.

Bečka³⁹ upřesňuje, že konkrétní věta nemusí být formálně větou vedlejší, aby se v ní objevil relativní čas. Musí být pouze kontextově zapojena. Navrhuje místo termínu relativní časy užívat pro češtinu raději pojem časy subjektivní. Objevují se, jak tvrdí, totiž ve větách vedlejších uvozených sdělením o „niterném stavu“; konkrétně jde o uvozující slovesa s významy říkání, oznamování, citového stavu, myšlení a smyslového vnímání. Připomíná, že ono navození niterného stavu nemusí být explicitně vysloveno, např. v polopřímé řeči, a tak se subjektivní časy dostanou i do vět formálně syntakticky nezávislých. (Ačkoli jejich sémantická závislost vyplývá z kontextu.) Doplňuje i užití

³⁵ TRÁVNÍČEK, František. *Mluvnice spisovné češtiny. Díl II. Skladba*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.

³⁶ PANEVOVÁ, Jarmila – SGALL, Petr. Relativní čas. Op. cit., s. 144.

³⁷ PANEVOVÁ, Jarmila. Relativní čas a rekurzivní vlastnosti významu času. Op. cit., s. 47.

³⁸ „Definujme tedy základní čas jako čas, jehož významem je přímý vztah okamžiku děje k S [okamžiku promluvy]; tam, kde je tento vztah zprostředkovaný okamžikem jiného děje, jde už o čas relativní.“

PANEVOVÁ, Jarmila – SGALL, Petr. Relativní čas. Op. cit., s. 144.

³⁹ BEČKA, J. V. O relativních a subjektivních časech v češtině. *Naše řeč*. 1975, 58, č. 4, s. 186-195.

jednotlivých základních slovesných časů ve funkcích času relativního. Podle Bečky se pro předčasnost užívá tvarů préterita (i když se jedná o předčasnost v budoucnosti), pro následnost tvarů futura a pro současnost tvarů přítentu s výjimkou dějů „okamžitých“ či „dokončených“, kdy se i pro současnost užívá préterita.

2.1.2. Absolutní a relativní časy ve španělštině

Také ve španělštině rozlišujeme časy relativní a absolutní podle toho, vztahují-li se k okamžiku promluvy či k jinému okamžiku.

*Nueva gramática de la lengua española*⁴⁰ charakterizuje časy absolutní jako ty orientované k okamžiku promluvy a časy relativní jako ty, které se orientují k jinému okamžiku.

Zatímco v češtině jsou relativní časy omezeny na věty vedlejší (obsahové a doplňovací),⁴¹ ve španělštině se mohou objevit jak v souvětí (ve větě hlavní i vedlejší), tak ve větě jednoduché. Ve španělštině je totiž relativnost času inherentní vlastností konkrétních slovesných časů. Jednotlivé slovesné časy jsou pevně klasifikovány jako časy absolutní (orientované k okamžiku promluvy) či relativní (orientované k jinému okamžiku).⁴² Oproti českým slovesným časům, které se vztahují vždy jen k jednomu referenčnímu bodu (vyjadřují vždy pouze jeden vztah: buď předčasnost, nebo současnost, nebo následnost),⁴³ dokáže španělský slovesný čas orientovat děj k několika referenčním bodům zároveň – přímo vždy jen k jednomu a jeho prostřednictvím k ostatním –, a tak se v jednom slovesném čase můžou kombinovat vztahy předčasnosti, současnosti či následnosti. A právě v takovém případě se jedná o čas relativní, jak uvidíme dále.

Zároveň také *Nueva gramática de la lengua española*⁴⁴ připouští, že i absolutní časy mohou být užity jako časy relativní.⁴⁵

⁴⁰ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa, 2009. ISBN 978-84-670-3207-9 (obra completa).

⁴¹ Případně na věty formálně nezávislé, ale sémanticky závislé.

⁴² Ačkoli mezi lingvisty neexistuje shoda ohledně zařazení některých paradigmát mezi časy absolutní či relativní. Např. paradigmát *he hablado* považuje Gili Gaya za čas absolutní, zatímco Rojo s Veigou jej pokládají za relativní. Viz 4. kapitola.

GILI GAYA, Samuel. *Curso superior de sintaxis española*. 15^a edición. Barcelona: Biblograf, 2000. ISBN 84-7153-988-8, s. 151.

ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. Op. cit., s. 2884.

⁴³ Nepočítáme-li dosud negramatikalizovaná perfekta ani archaizující antepreteritum.

⁴⁴ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1679.

⁴⁵ Stejně jako podle Panevové, by byl např. prezens, čas absolutní, při užití ve větě vedlejší obsahové časem relativním, neboť by vztah k okamžiku výpovědi vyjadřoval prostřednictvím vztahu k okamžiku predikátu své věty řídící.

2.2. Systém slovesných časů indikativu ve španělštině

Španělské verbum finitum vyjadřuje predikační kategorie modu, času (příp. aspektu) a slovesného rodu a kongruenční kategorie osoby a čísla. Nefinitní slovesné tvary tyto kategorie nevyjadřují,⁴⁶ mohou se ale podílet na zařazení děje prostřednictvím relativního času (infinitiv, gerundium).⁴⁷

Ve španělských gramatikách se setkáme se čtyřmi obecně uznávanými mody: indikativem, kondicionálem, imperativem a subjunktivem. Každý z těchto modů má svůj modální význam a své paradigma. Zavadil⁴⁸ s Čermákem ale uznávají za samostatný modus i modální význam probabilitivní a modální význam deziderativní, které nemají vlastní výrazové prostředky, ale vypůjčují si je od indikativu, respektive od subjunktivu. Argumentují mimo jiné tím, že jednotlivá paradigma reprezentují v indikativu jiné časové významy než v probabilitivu.

Španělština disponuje v indikativu pěti jednoduchými časy a pěti složenými.⁴⁹ Má tedy široký repertoár pro vyjádření časů absolutních a relativních.

V následujících odstavcích si stručně shrneme základní teorie o kategorii času ve španělštině, z nichž dále vycházíme.

Zavadil⁵⁰ s Čermákem vycházejí z Cartageny⁵¹ a dělí časovou rovinu na rovinu aktuální, jež se orientuje k výpovědní události a v jejímž centru stojí temporální význam přítomný, a na rovinu neaktuální, jejímž referenčním bodem je časový okamžik ležící v minulosti a v jejímž centru stojí temporální význam kopréteritní.⁵² V každé z rovin jsou časové významy organizovány prostřednictvím vztahů předčasnosti, současnosti a následnosti – autoři hovoří o temporální perspektivě primární, která může být retrospektivní, paralelní a prospektivní. Tato primární perspektiva je určující při charakterizaci jednotlivých temporálních významů, vymezuje temporální významy

⁴⁶ Participium vyjadřuje číslo a jmenný rod.

⁴⁷ Participium se na časovém zařazení děje podílí pouze jako součást složených slovesných tvarů. Viz kapitola 6.

⁴⁸ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1641-4, s. 251.

⁴⁹ Pojetí *Nueva gramática de la lengua española*, které řadí paradigma *hablaría* a *habría hablado* k indikativu.

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1767-1786.

⁵⁰ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 272-310.

⁵¹ CARTAGENA, Nelson. Acerca de las categorías de tiempo y aspecto en el sistema verbal del español. *REL*. 1978, año 8, n 2, s. 373-408.

⁵² Cartagena hovoří o plánu aktuálním, shodujícím se s reálným časem, v jehož středu je paradigma *canto*, a o plánu neaktuálním, paralelním k tomu aktuálnímu, jehož děje jsou nahlíženy jako pozadí k dějům v aktuálním plánu. Ve středu neaktuálního plánu je paradigma *cantaba*. CARTAGENA, Nelson. Op. cit., s. 373-408.

préteritní, přítomní a budoucí v aktuální rovině a významy propréteritní, kopréteritní a metapréteritní v rovině neaktuální. Tyto jednotlivé významy pak jako významy centrální vstupují do dalších vztahů relativní předčasnosti a relativní následnosti, čímž se vytváří sekundární temporální perspektiva: retrospektivní a prospektivní. A právě prostřednictvím sekundární perspektivy se do tohoto pojetí dostávají paradigmatu typu *ir a + infinitiv*.

Zavadil⁵³ s Čermákem po Cartagenovi⁵⁴ umisťují spojení *ir a + infinitiv* do systému slovesných časů jako symetrický protějšek tvarů *haber + participium* v sekundární perspektivě. Tvary *haber + participium* reprezentují temporální významy s předponou *ante-*, které určují děje předcházející určitému okamžiku (výpovědní události u temporálního významu antepřítomního, budoucímu ději u antefutura). Spojení *ir a + infinitiv* v jejich koncepci představují temporální významy s předponou *post-*, které jsou obecně charakterizovány jako bezprostředně následující po určitém okamžiku (tímto okamžikem je výpovědní událost u temporálního významu postpřítomního, děj minulý současný s jiným dějem minulým u postkopréteritního temporálního významu atd.). Zároveň ale podotýkají, že příznak „bezprostřední“ následnosti se často ztrácí a splývá s prostou následností.

Vzhledem k rysu nereálnosti, potenciálnosti u kategorie budoucnosti se zdá pravděpodobné, že vztahy mezi budoucími ději nebudou v jazyce natolik strukturovány jako vztahy mezi ději minulými. Jak upozorňuje Černý,⁵⁵ z lingvistického hlediska nejsou minulost a budoucnost zcela rovnoprávné a symetricky uspořádané kolem přítomnosti.

Mezi lingvisty nepanuje shoda ohledně toho, co počítat za gramatikalizované slovesné časy a co ještě za perifrázi či premorfologický útvar. V naší práci se řídíme názorem gramatiky *Nueva gramática de la lengua española*⁵⁶ a konstrukci *ir a + infinitiv* nepovažujeme za gramatikalizovaný slovesný čas, ale za perifrázi.

Rojo⁵⁷ s Veigou vypracovali systém usouvztažnění slovesných časů pomocí několika vrstev časových os a vektorů předčasnosti, současnosti a následnosti.

⁵³ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 272-310.

⁵⁴ CARTAGENA, Nelson. Op. cit., s. 373-408.

⁵⁵ ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. *Slovo a slovesnost*. 1970, roč. 31, s. 213, pozn. 11.

⁵⁶ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., 2114.

⁵⁷ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. In RAE. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Dirigida por Ignacio Bosque y Violeta Demonte. 1ª edición. Madrid: Espasa Calpe, 2000. ISBN 84-239-7917-2 (obra completa), kap. 44, s. 2867-2933.

Slovesný čas je, jak již víme, kategorií deiktickou, potřebuje se orientovat vůči nějakému referenčnímu bodu. Rojo s Veigou nazývají tento bod „punto cero“, bod nula, či „origen“, počátek. Základním referenčním bodem slovesného času je okamžik výpovědi.⁵⁸ Ten dělí časovou osu na minulost, přítomnost a budoucnost a jednotlivé děje se umisťují na této ose v pozici předčasnosti, současnosti či následnosti vůči bodu nula.

Rojo a Veiga navrhují považovat časové vztahy předčasnosti, současnosti a následnosti za vektory na časové ose s vyznačeným bodem nula; předčasnost značí $-V$, současnost oV , následnost $+V$ a bod nula O (origen, počátek). Základní orientace na časové ose se tedy dá vyjádřit jako $O-V$ (paradigma *hablé*), OoV (paradigma *hablo*) a $O+V$ (paradigma *hablaré*). Každý z těchto úseků (okamžiků) primární časové osy může dále fungovat jako bod nula pro další vztahy předčasnosti, současnosti a následnosti. Orientace na této sekundární ose se pak dá vyjádřit následovně: např. zvolíme-li za bod nula okamžik $O-V$, získáme vzorce $(O-V)-V$ pro předčasnost (paradigma *había hablado*), $(O-V)oV$ pro současnost (paradigma *hablaba*) a $(O-V)+V$ pro následnost (paradigma *hablaría*). Tyto popsané okamžiky pak mohou opět sloužit jako bod nula, ačkoli již zdaleka ne všechny časové vztahy orientované na těchto terciárních časových osách budou mít svá vlastní paradigmatata.⁵⁹

Časové významy na sekundární či terciární ose jsou pouze nepřímo (prostřednictvím svého bodu nula) orientovány k absolutnímu počátku O (okamžik promluvy), v některých případech tedy nelze vyvodit jejich vztah k bodu O (např. pokud se jedná o následnost v minulosti $(O-V)+V$) a tento vztah může být ve větě upřesněn časovými orientátory.

Autoři do svého systému slovesných časů nezahrnují paradigma *hube hablado*, neboť se prý jedná o archaismus, který nepatří do současné struktury španělského slovesa. Význam paradigmatu stanovují jako bezprostřední přítomnost a tvrdí, že toto paradigma je v současném jazyce nahrazováno paradigmatem *hablé*.⁶⁰

⁵⁸ Platí pro časy absolutní.

⁵⁹ “El tiempo verbal es una categoría gramatical deíctica mediante la cual se expresa la orientación de una situación bien con respecto al punto central (el origen) bien con respecto a una referencia secundaria que, a su vez, está directa o indirectamente orientada con respecto al origen.”

ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples Op. cit., s. 2879.

⁶⁰ Ve svém článku z roku 1988 ještě Rojo řadil paradigma *hube hablado* vedle paradigmatu *había cantado*.

ROJO, Guillermo. Relaciones entre temporalidad y aspecto en el verbo español. In *Tiempo y aspecto en español*. Ed. Ignacio Bosque. Madrid: Cátedra, 1990. ISBN 84-376-0946-1, s. 35.

Jako primární časový vztah označují vztah primárního vektoru (vector primario), jímž je ale poslední vektor každého vzorce (vektor nejvíce vpravo), tedy vlastně vektor až sekundární či terciární osy! Vektor bezprostředně následující po počátečním bodu O nazývají původním vektorem (vector originario).

Považujeme toto usouvztažnění slovesných časů za inspirativní, ačkoli popis není přesný.

Ze vzorce (O+V)–V (*habré hablado*) nevyplývá, že nikdy nenastane skutečnost O–V. Děj sice předchází jinému ději v budoucnosti, ale zároveň nemůže předcházet okamžiku výpovědi (bodů nula), neboť sám je dějem budoucím. Jinými slovy, představíme-li si časovou osu jako vodorovnou přímku rozdělenou bodem O a předčasnost budeme situovat vlevo od tohoto bodu, zatímco následnost vpravo, okamžik O+V nalezneme vpravo od bodu O. Okamžik (O+V)–V se bude nacházet mezi body O a O+V, nepřekročí bod O směrem doleva.

Toto omezení neplatí, vydáme-li se vlevo od O. Zvolíme-li za bod nula okamžik O–V (předcházející bodu O), pak se okamžik následný, vyjádřený pomocí (O–V)+V (*hablaría*), může nacházet kdekoli vpravo od bodu O–V, tedy vlevo i vpravo od primárního okamžiku O a dokonce i ve stejném bodě. Orientace k bodu O, okamžiku promluvy, není z tohoto zadání vyvoditelná a ve větě může být proto specifikována např. adverbii.

Rojo a Veiga neaplikují svoji teorii na paradigma *hube hablado*, domníváme se, že by mělo mít stejné vektorové vyjádření jako paradigma *había hablado*, ona bezprostřednost se vektory vyjádřit nedá.

Uvádíme zde přehled slovesných časů indikativu, jak jej prezentují Rojo⁶¹ a Veiga. Přebírají až na jednu výjimku Bellovo názvosloví, jehož předpony *ante-*, *co-* a *post-* odpovídají významu primárního vektoru. Místo Bellova *ante-co-pretérito* užívají pro *había hablado* název *ante-pretérito*.

O–V	pretérito	<i>hablé</i>
OoV	presente	<i>hablo</i>
O+V	futuro	<i>hablaré</i>
(O–V) –V	ante-pretérito	<i>había hablado</i>

⁶¹ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. Op. cit., kap. 44, s. 2867-2933.

(O-V)oV	co-pretérito	<i>hablaba</i>
(O-V)+V	pos-pretérito	<i>hablaría</i>
(OoV) -V	ante-presente	<i>he hablado</i>
(O+V) -V	ante-futuro	<i>habré hablado</i>
((O-V)+V) -V	ante-pos-pretérito	<i>habría hablado</i>

*Nueva gramática de la lengua española*⁶² vymezuje slovesné časy prostřednictvím Reichenbachova okamžiku promluvy, okamžiku děje a referenčního bodu. Určuje 10 slovesných časů indikativu: presente, pretérito imperfecto, pretérito perfecto simple, futuro simple, condicional simple, pretérito perfecto compuesto, pretérito pluscuamperfecto, pretérito anterior, futuro compuesto a condicional compuesto, které jsou reprezentovány formami (paradigmaty): *hablo, hablaba, hablé, hablaré, hablaría, he hablado, había hablado, hube hablado, habré hablado, habría hablado*. V rámci těchto časů vyděluje sféru přítomnosti a sféru minulosti. Do sféry přítomnosti řadí paradigmata *hablo, hablaré a habré hablado*. Paradigma *he hablado* prý osciluje mezi oběma sférami a zbylá paradigmata patří do sféry minulosti.

2.3. Systém slovesných časů indikativu v češtině.

U českého verba finita určujeme predikační kategorie modu, času, vidu,⁶³ slovesného rodu a kongruenční kategorie osoby, čísla a jmenného rodu (u některých slovesných forem). Nefinitní slovesné tvary (infinitiv, participia a transgresivy) většinou vyjadřují vid, rod (slovesný, transgresiv i jmenný), některé se dokážou podílet na vyjádření relativního času.

Čeština vyděluje tři mody: indikativ, kondicionál a imperativ.

Vid patří částečně do kategorie lexikální (vyjadřují jej i slovesa v infinitivu, existují vidové dvojice), částečně do kategorie gramatické (např. proto, že se kříží s kategorií slovesných časů),⁶⁴ jedná se o kategorii morfologicko-lexikální.

⁶² RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1673-1797.

⁶³ Některé gramatiky odlišují vid v užším pojetí od aspektu. České sloveso vyjadřuje vid, španělské aspekt.

⁶⁴ „V některých kombinacích lze časové formy interpretovat pouze v souvislosti s významy kategorie vidu.“

PETR, Jan, et. al. *Mluvnice češtiny. Díl 2. Tvarosloví*. 1. vydání. Praha: Academia, 1986, s. 164.

Rozlišujeme vid dokonavý a nedokonavý, přičemž za bezpříznakový je obecně pokládán vid nedokonavý, který se k otázce dokonání nebo nedokonání děje nevyjadřuje. Nedokonavý vid nahlíží na děj v jeho průběhu.

Dokonavý vid pojímá podle Kopečného⁶⁵ děj v jeho souhrnu, výsledku, podle *Mluvnice češtiny*⁶⁶ vyjadřuje zaměření děje k určitému bodu uzavírajícímu jeho průběh. Dokonavá slovesa nemohou vyjadřovat aktuální přítomný čas, jejich prezentní tvary směřují do budoucnosti.⁶⁷

V češtině existují čtyři slovesné časy: přítomný (prézens), budoucí (futurum), minulý (préteritum) a antepreteritum. Antepreteritum se ale objevuje již jen v umělecké literatuře jako archaismus,⁶⁸ mohli bychom tedy říci, že čeština disponuje třemi produktivními slovesnými časy. Vyjadřují současnost, předčasnost či následnost vůči okamžiku promluvy v absolutním užití a tytéž vztahy vůči jinému okamžiku v relativním užití.

Jelikož se jazyk neustále vyvíjí, lze v současné češtině pozorovat vznik nových perfektivních časů.⁶⁹ Jde o dosud ne zcela gramatikalizované konstrukce *mít + participium pasivní (n-ové/t-ové)*, které vyjadřují výsledný stav, výsledek předcházejícího ukončeného děje. Vzniká tak perfektum minulé (*měl napsáno*), perfektum přítomné (*má napsáno*) a perfektum budoucí (*bude mít napsáno*).⁷⁰

2.4. Předpokládané korespondence časů ve španělštině a češtině

Míníme, že absolutním časům, paradigmátům z aktuální časové roviny orientovaným prostřednictvím primární perspektivy (*hablo, hablaré, hablé a hablaba*), odpovídají české časy prezentu, futura a préterita, přičemž rozdíl mezi paradigmaty *hablé* a *hablaba* bude pravděpodobně do češtiny převáděn jako rozdíl aspektuální

⁶⁵ KOPEČNÝ, František. *Slovesný vid v češtině*. Praha: ČSAV, 1962. Rozpravy ČSAV. Řada společenských věd; roč 72, sešit 2.

⁶⁶ PETR, Jan, et. al. Op. cit., 181.

⁶⁷ Případně mohou vyjadřovat děje neaktuální až atemporální.

⁶⁸ PETR, Jan, et. al. Op. cit., s. 424.

⁶⁹ Nejnovější studii jim věnuje Mira Načeva-Marvanová a nazývá je perfektem II. Vyděluje 3 typy: 1. *mít + inkongruentní participium*; 2. *mít + participium* ve shodě s objektem + *objekt* v akuzativu; 3. *mít + participium* ve shodě se subjektem (!) + *objekt* v akuzativu. Nejblíže gramatikalizaci je pochopitelně typ 1. s invariantním participiem, jenž se prý rozšířil i k několika slovesům intranzitivním.

NAČEVA-MARVANOVÁ, Mira. *Perfektum v současné češtině: korpusová studie jeho gramatikalizace na bázi Českého národního korpusu*. Praha: NLN/Ústav českého národního korpusu, 2010. ISBN 998-80-7422-041-8.

Šmilauer neřadí tyto konstrukce mezi slovesné časy, ale postuluje novou kategorii výsledného stavu.

ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba*. Praha: SPN, 1969, s. 154.

⁷⁰ Cvrček, et al. považují za toto perfektum i tvary typu *mám napsané*.

CVRČEK, Václav, et. al. Op. cit., s. 241.

prostřednictvím vidu dokonavého a nedokonavého. Také u některých časů relativních, a sice u paradigmat z neaktuální časové roviny orientovaných prostřednictvím primární perspektivy (*hablaba, hablaría, había hablado*) předpokládáme české ekvivalenty přezens, futurum a préteritum, tentokrát v relativním užití.

Pro zbylé relativní časy nemá čeština systémové ekvivalenty z roviny slovesných časů. Domníváme se, že tato nerovnost na poli slovesných časů bude částečně kompenzována slovesným videm. Španělské vztahy předčasnosti před jiným dějem by do češtiny mohly být převáděny prostřednictvím sémantiky ukončenosti, případně i kategorie výsledného stavu.⁷¹ Vedle většího podílu dokonavého vidu se tak také nabízí uplatnění nově vznikajícímu perfektu II. Také pravděpodobně přibude časových orientátorů.

⁷¹ Kuryłowicz ostatně soudí, že kategorie předčasnosti se vyvinula z kategorie výsledného stavu v současnosti.

KURYŁOWICZ, Jerzy. Vývoj gramatických kategorií. In *12 esejí o jazyce*. Z angl. a franc. originálů přeložili Miroslav Pravda a Jan Šabršula. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1970, s. 67.

3. Přítomný čas

Přehled časů zahájíme u jádra časového systému – času přítomného. Černý⁷² jej považuje za čas primární (domnívá se, že vznikl už v praindoevropských jazycích), který ve skutečnosti děj nijak časově nezařazoval a sloužil zejména k označení osoby a čísla (tj. k rozlišení kategorií kongruenčních, jež vztahují proces k účastníkům komunikační situace, nikoli predikačních). Teprve později se vyvinuly časy minulé a budoucí jako příznakové členy kategorie času, jak uvidíme dále.

V opozici příznakových a nepříznakových forem je tedy přítomný čas formou nepříznakovou, zde pramení schopnost prezentních tvarů vyjadřovat i děje minulé či budoucí, případně časově nezařazené, atemporální. Přítomný čas také transponuje do funkce imperativu.

Přítomný čas ve španělštině nazýváme podle *Nueva gramática de la lengua española*⁷³ **presente** a budeme se věnovat jeho primárnímu⁷⁴ významu, jímž je indikativ prezentu.

3.1. Aktuálnost a neaktuálnost

U přítomného času lze asi nejlépe rozeznat děje aktuální od dějů neaktuálních. Aktuální děj právě probíhá v okamžiku promluvy,⁷⁵ neaktuální děj probíhat může, ale nemusí. Panevová⁷⁶ nabízí k rozlišení dějů aktuálních a neaktuálních otázku *Co dělá právě teď?*, na niž si odpovíme dějem aktuálním, a otázky typu *Co dělá dnes? Co dělá v tomto roce?*, na které si odpovíme dějem neaktuálním.

Podle *Mluvnice češtiny*⁷⁷ se přítomné děje aktuální vyvíjejí zároveň s postupem okamžiku komunikačního aktu, zatímco děje neaktuální sice okamžik komunikačního aktu také zahrnují, ale nepostupují zároveň s ním. Mezi tyto neaktuální děje řadí autoři *Mluvnice češtiny* děje opakované, trvalé činnosti a obvyklé činnosti, dále se neaktuálním dějem vyjadřuje charakteristika (stálá vlastnost) a obecná platnost. Děje atemporální považuje Panevová⁷⁸ za krajní případ neaktuálnosti. Také soudí, že

⁷² ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. *Slovo a slovesnost*. 1970, roč. 31, s. 207-222.

⁷³ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa, 2009. ISBN 978-84-670-3207-9 (obra completa).

⁷⁴ Primární ze synchronního hlediska.

⁷⁵ Mluvíme-li o čase absolutním.

⁷⁶ PANEVOVÁ, Jarmila. Časové a vidové kategorie predikátu. In PANEVOVÁ, Jarmila – BENEŠOVÁ, Eva – SGALL, Petr. *Čas a modalita v češtině*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1971, s. 27.

⁷⁷ HLAVSA, Zdeněk, et al. *Mluvnice češtiny. Díl 3. Skladba*. 1. vydání. Praha: Academia, 1987, s. 377.

⁷⁸ PANEVOVÁ, Jarmila. Časové a vidové kategorie predikátu. Op. cit., s. 25.

aktuálnost a neaktuálnost lze určit až z věty, nesouhlasí s Kopečným,⁷⁹ který ji řadí k vidům, ačkoli se s ním shodne v tom, že slovesa násobená vyjadřují pouze neaktuálnost.

3.2. Přítomný čas ve španělštině: *presente, hablo* – indikativ prézentu

Tvary paradigmatu *hablo* vyjadřují jak aktuální tak neaktuální děje. Španělština si navíc podle Černého⁸⁰ vedle klasických časů vytvořila i příznakové tvary pro vyjadřování aktuálních dějů: perifráze *estar + gerundium*. V přítomnosti tedy *estar* v prézentu + *gerundium*.⁸¹ Těmto se ale věnovat nebudeme.

Podle Zavadila⁸² je španělský přítomný čas pokračováním latinského přítomného času, došlo jen k hláskovým změnám, pochopitelně.

*Nueva gramática de la lengua española*⁸³ charakterizuje paradigma *hablo* jako čas, který vyjadřuje děj současný s okamžikem promluvy, a přiřazuje jej k absolutním časům. Dále mu přiznává schopnost transpozice do minulého i budoucího času.

Rojo⁸⁴ s Veigou nazývají tento čas *presente* a popisují jej vzorcem OoV, tj. děj současný s bodem nula. Čas je charakterizován prostřednictvím primární časové osy, jedná se proto o čas absolutní.

Zavadil⁸⁵ s Čermákem upozorňují, že paradigma *hablo* reprezentuje indikativ prézentu, indikativ futura, indikativ préterita, subjunktiv faktibilní, subjunktiv ireálný a imperativ. Indikativ prézentu podle nich patří do roviny aktuální, jejímž referenčním bodem je výpovědní událost. „Temporální význam prezentní charakterizuje děj predikátoru jako současný s výpovědní událostí.“⁸⁶ Primární perspektiva je paralelní.

⁷⁹ KOPEČNÝ, František. *Slovesný vid v češtině*. Praha: ČSAV, 1962. Rozpravy ČSAV. Řada společenských věd; roč 72, sešit 2.

⁸⁰ ČERNÝ, Jiří. Op. cit., s. 213, pozn., 10.

⁸¹ *Nueva gramática de la lengua española* vidí funkci tvarů v *estar + gerundium* v tom, že zaostřují pozornost na průběhovost popisovaného děje, považuje je tedy za prostředek aspektu. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1710.

⁸² ZAVADIL, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka II*. 1. vydání. Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0462-0, s. 131-151.

⁸³ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., 1709-1721.

⁸⁴ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. In RAE. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Dirigida por Ignacio Bosque y Violeta Demonte. 1ª edición. Madrid: Espasa Calpe, 2000. ISBN 84-239-7917-2 (obra completa), kap. 44, s. 2867-2933.

⁸⁵ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1641-4, s. 304.

⁸⁶ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 274.

3.3. Přítomný čas v češtině

Přítomný čas v češtině orientuje děje jako současné s referenčním bodem. Je-li tímto referenčním bodem okamžik promluvy, jedná se o absolutní užití a děje se charakterizují jako přítomné. Je-li referenčním bodem jiný okamžik, jiný děj, jde o relativní užití.

Aktuální přítomný čas lze vyjádřit pouze slovesy nedokonavými. Autoři *Mluvnice češtiny*⁸⁷ vysvětlují, že se tak děje proto, že aktuální přítomné děje nejsou ve svém průběhu omezeny, nekončí před závěrem komunikačního aktu – a dokonavá slovesa vyjadřují ukončenost děje.

U dokonavých sloves získávají tedy přítomní tvary význam budoucího času, značí dokončení děje v budoucnosti.

V neaktuálním přítomném čase se naopak uplatňují obojí slovesa, dokonavá i nedokonavá, neboť dokonavá zde ztrácejí význam perfekтивности.

Na rozdíl od španělštiny nemá čeština formu příznakově aktuální.

Jak už jsme psali výše, přítomný čas dokáže díky své bezpříznakovosti transponovat jak do funkcí minulého času, tak do funkcí času budoucího.

Při transpozici přítomných forem do významu minulého času vzniká tzv. historický prézens. V historickém prézentu se objevují slovesa dokonavá i nedokonavá. „Celkem lze říci, že historický prézens bývá v témže vidu, v kterém by bylo préteritum v normálním vypravování.“⁸⁸

3.4. Korespondence času přítomného ve španělštině a češtině

3.4.1. Presente, *hablo* – indikativ prézentu

Paradigma *hablo* primárně reprezentuje indikativ prézentu. Vyjadřuje děje současné s okamžikem promluvy. Český přítomný čas je určen naprosto stejně. Překrývají se navíc i téměř všechny sekundární významy forem přítomného času ve španělštině a v češtině (kromě subjunktivu). Předpokládáme proto, že ekvivalentem španělského indikativu prézentu bude přítomný čas. Poměr sloves dokonavých k nedokonavým bude záležet na zastoupení dějů aktuálních a neaktuálních.

Nebudeme se sice věnovat perifrázi *estar* + gerundium, u paradigmatu *hablo* si ale budeme všimnout, označuje-li děj aktuální nebo neaktuální.

⁸⁷ HLAVSA, Zdeněk, et al. Op. cit., s. 377.

⁸⁸ HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. 5. vydání. Praha: SPN, 1986, s. 251.

Vyhledávali jsme postupně tvarové typy *hablo, hablas, habla, hablamos, habláis, hablan*, pomocí dotazů `[(tag="V.*") & (word=".*oy?")]`, `[(tag="V.*") & (word=".*[ae]s")]`, `[(tag="V.*") & (word=".*[ae]")]`, `[(tag="V.*") & (word=".*[aeií]mos")]`, `[(tag="V.*") & (word=".*[áé]is")]` | `[(tag="V.*") & (word=".*[í]s")]`, `[(tag="V.*") & (word=".*[ae]n")]`.⁸⁹ Vzhledem k tomu, že většina tvarů ostatních paradigmat zahrnuje ve své koncovce⁹⁰ koncovky tvarů paradigmatu *hablo*, museli jsme pomocí negativních filtrů odstranit tyto nežádoucí formy.⁹¹ Přesto se v celkovém počtu 114600 příkladů rozdělených do 84127 odstavců vyskytlo velké množství tvarů (či slov) neodpovídající paradigmatu *hablo*. Zčásti šlo o homomorfní tvary, např. imperativ či 1. osobu plurálu paradigmatu *hablé*, jež jsme odstranili ručně při následné analýze, zčásti se jednalo o chybné výskyty způsobené nesprávnou lemmatizací⁹² či značkováním⁹³ korpusu.

Od každého tvarového typu jsme k analýze vybrali náhodný vzorek 100 výskytů. Zkoumali jsme tedy 600 vzorků, z nichž jsme museli vyloučit 117 chybných⁹⁴ případů a dalších 42, kde paradigma *hablo* plnilo sekundární funkce (indikativ futura, indikativ préterita, imperativ a subjektiv faktibilní). K analýze nám tedy zbylo 441 příkladů.

3.4.2. Presente, *hablo* – indikativ přítomný: analýza

Pomocí otázky *Co dělá právě teď?* jsme identifikovali 26 aktuálních dějů. U všech byl českým ekvivalentem přítomný čas slovesa nedokonavého. Ze zbylých 415 příkladů neaktuálních dějů jsme u 361 našli jako český ekvivalent přítomný čas slovesa nedokonavého, u 37 přítomný čas slovesa dokonavého. V sedmi případech kondenzovalo španělské sloveso se zbytkem věty v jiný slovní druh (*dicen que – prý, esa es la razón – proto*). Čtyřikrát byl českým ekvivalentem kondicionál přítomný, a sice v užití zdvořilostním (*me permito – dovolil bych si*) a ve významu probabilitivu (*qué puedo contar – s čím bych asi mohla přijít*). Ve třech případech bylo ekvivalentem modální sloveso s infinitivem plnovýznamového slovesa, čímž původní indikativ přítomný získal v češtině rys budoucnosti.⁹⁵ U jednoho vzorku se objevil rovnou

⁸⁹ Dále jsme vyhledali konkrétní nepravidelné tvary sloves *ser, ir, dar, ver* a několika dalších frekventovaných nepravidelných sloves.

⁹⁰ K výrazu koncovka viz úvodní kapitola.

⁹¹ Pomocí negativních filtrů jsme eliminovali např. některé tvary paradigmat *hablaba, hablaría, hablé*.

⁹² Místo reprezentativního tvaru – infinitivu – uváděn konkrétní slovesný tvar.

⁹³ Např. substantiva homonymní s určitým slovesným tvarem značkována jako slovesa.

⁹⁴ Mezi chybné řadíme i homomorfní tvary jiných paradigmat.

⁹⁵ Viz vývoj kategorie budoucího času v páté kapitole.

budoucí čas nedokonavého slovesa. Ve dvou příkladech sloužil jako ekvivalent minulý čas – po jednom od slovesa nedokonavého a dokonavého. V obou případech šlo o změnu perspektivy: místo stavu ve španělštině byl v češtině vyjádřen předchozí děj (*no entiendes – nepochopila jsi*).

3.4.3. Korespondence času přítomného ve španělštině a češtině – shrnutí

Z analýzy vyplývá, že funkčním ekvivalentem španělského přítomného času v jeho primárním významu indikativu přezentu je český přítomný čas, objevil se v 424 případech ze 441 (96%). V souvislosti se sémantikou přítomného času převažují slovesa nedokonavá, a to i u neaktuálních dějů (celkem 387 výskytů, tj. 88%).

4. Minulé časy

V této kapitole se věnujeme systému minulých časů ve španělštině a češtině, resp. jejich indikativním časovým významům. Vycházíme od španělských minulých slovesných časů a hledáme ekvivalenty českého slovesného systému k jejich primárním temporálním funkcím indikativu. Tradičně bývají mezi minulé časy řazeny tyto:⁹⁶ **pretérito perfecto simple** (paradigma *hablé*), **pretérito imperfecto** (paradigma *hablaba*), **pretérito perfecto compuesto** (paradigma *he hablado*), **pretérito pluscuamperfecto** (paradigma *había hablado*) a **pretérito anterior** (paradigma *hube hablado*).

4.1. Vznik gramatické kategorie minulosti

„Kategorie minulého času je neustále živena formami, které etymologicky jsou formami *présentu*, tj. vztahují se k *okamžiku mluvení*. Sémantická změna je možná jen proto, že původní forma označuje *přítomný stav* (vyplývající z minulého děje) a ne *přítomný děj*.“⁹⁷

Jak jsme již říkali v minulé kapitole, primárním časem byl *présens*. Existoval jako jediný čas před vznikem kategorie času. Černý⁹⁸ se domnívá, že teprve později mluvčí začal pociťovat potřebu popisovat děje vzdálenější od okamžiku promluvy, především děje minulé. Začal se vyvíjet minulý čas a vznikla tak kategorie času, kdy k bezpříznakovému času přítomnému přibyl příznakový člen – čas minulé. A k primárnímu minulému času postupně přibýly další tvary, „které vedle označování minulosti chápaly děje navíc kurzívně.“⁹⁹ Do kategorie času se tak promítla kategorie aspektu. Gramatická kategorie minulých časů se mohla dále strukturovat, např. vznikem kategorie předčasnosti, která se vyvinula z kategorie výsledného stavu.¹⁰⁰

⁹⁶ Názvosloví podle *Nueva gramática de la lengua española*.

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa, 2009. ISBN 978-84-670-3207-9 (obra completa).

⁹⁷ KURYŁOWICZ, Jerzy. Vývoj gramatických kategorií. In *12 esejų o jazyce*. Z angl. a franc. originálů přeložili Miroslav Pravda a Jan Šabršula. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1970, s. 68.

⁹⁸ ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. *Slovo a slovesnost*. 1970, roč. 31, s. 207-222.

⁹⁹ ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. Op. cit., s. 219.

¹⁰⁰ Kuryłowicz popisuje vývoj slovesných časů v jazyce takto: „1. přítomný stav (který vyplynul z minulého děje); 2. děj předcházející před okamžikem mluvení (s přítomným výsledkem); 3. děj minulé vzhledem k okamžiku mluvení (předčasnost); děj minulé.“ KURYŁOWICZ, Jerzy. Vývoj gramatických kategorií. Op. cit., s. 67.

4.2. Časy minulé ve španělštině

4.2.1. Pretérito perfecto simple, *hablé* – indikativ perfekta

Paradigma *hablé* se vyvinulo z tvarů latinského perfekta. Již v latině totiž podle Zavadila¹⁰¹ ustoupil u těchto tvarů původní význam perfekta, tj. stav vyplývající z minulého děje, významu prostého děje minulého a ve významu perfekta se začalo užívat perifráze *habēre* v přítentiu + *participium*.¹⁰²

Podle Černého¹⁰³ zastává španělské paradigma *hablé* funkci univerzálního minulého času, neboť jeho jediným příznakem je minulost. Může tak prý stát místo kteréhokoli z ostatních minulých časů. V rámci časů minulých se jedná o bezpříznakový člen.

Gili Gaya¹⁰⁴ nazývá tento čas pretérito perfecto absoluto, protože označuje minulé děje nezávislé na jiném ději.

*Nueva gramática de la lengua española*¹⁰⁵ říká, že pretérito perfecto compuesto se užívá pro minulé události, že označuje děje předcházející okamžiku promluvy a že z aspektového hlediska se jedná o čas perfektivní.¹⁰⁶ Řadí jej mezi časy absolutní.

Rojo¹⁰⁷ s Veigou také počítají tento čas mezi časy absolutní, neboť je určen pouze prostřednictvím primární časové osy, nazývají jej podle Bella pretérito a přiřazují mu vzorec O–V (děj předcházející bodu nula).

Zavadil¹⁰⁸ s Čermákem píše, že paradigma *hablé* zastupuje pouze indikativ perfekta. Umisťují jej do temporální roviny aktuální, jejímž referenčním bodem je výpovědní událost. „Temporální význam perfektivní charakterizuje děj predikátoru jako předcházející výpovědní události, aspektově perfektivní a neaktuální.“¹⁰⁹ Primární perspektiva je retrospektivní.

¹⁰¹ ZAVADIL, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka II*. 1. vydání. Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0462-0, s. 163-164.

¹⁰² A tato perifráze následně prošla dalším sémantickým posunem.

¹⁰³ ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. Op. cit., s. 215.

¹⁰⁴ GILI GAYA, Samuel. *Curso superior de sintaxis española*. 15^a edición. Barcelona: Bibliograf, 2000. ISBN 84-7153-988-8, s. 157.

¹⁰⁵ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1736-1743.

¹⁰⁶ “Han de suponerse los límites inicial y final del evento.”

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1737.

¹⁰⁷ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. In RAE. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Dirigida por Ignacio Bosque y Violeta Demonte. 1^a edición. Madrid: Espasa Calpe, 2000. ISBN 84-239-7917-2 (obra completa), kap. 44, s. 2867-2933.

¹⁰⁸ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1641-4, s. 305.

¹⁰⁹ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 280.

4.2.2. Pretérito imperfecto, *hablaba* – indikativ imperfekta, indikativ kopretéríta

Pretérito imperfecto je pokračováním latinského imperfekta.

Gili Gaya¹¹⁰ nazývá toto paradigma imperfecto, protože na ději nás prý zajímá pouze jeho trvání, ne začátek ani konec. Dále mu přisuzuje význam kopretéríta – jedná se tedy o čas relativní – a charakterizuje jej jako „presente del pasado“.¹¹¹

*Nueva gramática de la lengua española*¹¹² upřesňuje, že se spíše jedná o „presente coexistente con un pasado“,¹¹³ což opět značí význam kopretéríta. Jde prý o čas relativní, neboť se nevztahuje k okamžiku promluvy, nýbrž musí být vždy určen jiným okamžikem v minulosti. Tento okamžik může být vyjádřen buď časovým orientátorem nebo časem predikátu jiné věty.¹¹⁴ Děje vyjádřené paradigmatem *hablaba* jsou nahlíženy ve svém průběhu, bez ohledu na jejich začátek či konec.

Rojo¹¹⁵ s Veigou označují tento čas podle Bella co-pretéríta, protože vyjadřuje současnost děje s jiným dějem minulým, a popisují jej vzorcem (O–V)oV (děj současný s dějem předcházejícím bodu nula). Vzhledem k tomu, že je orientován prostřednictvím sekundární časové osy, jedná se o čas relativní.

Zavadil¹¹⁶ s Čermákem upozorňují, že paradigma *hablaba* reprezentuje několik modotemporálních významů: indikativ imperfekta, indikativ kopretéríta, indikativ perfekta, indikativ prézentu, subjektiv faktibilní a potenciál eventuální. Nás zajímají pouze jeho primární indikativní významy, kterými jsou indikativ imperfekta a indikativ kopretéríta.

Indikativ imperfekta podle autorů *Mluvnice současné španělštiny*¹¹⁷ patří do temporální roviny aktuální. „Temporální význam imperfektní charakterizuje děj predikátoru jako předcházející výpovědní události, aspektově imperfektivní, bez vztahu k přítomnosti (neaktuální).“¹¹⁸ Primární perspektiva je retrospektivní.

Indikativ kopretéríta naopak podle nich náleží do temporální roviny neaktuální, jejímž referenčním bodem je okamžik či časový úsek ležící v minulosti. „Temporální význam

¹¹⁰ GILI GAYA, Samuel. Op. cit., s. 160.

¹¹¹ GILI GAYA, Samuel. Op. cit., s. 161.

¹¹² RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1743-1767.

¹¹³ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1747.

¹¹⁴ Výjimkou, kdy není třeba zakotvení imperfekta v jiném ději, okamžiku, jsou případy, kdy se popisuje stálá vlastnost.

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1745.

¹¹⁵ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. Op. cit., s. 2867-2933.

¹¹⁶ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 304-305.

¹¹⁷ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 286.

¹¹⁸ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 282.

kopretértní charakterizuje děj predikátoru jako současný s jiným dějem minulým.“¹¹⁹ Primární perspektiva je paralelní.

Domníváme se, že podle definic v *Mluvnici současné španělštiny* by paradigma *hablaba* ve významu indikativ imperfekta mělo být časem absolutním (od absolutního indikativu perfekta jej dělí jen sém imperfektnosti, patří do aktuální časové roviny a je charakterizován pouze prostřednictvím primární perspektivy), zatímco ve významu indikativ kopretérta jde o čas relativní, jak postulují předchozí autoři.

Vztahu mezi paradigmaty *hablé* a *hablaba* se věnoval při zkoumání poměru slovesného času a aspektu Jiří Černý.¹²⁰ V opozici členů *hablé* a *hablaba* vnímá jako příznakový člen paradigma *hablaba*, neboť označuje děje kurzívní, zatímco paradigma *hablé* se ke kurzívnosti děje nevyjadřuje. Jiná pojetí, např. *Nueva gramática de la lengua española*¹²¹ zase navrhuje považovat za příznakový člen paradigma *hablé*, protože vyjadřuje děje ukončené, zatímco *hablaba* se k ukončenosti děje nevyjadřuje.

4.2.3. Pretérito perfecto compuesto, *he hablado* – indikativ anteprezentu

Podle Zavadila¹²² dalo původní latinské perfektum sémantickým posunem k prostému času minulému vzniknout současnému španělskému pretérito perfecto simple a ve významu perfekta se již v latině začalo užívat perifráze *habēre* v přítentu + *participium*. Toto perfektum znamenalo současný výsledek minulého děje,¹²³ který probíhal na nějakém objektu, původně tedy existoval jen pro slovesa tranzitivní. Později došlo k posunu významu směrem k předčasnosti před okamžikem mluvení a pro intransitivní slovesa vznikla konstrukce *participium* + *seer* v přítentu. Participia se shodovala v rodě a v čísle s předmětem (tranzitivní slovesa) či podmětem (intransitivní slovesa). Sémantické vyprázdnění slovesa *aver* umožnilo jeho rozšíření k intransitivním slovesům (spadicky se u nich objevovalo i předtím), až zcela nahradilo pomocné sloveso *seer*, a přispělo i k tomu, že se u participií prosadila invariantní forma. V současné době je paradigma *he hablado* považováno za plně gramatikalizovaný slovesný tvar, argumentuje se již zmiňovanou invariantností participia a sémantickou vyprázdněností pomocného slovesa.

¹¹⁹ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 286.

¹²⁰ ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. *Slovo a slovesnost*. 1970, roč. 31, s. 218.

¹²¹ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit.

¹²² ZAVADIL, Bohumil. Op. cit., s. 301-302.

¹²³ Gili Gaya jej připodobňuje k dnešní konstrukci *tener* + *participium*.

GILI GAYA, Samuel. Op. cit., s. 159.

*Nueva gramática de la lengua española*¹²⁴ tvrdí, že pretérito perfecto compuesto označuje děje, které předcházejí před nějakým referenčním bodem v přítomnosti. Pro jeho vztah k přítomnosti jej umísťuje na pomezí mezi sférou přítomnosti (*hablo, hablaré, habré hablado*) a sférou minulosti (ostatní paradigmata). Řadí jej k časům absolutním.¹²⁵

Gili Gaya¹²⁶ také považuje paradigma *he hablado*, které nazývá pretérito perfecto actual, vedle paradigmat *hablo* (presente), *hablé* (pretérito perfecto absoluto) a *hablaré* (futuro absoluto) za čas absolutní, neboť se prý vztahuje přímo k okamžiku promluvy.¹²⁷

Rojo¹²⁸ s Veigou nazývají daný čas podle Bella ante-presente a popisují jej vzorcem (OoV) –V (děj předcházející referenčnímu bodu, který je současný s bodem nula). Je tedy charakterizován prostřednictvím sekundární časové osy a tudíž relativní.

Velký prostor věnoval pretéřitu perfectu compuesto také Alarcos Llorach: tento čas podle něj charakterizuje ukončené děje, které se odehrály v širě pojaté přítomnosti.¹²⁹ Záleží na mluvčím, co ještě pociťuje jako tuto přítomnost.¹³⁰

Podle Zavadila¹³¹ s Čermákem reprezentuje paradigma *he hablado* jediný modotemporální význam indikativu antepřezentů. Ten patří do temporální roviny aktuální. „Temporální význam antepřezentní charakterizuje děj predikátoru jako předcházející výpovědní události, aspektově perfektivní a zároveň aktuální (tj. vztahující se k okamžiku výpovědní události).“¹³² Primární perspektiva je paralelní, sekundární perspektiva retrospektivní.

¹²⁴ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1721-1736.

¹²⁵ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1679.

¹²⁶ GILI GAYA, Samuel. Op. cit., s. 151.

¹²⁷ „Pronunciados aisladamente, sugieren en seguida la situación temporal precisa de la acción que expresan.”

GILI GAYA, Samuel. Op. cit., s. 151.

¹²⁸ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. Op. cit., s. 2867-2933.

¹²⁹ „El presente ampliado.”

ALARCOS LLORACH, Emilio. Perfecto simple y compuesto. In *Estudios de gramática funcional del español*. 3a edición, 4a reimpresión. Madrid: Editorial Gredos, 1990. ISBN 84-249-0767-1, s. 13-49.

¹³⁰ Podobně před ním už Gili Gaya: “En español moderno significa la acción pasada y perfecta que guarda relación con el momento presente. Esta relación puede ser real, o simplemente pensada o percibida por el que habla.”

GILI GAYA, Samuel. Op. cit., s. 159.

¹³¹ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 305.

¹³² ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 275.

4.2.4. Pretérito pluscuamperfecto, *había hablado* – indikativ propretérito

Zavadil¹³³ uvádí, že původní latinské tvary plusquamperfekta indikativu postupně převzaly význam imperfekta subjunktivu¹³⁴ a plusquamperfektum indikativu se začalo vyjadřovat pomocí perifráze *aver* v imperfektu + *participium* u sloves tranzitivních a *seer* v imperfektu + *participium* u sloves intransitivních. Participia stejně jako u pretérita perfecta compuesta zprvu kongruovala s předmětem, resp. podmětem, později ale opět zvítězila invariantní forma a zároveň se prosadilo pomocné sloveso *aver* i u intransitivních sloves.

*Nueva gramática de la lengua española*¹³⁵ popisuje pluscuamperfecto jako čas označující minulé ukončené děje, které se odehrály před jinými minulými ději. Referenční minulý děj nemusí být explicitně určen. Čas je řazen mezi časy relativní.

Rojo¹³⁶ a Veiga nazývají tento čas ante-pretérito (Bello jej nazýval ante-co-pretérito) a vymezují jej vzorcem (O–V) –V (děj předcházející ději, který sám předchází bodu nula). Čas je orientován prostřednictvím sekundární osy, jedná se o čas relativní.

Jak informují Zavadil¹³⁷ s Čermákem, paradigma *había hablado* reprezentuje modotemporální významy indikativu propretérita a kondicionálu ireálního. Podle ideálního konstruktů těchto autorů plní též funkce antekopretérita i antepropretérita, tyto však splývají právě s propretéritem. „Temporální význam propretéritní charakterizuje děj predikátoru jako předcházející nějakému ději minulému v neaktuální temporální rovině.“¹³⁸ Primární perspektiva je retrospektivní.

4.2.5. Pretérito anterior, *hube hablado* – indikativ antepretérita

Toto préteritum v klasické latině neexistovalo. Vytvořilo se až analogicky k pretéritu perfectu compuestu a pretéritu pluscuamperfectu ve starokastilském období, nepřekvapuje tedy konkurence mezi pomocnými slovesy *aver* a *seer*, ze které opět vzešlo vítězně sloveso *aver*.¹³⁹ V současné době se jedná o paradigma archaické, jehož funkce přebírají paradigmata *hablé* a *había hablado*.

¹³³ ZAVADIL, Bohumil. Op. cit., s. 291-292.

¹³⁴ Ojediněle se s nimi i dnes setkáme ve významu plusquamperfekta indikativu, zejména v textech archaizujících.

¹³⁵ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1721-1736.

¹³⁶ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. Op. cit., kap. 44, s. 2867-2933.

¹³⁷ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 305.

¹³⁸ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 289.

¹³⁹ ZAVADIL, Bohumil. Op. cit., s. 307.

*Nueva gramática de la lengua española*¹⁴⁰ charakterizuje pretérito anterior jako čas popisující děje, které bezprostředně předcházejí jiným minulým dějům. Vždy se užívá se spojovacími výrazy typu *apenas, cuando, después de que, encuanto*. Jde o čas relativní.

Jak jsme se již dozvěděli ve druhé kapitole, Rojo¹⁴¹ s Veigou toto paradigma do svého systému časů nezařazují, neboť se prý jedná o archaismus, který do současné struktury španělského jazyka nepatří. Význam paradigmatu stanovují jako bezprostřední předčasnost a tvrdí, že je v současném jazyce nahrazováno paradigmatem *hablé*.¹⁴²

Zavadil¹⁴³ s Čermákem přiřazují paradigmatu *hube hablado* jediný modotemporální význam: indikativ antepreterita. Tento náleží do temporální roviny aktuální. „Temporální význam antepreteritní charakterizuje děj predikátoru jako bezprostředně předcházející jinému ději minulému (preteritnímu).“¹⁴⁴ Primární perspektiva je retrospektivní, sekundární taktéž.

Autoři *Mluvnice současné španělštiny*¹⁴⁵ dále upozorňují, že tento temporální význam se objevuje téměř výhradně ve větách vedlejších časových, kde už je bezprostřední předčasnost signalizována spojkou, navíc ve stylu knižním. Nepřekvapuje tedy, že bývá nahrazován paradigmaty *hablé* a *había hablado*.

4.3. Minulý čas v češtině

Současná čeština disponuje dvěma minulými časy: préteritem a antepreteritem (plusquamperfektem).

Préteritem orientuje děj jako předcházející před referenčním bodem. Je-li tímto referenčním bodem okamžik promluvy, jedná se o absolutní užití a děje se charakterizují jako minulé. Je-li referenčním bodem jiný okamžik, jiný děj jde o relativní užití. Podle *Mluvnice češtiny*¹⁴⁶ může préteritem vyjadřovat i dotyk s okamžikem komunikačního aktu, zatímco jiné jazyky mají perfektum. Préteritem se vyjadřuje v 1. a 2. osobě singuláru a plurálu analytickými tvary *l-ové participium + být*

¹⁴⁰ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1721-1736.

¹⁴¹ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. Op. cit., kap. 44, s. 2867-2933.

¹⁴² Ve svém článku z roku 1988 ještě Rojo řadil paradigma *hube hablado* vedle paradigmatu *había cantado*.

ROJO, Guillermo. Relaciones entre temporalidad y aspecto en el verbo español. In *Tiempo y aspecto en español*. Ed. Ignacio Bosque. Madrid: Cátedra, 1990. ISBN 84-376-0946-1, s. 35.

¹⁴³ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 305.

¹⁴⁴ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 284.

¹⁴⁵ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 285.

¹⁴⁶ HLAVSA, Zdeněk, et al. *Mluvnice češtiny. Díl 3. Skladba*. 1. vydání. Praha: Academia, 1987, s. 378.

v přezentu (*psala jsem*), ve 3. os. singuláru i plurálu prostým *l-ovým participiém* (*psal*).¹⁴⁷ V negaci se předpona *ne-* pojí s participiém. Ve starších gramatikách bývá préteritum nazýváno podle svého původního významu jako perfektum, v současnosti ale plní funkci préterita.

Druhým minulým časem je antepreteritum. „Antepreteritum označuje děj probíhající v minulosti před jiným dějem minulým. Je to tvar zastaralý; vyskytne-li se, pak jen v umělecké literatuře jako archaismus.“¹⁴⁸ Antepreteritum se tvoří analytickými tvary *být* v préteritu + *participium l-ové* (*byl jsem psal*).

Ve starších obdobích svého vývoje vládla čeština více minulými slovesnými časy: dvěma jednoduchými (aorist, imperfektum) a dvěma složenými (perfektum, plusquamperfektum). Přehled oněch časů udáváme podle *Historické mluvnice češtiny*¹⁴⁹ a *Historické mluvnice české*.¹⁵⁰ Aorist (*zvolach*) označoval děje prostě minulé, ukončené a tvořil se zejména od sloves dokonavých. Imperfektum (*volajiech, volách*) vyjadřovalo obvyklé děje, minulý děj probíhající zároveň s jiným dějem, popis průvodní okolnosti. Tvořil se i od sloves dokonavých (opakování v minulosti) i nedokonavých (trvání v minulosti).¹⁵¹ Perfektum (*volal jsem*) mělo původně význam rezultativu, poté perfekta a nakonec se zánikem jednoduchých minulých časů převzalo jejich funkce a posunulo se do významu prostého préterita. Plusquamperfektum (*býti* v aoristu, imperfektu nebo perfektu + *participium l-ové*) označovalo děje předminulé. Ve 14. století začaly jednoduché minulé tvary ustupovat a v průběhu 15. století zanikly. Příčinami jejich zániku mohla být homomorfie některých tvarů aoristu a imperfekta, schopnost perfekta vyjadřovat jmenný rod a zejména gramatikalizace vidu.

Do současnosti se tedy zachovaly dva minulé časy, jeden se ale užívá jen okrajově.

Zároveň v češtině existují dosud ne zcela gramatikalizované konstrukce *mít* + *participium pasivní* (*n-ové/t-ové*), které vyjadřují výsledný stav, výsledek

¹⁴⁷ Ve 2. os. sg. se také místo pomocného slovesa užívá koncovka *-s*, jež se chová jako příklonka (*psals, tys to psal*). V 1. os. sg. i pl. je možno hovorově češtině nahradit pomocné sloveso příslušným zájmenem. (*já šel, my šli*).

CVRČEK, Václav, et. al. *Mluvnice současné češtiny. Díl 1. Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Univerzita Karlova/Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1743-5, s. 241.

¹⁴⁸ PETR, Jan, et. al. *Mluvnice češtiny. Díl 2. Tvarosloví*. 1. vydání. Praha: Academia, 1986, s. 424.

¹⁴⁹ LAMPRECHT, Arnošt – ŠLOSAR, Dušan – BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. 1. vydání. Praha: SPN, 1986.

¹⁵⁰ DOSTÁL, Antonín. *Historická mluvnice česká. Díl II. Tvarosloví. 2. část. Časování*. 1. vydání. Praha: SPN, 1967.

¹⁵¹ Podobnost aoristu a imperfekta se současnými španělskými časy pretérta perfecta simple a pretérta imperfecta je zjevná.

předcházejícího ukončeného děje. Domníváme se, že toto nové perfektum II,¹⁵² konkrétně perfektum přítomné (*má napsáno*) a perfektum minulé (*měl napsáno*), se uplatní při vyjadřování relativních vztahů předčasnosti.

4.4. Korespondence mezi časy minulými ve španělštině a češtině

Španělština disponuje pěti minulými časy, z nichž jeden je považován za archaismus a vyskytuje se sporadicky v omezeném kontextu. V češtině existují dva minulé časy, ale jeden z nich – antepretéritum – je také archaismem a ustupuje.

Domníváme se, že nerovnost na poli slovesných časů bude částečně kompenzována slovesným videm; nabízí se korelace pretérito perfecto simple – vid dokonavý, pretérito imperfecto – vid nedokonavý. Za další gramatický prostředek, jenž by se mohl uplatnit při převodu španělských minulých časů do češtiny, pokládáme nově vznikající perfektum. Také předpokládáme, že přibude časových orientátorů.

4.4.1. Pretérito perfecto simple, *hablé* – indikativ perfekta

Analýzu minulých časů zahájíme u paradigmatu *hablé*. Jedná se o prostý minulé čas, jenž znázorňuje ukončené děje předcházející okamžiku promluvy. O–V, čas absolutní. Referenčním bodem je okamžik promluvy.

Soudíme, že české ekvivalenty budou v minulém čase a že vzhledem k perfektivnosti tohoto času budou převažovat slovesa dokonavá.

Vyhledávali jsme postupně tvarové typy *hablé*, *hablaste*, *habló*, *hablamos*, *hablasteis*, *hablaron*, pomocí dotazů `[(tag="V.*") & (word=".*[éí]")]`, `[(tag="V.*") & (word=".*[aí]ste")]`, `[(tag="V.*") & (word=".*ó")]`, `[(tag="V.*") & (word=".*[aí]mos")]`, `[(tag="V.*") & (word=".*[aí]steis")]` a `[(tag="V.*") & (word=".*aron")]`.¹⁵³ Obdrželi jsme celkem 53665 výskytů rozdělených do 40904 odstavců.

Od každého tvarového typu jsme vybrali náhodný vzorek 100 výskytů, s výjimkou tvarového typu *hablasteis*, u něhož jsme našli jen 78 příkladů. Zkoumali jsme tedy

¹⁵² Název podle Míry Načevy-Marvanové.

NAČEVA-MARVANOVÁ, Míra. *Perfektum v současné češtině: korpusová studie jeho gramatikalizace na bázi Českého národního korpusu*. Praha: NLN/Ústav českého národního korpusu, 2010. ISBN 998-80-7422-041-8.

¹⁵³ Dále jsme dovyhledali konkrétní nepravidelné tvary sloves *ser*, *ir*, *dar*, *ver* a několika dalších frekventovaných nepravidelných sloves. Negativními filtry jsme odstranili nežádoucí tvary.

578 vzorků. Z tohoto počtu jsme museli vyloučit 63 chybných¹⁵⁴ či neodpovídajících¹⁵⁵ příkladů. K analýze zbylo 515 vzorků. Výsledky analýzy uvádíme pro celé paradigma dohromady, dělíme je podle toho, zda se vyskytly 1. ve větě jednoduché, 2. ve větě hlavní, 3. ve větě vedlejší. Dále je řadíme podle ekvivalentů v češtině.

4.4.1.1. České ekvivalenty paradigmatu *hablé* ve větě jednoduché

Ve větě jednoduché jsme v čase minulém našli 178 ekvivalentů ze 180, zbylé dva ekvivalenty byly vyjádřeny přítomným časem. Jednalo se přibližně ze tří čtvrtin o slovesa dokonavá (132 ku 48); mezi nedokonavými slovesy tvořila velkou skupinu slovesa modální (6) a slovesa smyslového vnímání (5). Časové orientátory se objevily ve 22 případech u sloves dokonavých a v 10 u nedokonavých, tj. téměř s dvojnásobnou frekvencí se vyskytovaly u sloves nedokonavých. Šlo vždy o příslovečné určení času *kdy?*.¹⁵⁶

4.4.1.2. České ekvivalenty paradigmatu *hablé* ve větě hlavní

Největší počet dokladů jsme našli v souvětí, ve větách hlavních. Domníváme se, že je to způsobeno sémantikou tohoto „vyprávěcího“ minulého času, právě souřadné souvětí totiž umožňuje řadit dynamicky několikero dějů za sebou.

Z celkových 230 výskytů byl českým ekvivalentem ve 173 případech minulý čas dokonavého slovesa. U dalších 56 dokladů byl ekvivalentem též minulý čas, tentokrát ale od slovesa nedokonavého. V jediném případě jsme jako ekvivalent identifikovali přítomný čas nedokonavého slovesa. Stejně jako ve větě jednoduché, i zde tvořila slovesa modální (2) a slovesa smyslového vnímání (6) početnou skupinu mezi nedokonavými slovesy. Časové orientátory se v podobě příslovečného určení času *kdy?* nebo vedlejší věty okolnostní časové *kdy?* objevily, až na dvě výjimky, symetricky ve španělštině i v češtině, a to v počtu 31 u sloves dokonavých a 26 u sloves nedokonavých. (Nepoměr frekvence časových orientátorů u sloves dokonavých a nedokonavých vystupuje ještě více než u vět jednoduchých.) Jednou přibyla v české

¹⁵⁴ Chyby způsobené např. nesprávnou lemmatizací či značkováním španělské verze korpusu, nesprávným zarovnáním odstavců.

¹⁵⁵ Zejm. se jedná o homomorfní tvary 1. os. sg. přítomného času.

¹⁵⁶ Volíme Šmilauerovo dělení příslovečného určení času podle otázky, na kterou odpovídá: *kdy?*, *jak často?*, *odkdy?*, *dokdy?*, *jak dlouho?*.

ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba*. Praha: SPN, 1969, s. 268.

verzi vedlejší věta okolnostní časová *kdy?* a jednou se příslovečné určení *odkdy?* změnilo na *kdy?*.

4.4.1.3. České ekvivalenty paradigmatu *hablé* ve větě vedlejší

Zbylých 105 příkladů se objevilo ve větách vedlejších: 37 ve větách okolnostních časových, 6 v jiných větách okolnostních, 37 ve větách přívlastkových, 19 v předmětných, 3 v podmětných a 3 v přísudkových. Až na jedinou výjimku přítomného slovesa byl českým ekvivalentem minulý čas: v 88 případech slovesa dokonavého, v 16 slovesa nedokonavého. Časové orientátory *kdy?* opět symetricky ve španělštině a v češtině. (8 u dokonavých, 4 u nedokonavých.)

4.4.1.4. České ekvivalenty paradigmatu *hablé* – shrnutí

Z analýzy vyplývá, že český minulý čas (préteritum) je funkčním ekvivalentem španělského pretérito perfecta simple, objevil se v 511 případech z 515 (tj. 99%). U zbylých 4 přítomných ekvivalentů běží o transpozici (např. při popisu vlastnosti: *siempre fuiste un culillo de mal asiento – jsi jako rtuť*), či lze vysledovat expresivitu (*Ahí llegaste, güerito. – A mám tě, fešáku.*) Analýza také potvrzuje převahu dokonavých sloves nad nedokonavými (v poměru 393 ku 122). Časové orientátory nehrají u pretérito perfecta simple ani u jeho českých ekvivalentů velkou roli, objevují se přibližně v pětině případů a – až na dvě výjimky popsané výše – téměř symetricky ve španělštině a češtině. Jejich význam poněkud stoupá ve spojení se slovesy nedokonavými, např. příslovečná určení typu *nikdy, vždycky* téměř vždy indikují volbu nedokonavého slovesa.

4.4.2. Pretérito imperfecto, *hablaba* – indikativ imperfekta, indikativ kopretéríta

Paradigma *hablaba* reprezentuje indikativ imperfekta a indikativ kopretéríta. Indikativ imperfekta charakterizuje děj jako předcházející výpovědní události, aspektově imperfektivní. Indikativ kopretéríta znázorňuje děj současný s jiným dějem minulým. (O–V)oV, čas relativní.

Domníváme se, že ve významu imperfekta bude českým ekvivalentem minulý čas vyjadřující předčasnost. Ve významu kopretéríta by jej měl nahrazovat čas přítomný, jenž primárně označuje současnost. V relativním užití tedy i současnost v minulosti.

Vzhledem k aspektovému rysu imperfektivnosti předpokládáme mezi českými ekvivalenty větší zastoupení sloves nedokonavých.

Vyhledávali jsme postupně tvarové typy *hablaba*,¹⁵⁷ *hablabas*, *hablábamos*, *hablabais*, *hablaban*, pomocí dotazů [(tag="V.*") & (word=".*aba")] | [(tag="V.*") & (word=".*ía")], [(tag="V.*") & (word=".*abas")] | [(tag="V.*") & (word=".*ías")], [(tag="V.*") & (word=".*ábamos")] | [(tag="V.*") & (word=".*íamos")], [(tag="V.*") & (word=".*abais")] | [(tag="V.*") & (word=".*íais")], [(tag="V.*") & (word=".*aban")] | [(tag="V.*") & (word=".*ían")].¹⁵⁸ Dohromady jsme získali 53376 příkladů v 37833 odstavcích.

Od každého typu jsme vybrali náhodný vzorek 100 výskytů, s výjimkou tvarového typu *hablabais*, u něhož korpus poskytl jen 52 příkladů. Od typu *hablaba* zastupujícího 1. a 3. osobu singuláru jsme vybrali vzorek 200 výskytů. Od 552 vzorků jsme odebrali 32 chybných příkladů, zkoumali jsme tedy 520 vzorků.

Výsledky analýzy uvádíme pro oba modotemporální významy společně, opět pro celé paradigma dohromady a dělíme je podle toho, zda se vyskytly 1. ve větě jednoduché, 2. ve větě hlavní, 3. ve větě vedlejší. Dále je řadíme podle českých ekvivalentů.

4.4.2.1. České ekvivalenty paradigmatu *hablaba* ve větě jednoduché

Ve větě jednoduché se v našem vzorku objevilo pouze 67 výskytů paradigmatu *hablaba*.

U všech plnil funkci českého ekvivalentu minulý čas (préteritum). V 63 případech od slovesa nedokonavého, ve 4 od slovesa dokonavého. U těchto čtyř případů se slovesem dokonavým šlo vždy o záměnu stavu ve španělštině za děj, který k tomuto stavu vedl v češtině (*tenía la boca abierta – čelist mu poklesla*).

Časové orientátory (*kdy?*) se příliš neuplatnily, celkem jen v 11 případech (1 u dokonavého slovesa), a to vždy symetricky ve španělštině a v češtině.

Vzhledem k tomu, že se jedná o děje vyjádřené větou jednoduchou, která není závislá na jiné větě, referenčním bodem těchto dějů je okamžik promluvy. Ve všech případech se tedy jedná o modotemporální význam indikativu imperfekta, jakkoli mohou být tyto děje současné s jinými ději minulými.

¹⁵⁷ Homomorfní pro 1. a 3. osobu singuláru.

¹⁵⁸ Přidali jsme ještě konkrétní nepravidelné tvary sloves *ser*, *ir*, *dar* a *ver*. Dále jsme aplikovali negativní filtry, abychom odstranili tvary kondicionálu simple.

4.4.2.2. České ekvivalenty paradigmatu *hablaba* ve větě hlavní

Ve větě hlavní jsme zkoumali celkem 224 vzorků, z nichž 219 mělo za český ekvivalent minulý čas. Ve 193 případech od slovesa nedokonavého, ve 26 od slovesa dokonavého. V pěti dokladech jsme našli jako ekvivalent přítomný čas slovesa nedokonavého. Ve třech z těchto případů šlo o transpozici přítomného času do funkce minulého času, ve dvou o polopřímou řeč. V polopřímé řeči nacházíme – jak jsme se dozvěděli ve 2. kapitole – také relativní časy, jako by se jednalo o větu obsahovou.

4.4.2.3. České ekvivalenty paradigmatu *hablaba* ve větě vedlejší

Nejvíce příkladů – 229 – jsme našli ve větách vedlejších: 94 ve větách předmětných, 87 v přívlastkových, 42 v okolnostních a 6 ve větách podmětných. V rámci těchto druhů vět dále vyčleňujeme věty obsahové (u podmětných, předmětných a přívlastkových), neboť se z hlediska českých ekvivalentů, z hlediska užití absolutního či relativního času v češtině jeví jako určující.

Všechny věty předmětné patřily k větám obsahovým, uvozovala je slovesa typu *rozhodl, mysl, viděl, ujišťoval, nevím*. V 84 případech, kdy predikát věty řídicí byl v některém z časů sféry minulosti (pretérito perfecto simple, pretérito imperfecto, pluscuamperfecto), sloužil jako český ekvivalent přítomný čas nedokonavého slovesa. Jedná se o relativní užití přítomného času, který v tomto kontextu znamená současnost s minulým dějem a je tedy ideálním ekvivalentem modotemporálního významu indikativu kopretérta. Zbylých 10 příkladů uvozovala slovesa v přítomném čase, šlo tedy o modotemporální význam indikativu imperfekta a českým ekvivalentem byl minulý čas slovesa nedokonavého.

Všech 6 vět podmětných se také řadilo k větám obsahovým, děj predikátu řídicí věty příslušel v 5 případech do sféry minulosti, modotemporálním významem paradigmatu *hablaba* byl indikativ kopretérta a v češtině se jako ekvivalent objevil přítomný čas sloves nedokonavých znamenající současnost. V jednom případě bylo uvozující sloveso v přítomném čase a indikativ imperfekta měl za ekvivalent minulý čas nedokonavého slovesa.

S nejsložitější situací jsme se setkali u vět přívlastkových. Některé z nich – pokud rozvíjejí substantiva s významem myšlení, rozhodnutí apod. – patří k větám obsahovým a nacházíme u nich opět ekvivalenty z roviny relativního času. Zbylé patří k větám doplňovacím. V případě, že tyto věty doplňovací jsou řízeny jinou obsahovou větou,

setkáváme se u nich opět s časem relativním, jehož referenčním bodem je referenční bod predikátu řídicí věty. Obsahové či doplňovací věty závislé na obsahových jsme našli ve 13 případech, referenčním bodem byl děj ze sféry minulosti a českým ekvivalentem přítomný čas nedokonavého slovesa. U ostatních vět doplňovacích sloužil v 60 případech jako ekvivalent minulý čas, 54x od slovesa nedokonavého, 6x od slovesa dokonavého. Ve 14 případech kondenzovala věta vedlejší přívlásková do přívlásku (*que se llamaba – zvaný*).

Ve větách okolnostních se jako český ekvivalent uplatnil opět minulý čas, 39x od slovesa nedokonavého, 3x od slovesa dokonavého.

Dohromady se u vět vedlejších objevilo pouze 7 časových orientátorů (6x *kdy?* a 1x *odkdy?*), symetricky v obou jazycích.

4.4.2.4. České ekvivalenty paradigmatu *hablaba* – shrnutí

Z analýzy vyplývá, že české ekvivalenty paradigmatu *hablaba* se liší podle modotemporálního významu.

U indikativu imperfekta, modotemporálního významu z roviny aktuální, slouží jako ekvivalent minulý čas. V souvislosti s kurzívním významem tohoto času převažovala slovesa nedokonavá (467, tj. 92%), nad dokonavými (39, tj. 8%). U dokonavých ekvivalentů šlo většinou o změnu perspektivy, o záměnu stavu ve španělštině za ukončený děj vedoucí k tomuto stavu v češtině.

U indikativu kopretérity (z roviny neaktuální) se jako ekvivalent uplatňuje přítomný čas nedokonavých sloves, který v relativním užití vyjadřuje současnost s referenčním bodem.

Časové orientátory se vyskytovaly velmi zřídka, symetricky v obou jazycích, soudíme proto, že český minulý a přítomný čas dostačují jako ekvivalenty paradigmatu *hablaba*.

4.4.3. Pretérito perfecto compuesto, *he hablado* – indikativ anteprezentu

Indikativ anteprezentu určuje děj jako předcházející výpovědní události, ale vztahující se k ní, resp. ukončený děj, který se odehrál v širě pojaté přítomnosti. (OoV)–V. Jedná se o čas relativní.¹⁵⁹

Český minulý čas, ačkoli pochází z perfekta, značí dnes pouze minulost, již ne vztah minulého děje k současnosti. Domníváme se, že právě zde se otevírá prostor pro nově

¹⁵⁹ Gili Gaya jej považuje za absolutní – viz 4.2.3.

vznikající perfekta, konkrétně pro perfektum přítomné. Také je možné doplnit význam aktuálnosti časovými orientátory.

Vyhledávali jsme postupně tvarové typy *he hablado*, *has hablado*, *ha hablado*, *hemos hablado*, *habéis hablado*, *han hablado*, pomocí dotazů [word=".*[Hh]e"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]as"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]a"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]emos"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abéis"] [tag="V.*adj"] a [word=".*[Hh]an"] [tag="V.*adj"]. Neaplikovali jsme žádný filtr. Nalezli jsme celkem 5779 příkladů rozptýlených do 5387 odstavců.

Od každého tvarového typu jsme opět vybrali náhodný vzorek 100 příkladů k následné analýze. Odebrali jsme pouze 8 chybných vzorků, zkoumali jsme tedy 592 příkladů. Výsledky uvádíme pro celé paradigma dohromady a dělíme je podle toho, zda se vyskytly 1. ve větě jednoduché, 2. ve větě hlavní, 3. ve větě vedlejší. Dále je řadíme podle českých ekvivalentů.

4.4.3.1. České ekvivalenty paradigmatu *he hablado* ve větě jednoduché

Nejvíce příkladů – 242 – jsme našli ve větě jednoduché. U 227 z nich fungoval jako český ekvivalent minulý čas, ve 162 případech od slovesa dokonavého, v 65 od slovesa nedokonavého. Mezi nedokonavými slovesy jsme opět našli hojně zastoupena slovesa smyslového vnímání (18). Dále jsme v této skupině identifikovali 4 slovesa násobená (*hrávaly*). Mezi dokonavými slovesy se vyskytovaly 4 slovesa s významem velká míra děje (*naplakala jsem se*, *nadiskutovali jsme se*). U zbylých 15 příkladů byl českým ekvivalentem přítomný čas nedokonavého slovesa, jenž vyjadřoval současný stav. Většinou šlo o stav vyplývající z předchozího děje (*te has enterado – už to víš*), výjimečně ale také o stav, který byl indikován neuskutečněním předchozího děje (*no han perdido – stále vypadají*).

Časové orientátory *kdy?* se ve větách s dokonavým slovesem vyskytly ve 32 případech symetricky v obou jazycích, v dalších 10 v češtině orientátor oproti španělštině přibyl, případně byl rozšířen (*nunca – ještě nikdy*).

4.4.3.2. České ekvivalenty paradigmatu *he hablado* ve větě hlavní

Zkoumali jsme 190 vzorků ve větě hlavní. U 182 byl českým ekvivalentem minulý čas, přibližně ve dvou třetinách případů (125) od sloves dokonavých. Mezi dokonavými slovesy se opět vyskytla 4 slovesa znamenající velkou míru děje. U osmi vzorků se jako

ekvivalent objevil přítomný čas nedokonavého slovesa, opět ve významu výsledného stavu.

Časové orientátory se zapojily přibližně ve stejném množství jako u dokladů ve větě jednoduché: ve 30 případech symetricky ve španělštině i v češtině (29x *kdy?*, 1x *odkdy?*), v 9 případech jen v češtině (*kdy?*).

4.4.3.3. České ekvivalenty paradigmatu *he hablado* ve větě vedlejší

Ve větách vedlejších jsme našli 160 příkladů: 80 ve větách předmětných, 53 ve větách přívlastkových, 25 ve větách okolnostních a 2 ve větách podmětných. Predikát věty řídicí – referenční bod – byl nejčastěji v čase presente či pretérito perfecto compuesto (sféra přítomnosti, respektive pomezí mezi sférou přítomnosti a minulosti) a dále v imperativu (nemá časové zařazení, ale sémanticky směřuje do budoucnosti, tj. časové sféry přítomnosti). Viděli jsme ale i 3 predikáty věty řídicí v čase pretérito imperfecto, které patří do sféry minulosti. U těchto příkladů bychom mohli počítat s dvojitým referenčním bodem: dějem řídicího slovesa a zároveň okamžiku promluvy.¹⁶⁰

Ve 154 případech se jako ekvivalent uplatnil minulý čas, ze tří čtvrtin u sloves dokonavých (118). Ve třech případech sloužil jako ekvivalent přítomný čas nedokonavého slovesa a ve třech příkladech kondenzovala španělská věta vedlejší do větného členu, případně byla zcela eliminována (*todo lo que ha pasado – všechno*).

Časové orientátory (*kdy?*) se většinou vyskytovaly symetricky v obou jazycích, častěji u sloves dokonavých (27) oproti nedokonavým (6), v přívlastkových větách pak v češtině přibýlo oproti španělštině 9 orientátorů *kdy?*.

4.4.3.4. České ekvivalenty paradigmatu *he hablado* – shrnutí

Z analýzy vyplývá, že funkčním českým ekvivalentem paradigmatu *he hablado* je minulý čas (préteritum). Aktuální význam, vztah k okamžiku promluvy, může být vyjádřen časovým orientátorem. Tyto se vyskytovaly částečně symetricky v obou jazycích, částečně pouze v češtině. Největšího uplatnění došla adverbia *už*, *ještě*, *vždycky* a *někdy*, zejména v případech, kdy ve španělštině časový orientátor chyběl.

¹⁶⁰ *Nueva gramática de la lengua española* nazývá tyto případy „doble acceso“, „doble anclaje“ či „doble orientación temporal“. “Se ha dado en llamar doble acceso a la doble dependencia temporal (...), al hecho de que V2 [verbo subordinado] está orientado desde el momento del habla, a la vez que en función del tiempo expresado por V1 [verbo de la oración principal].”
RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1840.

Nepotvrdila se hypotéza ohledně užití nového českého perfekta jako ekvivalentu španělského paradigmatu *he hablado*, nenalezli jsme žádné takové příklady. Analýza nicméně naznačuje, že minulý ukončený děj vztahující se k přítomnosti může být v češtině vnímán jako přítomný stav vyplývající z tohoto minulého děje (*ha salido – je venku, hemos llegado – jsme tady*), případně vyplývající z nerealizace tohoto děje (*no han perdido – stále vypadají*).¹⁶¹ Dochází tedy ke změně perspektivy a tento přítomný stav se vyjadřuje přítomným časem nedokonavých sloves.

Domníváme se, že převaha dokonavých sloves mezi českými ekvivalenty (406 dokonavých, 182 nedokonavých), je zapříčiněna perfektivním významem paradigmatu *he hablado*, jeho ukončeností, a ne významem aktuálním.

Na aktuálním významu by se ale mohl podílet způsob slovesného děje, konkrétně míra děje. Nalezli jsme 8 příkladů, které napovídají, že v jistých kontextech by vztah minulého děje k přítomnosti mohl být implikován slovesy značícími velkou míru děje. Podle Kopečného¹⁶² je kategorie míry děje spjata s afektivním hodnocením, nejde tolik o objektivní míru děje, jako o libost či nelibost, o to, jak tento děj vnímá mluvčí. Mírníme, že v okamžiku, kdy mluvčí uplynulý děj hodnotí, pociťuje souvislost mezi tímto minulým dějem a současným okamžikem.¹⁶³

4.4.4. Pretérito pluscuamperfecto, *había hablado* – indikativ propretérito

Indikativ propretérito charakterizuje děj jako minulý, předcházející jinému ději minulému. (O–V)–V, čas relativní. Referenčním bodem je jiný minulý čas.

V češtině by tomuto významu odpovídalo antepretéritum, vzhledem k jeho archaičnosti se ale domníváme, že mezi ekvivalenty nebude příliš figurovat. Naopak by se mohlo uplatnit nově vznikající perfektum minulé. Předpokládáme, že největší váha bude opět spočívat na minulém čase (pretéritu), případně doplněným časovými orientátory specififikujícími předčasnost před jinými ději.

Vyhledávali jsme postupně tvarové typy *había hablado*,¹⁶⁴ *habías hablado*, *habíamos hablado*, *habíais hablado*, *habían hablado*, pomocí dotazů [word=".*[Hh]abía"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abías"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abíamos"]

¹⁶¹ Náhrada negativních predikátů jejich pozitivními antonymy v češtině při překladu by si zasloužila vlastní studii.

¹⁶² KOPEČNÝ, František. *Slovesný vid v češtině*. Praha: ČSAV, 1962. Rozpravy ČSAV. Řada společenských věd; roč 72, sešit 2.

¹⁶³ Srov. charakteristiku paradigmatu *he hablado* podle autorů Gili Gaya, Alarcos Llorach.

¹⁶⁴ Homomorfní pro 1. a 3. osobu singuláru.

[tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abíais"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abían"] [tag="V.*adj"]. Neaplikovali jsme žádné filtry. Obdrželi jsme 7059 příkladů rozdělených do 6420 odstavců.

K analýze jsme vybrali 200 náhodných vzorků od tvarového typu *había hablado* (pro 1. a 3. osobu singuláru) a po stovce příkladů od ostatních tvarových typů, resp. všechny příklady od nepříliš zastoupených tvarových typů *habías hablado* (49) a *habíais hablado* (4). Od 453 vzorků jsme ještě odstranili 17 chybných případů, k analýze nám tedy zbylo 436 vzorků. Výsledky analýzy uvádíme opět pro celé paradigma dohromady a dělíme je podle toho, zda se vyskytly 1. ve větě jednoduché, 2. ve větě hlavní, 3. ve větě vedlejší. Dále je řadíme podle ekvivalentů v češtině.

4.4.4.1. České ekvivalenty paradigmatu *había hablado* ve větě jednoduché

Ve větě jednoduché jsme našli 116 příkladů. U všech byl českým ekvivalentem minulý čas, přibližně ve dvou třetinách případů (75) od sloves dokonavých. V osmi případech se jako ekvivalent vyskytl přísudek jmenný se sponou a ve dvou případech trpný rod – tyto prostředky vyjadřují výsledný stav (vyplývající z předchozího děje). Časové orientátory (*kdy?*) se u sloves dokonavých objevily 13x symetricky v obou jazycích a 14x pouze v češtině, u sloves nedokonavých 8x v obou jazycích, 6x jen v češtině a 1x jen ve španělštině.

4.4.4.2. České ekvivalenty paradigmatu *había hablado* ve větě hlavní

U všech zkoumaných 131 vzorků byl českým ekvivalentem opět minulý čas a přibližně ve dvou třetinách případů (86) znovu od sloves dokonavých. Mezi nedokonavými slovesy jsme našli 12x přísudek jmenný se sponou, i když jen v 7 případech ve významu výsledného stavu. Časové orientátory (věty vedlejší a příslovečná určení) se vyskytovaly symetricky v obou jazycích, u dokonavých sloves šlo o časová určení *kdy?* (15), *dokdy?* (6), *odkdy?* (2), u sloves nedokonavých pouze o časová určení *kdy?* (20).

4.4.4.3. České ekvivalenty paradigmatu *había hablado* ve větě vedlejší

Celkem jsme našli 189 příkladů ve větách vedlejších: 121 ve větách přívlastkových, 49 ve větách předmětných, 18 v okolnostních a 1 ve větě podmětné. Predikát vět řídicích – referenční bod – byl nejčastěji v časech pretérito perfecto simple a pretérito imperfecto, několikrát se objevilo i pretérito pluscuamperfecto (všechny tři časy ze

sféry minulosti) a pretérito perfecto compuesto (čas z pomezí mezi sférami přítomnosti a minulosti).

Jako ekvivalent se uplatnil opět minulý čas (183 vzorků), téměř ve třech čtvrtinách případů od sloves dokonavých (125). Jedinkrát jsme (ve větě podmětné) našli jako ekvivalent přítomný čas nedokonavého slovesa, šlo ale o zjevnou transpozici, o historický prézens, neboť posun času se týkal celého odstavce. V pěti případech španělská věta vedlejší v češtině kondenzovala do větného členu: ze tří vět vedlejších přívlastkových se stal přívlastek a ze dvou vět vedlejších předmětných předmět.

Časové orientátory (*kdy?*) najdeme téměř symetricky ve španělštině i češtině, nejčastěji ve větách předmětných a větách přívlastkových, dohromady 14 u sloves dokonavých a 13 u sloves nedokonavých. Pouze ve čtyřech větách přibyl časový orientátor *kdy?*, který se ve španělštině nevyskytoval.

4.4.4.4. České ekvivalenty paradigmatu *había hablado* – shrnutí

Naše analýza potvrdila, že českým ekvivalentem paradigmatu *había hablado* je minulý čas (préteritum). Rys předčasnosti před jiným dějem minulým mu dodávají časové orientátory, zejména ve větách jednoduchých. Mezi nejčastější patřila adverbia *už (již)*, *předtím* a *nikdy*; adverbia *nikdy* se opět pojila téměř výhradně se slovesy nedokonavými. Domníváme se, že vysoká frekvence přidaných časových orientátorů u vět jednoduchých oproti nulovému počtu přidaných orientátorů ve větách hlavních (kde se uplatnily pouze ty, které byly i ve španělštině) je způsobena větší koherencí vět v rámci souvětí. Ve větě hlavní lze lépe určit časovou rovinu a referenční bod konkrétních predikátů pomocí časového zařazení predikátů ostatních (hlavních i vedlejších) vět, případně i ze sledu vět. Věta jednoduchá, i když zapojená do kontextu, si přeci jen udržuje větší nezávislost.

Dále se potvrdila neproduktivnost českého antepreterita. Nenalezli jsme ani jeden příklad, ve kterém by fungovalo jako ekvivalent paradigmatu *había hablado*.

Hypotéza ohledně užití nového českého perfekta se naopak (stejně jako u paradigmatu *he hablado*) nepotvrdila. Nenašli jsme ani jeden doklad, kde by perfektum sloužilo jako ekvivalent paradigmatu *había hablado*. Analýza nicméně naznačuje, že v češtině je kategorie předčasnosti převáděna na kategorii výsledného stavu, z níž se ostatně vyvinula. V patnácti případech jsme se totiž v češtině místo předchozího děje setkali

s výsledkem (či následkem) tohoto uplynulého děje (např. *habíamos bebido* – *byly jsme opilé*, *había salido* – *byl pryč*).

Převaha dokonavého vidu (286) nad nedokonavým (145) odpovídá perfektivnosti paradigmatu *había hablado*.¹⁶⁵

4.4.5. Pretérito anterior, *hube hablado* – indikativ antepretérita

Indikativ antepretérita vyjadřuje děje, které bezprostředně předcházejí jinému ději minulému. Jedná se opět o čas relativní. Skutečnost, že se vždy užívá se spojovacími výrazy, které signalizují onu bezprostřední předčasnost, usnadňuje jeho substituci jinými slovesnými časy, které samy o sobě bezprostřední předčasnost nevyjadřují: paradigmata *hablé* a *había hablado*. Předpokládáme proto, že českým ekvivalentem budou ekvivalenty těchto paradigmat, tedy minulý čas a že bezprostřední předčasnost bude oznámena časovými spojkami, stejně jako ve španělštině.

Vyhledávali jsme postupně tvarové typy *hube hablado*, *hubiste hablado*, *hubo hablado*, *hubimos hablado*, *hubisteis hablado* a *hubieron hablado*, pomocí dotazů [word=".*[Hh]ube"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]ubiste"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]ubo"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]ubimos"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]ubisteis"] [tag="V.*adj"] a [word=".*[Hh]ubieron"] [tag="V.*adj"]. Počet nalezených příkladů odpovídá proklamovanému ústupu tohoto paradigmatu, objevili jsme pouze 54 dokladů.

Z těchto 54 příkladů jsme museli vyloučit dva chybné, k analýze nám tedy zbylo 52 vzorků. Všechny 52 se vyskytovalo ve větě vedlejší, konkrétně ve větě vedlejší okolnostní časové, všechny byly uvozeny časovým spojovacím výrazem typu *cuando*, *en cuanto*, *una vez*, *apenas*, resp. jejich českými ekvivalenty *když* (*už*), *jakmile*, *sotva* a vyjadřovaly děje, které se odehrály před dějem věty hlavní. Pouze ve dvou případech přibylo v české verzi vedle spojky ještě příslovce *už*, které se nevyskytovalo v původním textu. Ekvivalentem byl vždy minulý čas. V počtu 47 převažovala slovesa dokonavá nad dvěma nedokonavými (jedno z nich modální). Ve zbylých třech případech jsme rozpoznali přísudek jmenný se sponou, jenž vyjadřoval stav. Predikát věty hlavní – referenční bod – byl ve 48 případech v pretéritu perfectu simple, třikrát v pluscuamperfectu a jednou v pretéritu imperfectu, tj. v časech ze sféry minulosti, v češtině jim opět odpovídal minulý čas.

¹⁶⁵ Záleží ale také na sémantice jednotlivých sloves a jejich frekvenci na korpusu.

Z analýzy vyplývá, že český minulý čas je plnohodnotným ekvivalentem paradigmatu *hube hablado*, neboť rys bezprostřední předčasnosti je znázorněn lexikálními prostředky (časovými spojovacími výrazy) i ve španělštině i v češtině. Vzhledem k tomu, že se jedná o děje ukončené, nepřekvapuje dokonavý vid českých ekvivalentů.

4.4.6. Korespondence mezi časy minulými ve španělštině a češtině – shrnutí

Český minulý čas (préteritum) funguje jako plnohodnotný ekvivalent španělských absolutních časů (*hablé, hablaba*), u těchto paradigmat se časové orientátory prakticky neobjevují. Naše analýza potvrdila, že rozdíl mezi paradigmaty *hablé* a *hablaba* pojímá čeština jako rozdíl vidový. Paradigma *hablé* převádí prostřednictvím dokonavého vidu, paradigma *hablaba* (ve významu indikativu imperfekta) prostřednictvím vidu nedokonavého. Paradigmatu *hablaba* ve významu kopretérita (čas relativní) odpovídá v češtině přítomný čas v relativním užití, jímž se vyjadřuje současnost s referenčním bodem.

U relativních časů s paradigmaty *he hablado, había hablado* se v češtině také uplatňuje minulý čas, převážně od sloves dokonavých, význam předčasnosti může být specifikován pomocí přidaných časových orientátorů, zejm. *už, ještě, někdy, nikdy*. Analýza také odhalila, že význam předčasnosti před jiným dějem bývá do češtiny převáděn prostřednictvím kategorie výsledného stavu, z níž se kategorie předčasnosti vyvinula. Neuplatňuje se zde ale dosud negramatikalizované perfektum II, nýbrž přísudek jmenný se sponou (*habíamos bebido – byly jsme opilé*). Systémový ekvivalent španělského *había hablado*, české antepreteritum, se již vzhledem ke své archaičnosti mezi nalezenými příklady neobjevuje.

Bezprostřední předčasnost u paradigmatu *hube hablado* je ve španělštině vždy indikována časovým spojovacím výrazem, toto paradigma bývá proto často nahrazeno prostým paradigmatem *hablé*. V češtině k paradigmatu *hube hablado* nalezneme jako ekvivalent minulý čas dokonavých sloves, jako by se jednalo o ekvivalent k paradigmatu *hablé*, bezprostřední předčasnost je vyjádřena časovým spojovacím výrazem.

5. Budoucí časy

V této kapitole se budeme věnovat systému budoucích časů ve španělštině a češtině, resp. jejich indikativním časovým významům. Vycházíme od španělských slovesných budoucích časů a hledáme ekvivalenty českého slovesného systému k jejich primárním temporálním funkcím indikativu. Podle tradičního rozdělení mezi budoucí časy ve španělštině zahrnujeme následující:¹⁶⁶ **futuro simple** (paradigma *hablaré*), **futuro compuesto** (paradigma *habré hablado*), **condicional simple** (paradigma *hablaría*) a **condicional compuesto** (paradigma *habría hablado*).

5.1. Vznik gramatické kategorie budoucnosti

„Obecně dnes převládá mínění, že člověk v procesu hominizace získával dříve smysl pro minulost než pro budoucnost.“¹⁶⁸ Také gramatická kategorie budoucího času se – nejen podle Černého¹⁶⁹ – vyvinula z času přítomného až po kategorii času minulého. (Čas přítomný je Černým považován za čas primární, který ve skutečnosti děj nijak časově nezařazoval a sloužil zejména k označení osoby a čísla, jak jsme se již dozvěděli ve druhé kapitole.)

Jerzy Kuryłowicz také tvrdí, že „původ futura je v prezentu“:¹⁷⁰ „Sémantický posun od prezentu k futuru se vysvětluje tím, že původní forma vyjadřuje *přítomnou povinnost*, nutnost nebo přání, aby se děj uskutečnil, a ne sám *přítomný děj*.“¹⁷¹ A „přítomné přání něco dělat napovídá, že děj sám se odehraje po okamžiku mluvení, tj. v budoucnosti.“¹⁷² Futurum se tedy v mnoha evropských jazycích zpočátku vyjadřovalo pomocí modálních sloves a je tomu tak stále např. v angličtině či dánštině; v češtině vyšla z konkurence výrazů *jmam + infinitiv*, *chcu + infinitiv* a *budu + infinitiv* vítězně poslední jmenovaná forma (ovšem jen pro slovesa nedokonavá); španělské syntetické futurum se vyvinulo ze spojení *infinitiv + he*, jež vyjadřovalo nutnost děje.

¹⁶⁶ Názvosloví podle *Nueva gramática de la lengua española*.

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa, 2009. ISBN 978-84-670-3207-9 (obra completa).

¹⁶⁷ Název odráží tradiční polemiku ohledně modu paradigmát *hablaría* a *habría hablado*. Autoři *Nueva gramática de la lengua española* je řadí k indikativu, v názvu ale přetrvává tradiční označení odkazující ke kondicionálu.

¹⁶⁸ ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. *Slovo a slovesnost*. 1970, roč. 31, s. 213, pozn. 11.

¹⁶⁹ ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. *Slovo a slovesnost*. 1970, roč. 31, s. 207-222.

¹⁷⁰ KURYŁOWICZ, Jerzy. Vývoj gramatických kategorií. In *12 esejů o jazyce*. Z angl. a franc. originálů přeložili Miroslav Pravda a Jan Šabršula. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1970, s. 68.

¹⁷¹ KURYŁOWICZ, Jerzy. Op. cit., s. 69.

¹⁷² KURYŁOWICZ, Jerzy. Op. cit., s. 68.

5.2. Časy budoucí ve španělštině

5.2.1. Futuro simple, *hablaré* – indikativ futura

Původní latinské paradigma syntetického futura se do současné španělštiny nedochovalo. Zavadil¹⁷³ odůvodňuje jeho vymizení mimo jiné splýváním tvarů futura s tvary préterita (způsobené hláskovým vývojem), homomorfií s tvary indikativu či konjunktivu přítomnosti a v neposlední řadě také tendencí mluvčích k expresivnějšímu vyjadřování. Indikativ futura se začal vyjadřovat pomocí perifrázy *infinitiv + habēre* v přítomnosti, jejímž prvotním významem byla přítomná povinnost uskutečnit nějaký děj. (Gili Gaya¹⁷⁴ ji přirovnává k dnešní vazbě *haber* v přítomnosti + *de + infinitiv*.) Až do 17. století se také nepřízvučná zájmena vkládala mezi infinitiv plnovýznamového slovesa a prezens slovesa *habēre*, postupně se ale ustálilo vnímání dané perifrázy jako jednoho syntetického tvaru: *hablaré*.

*Nueva gramática de la lengua española*¹⁷⁵ charakterizuje tento slovesný čas jako takový, který vyjadřuje děje následující po okamžiku promluvy, a řadí jej mezi časy absolutní.

Rojo¹⁷⁶ s Veigou tento čas také řadí mezi časy absolutní, protože je orientován pouze prostřednictvím primární časové osy, nazývají jej futuro a určují jej pomocí vzorce O+V (děj následující po bodu nula).

Zavadil¹⁷⁷ s Čermákem upozorňují, že paradigma *hablaré* reprezentuje několik modotemporálních významů: indikativ futura, probabilitiv přítomnosti a imperativ.¹⁷⁸

Indikativ futura podle nich náleží do temporální roviny aktuální, jejímž referenčním bodem je výpovědní událost. „Temporální význam futurální charakterizuje děj jako následný po výpovědní události.“¹⁷⁹ Primární perspektiva je prospektivní.

¹⁷³ ZAVADIL, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka II*. 1. vydání. Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0462-0, s. 225-226.

¹⁷⁴ GILI GAYA, Samuel. *Curso superior de sintaxis española*. 15^a edición. Barcelona: Biblograf, 2000. ISBN 84-7153-988-8, s. 165.

¹⁷⁵ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1767.

¹⁷⁶ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. El tiempo verbal. Los tiempos simples. In RAE. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Dirigida por Ignacio Bosque y Violeta Demonte. 1^a edición. Madrid: Espasa Calpe, 2000. ISBN 84-239-7917-2 (obra completa), kap. 44, s. 2867-2933.

¹⁷⁷ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1641-4, s. 305.

¹⁷⁸ Jak bylo řečeno výše, zajímat se budeme jen o význam indikativní.

¹⁷⁹ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 278.

5.2.2. Futuro compuesto, *habré hablado* – indikativ antefutura

Podle Zavadila¹⁸⁰ se současné futuro compuesto vyvinulo z latinské perifráze *participium + habēre* ve futuru (*amātum habēre habeō*), protože původní latinské tvary futūra exācta začaly plnit jinou funkci (subjunktiv futura). Tvary *habēre habeō* se stáhly na *habré* stejně jako běžné tvary futura simple. Ve staré kastilštině si v roli pomocného slovesa konkurovala slovesa *aver* (u tranzitiv) a *seer* (u intranzitiv), participia kongruovala v rodě a čísle se subjektem.¹⁸¹

*Nueva gramática de la lengua española*¹⁸² říká, že futuro compuesto určuje děje jako předcházející jiným dějům, které následují po okamžiku promluvy, později upřesňuje, že jde o děje budoucí, předcházející dalším dějům budoucím. (To znamená, že vztah k okamžiku promluvy – jakkoli se futuro compuesto k okamžiku promluvy přímo nevztahuje – je vztahem následnosti.) Dále informuje, že futuro compuesto se také užívá v závětí podmínkového souvětí ve významu současnosti či bezprostřední následnosti k ději v předvětí. (Dochází tak k situaci, kdy čas charakterizovaný vztahem předčasnosti k budoucímu ději slouží naopak k vyjádření bezprostřední následnosti!)

Rajo¹⁸³ s Veigou nazývají tento čas podle Bella ante-futuro a popisují jej vzorcem (O+V)–V (děj předcházející ději, který následuje po bodu nula); toto vyjádření ale není přesné: pomíjí skutečnost, že děj vyjádřený paradigmatem *habré hablado* je sám o sobě budoucí, jakkoli předcházející jinému ději budoucímu.¹⁸⁴ Čas hodnotí také jako relativní, protože se vztahuje ke dvěma referenčním bodům, i když k jednomu jen nepřímě, je určen prostřednictvím sekundární časové osy.

Podle Zavadila¹⁸⁵ s Čermákem zastupuje paradigma *habré hablado* modotemporální významy indikativu antefutura a probabilitivu anteprezentu. Indikativ antefutura podle této koncepce náleží do temporální roviny aktuální. „Temporální význam antefuturální charakterizuje děj predikátoru jako předcházející před jiným dějem, který je futurální (nebo před nějakým okamžikem či časovým úsekem umístěným v budoucnosti).“¹⁸⁶

Primární perspektiva prospektivní, sekundární perspektiva retrospektivní.

¹⁸⁰ ZAVADIL, Bohumil. Op. cit., s. 288-289.

¹⁸¹ Ztráta kongruence u participia je považována za jeden z rysů gramatikalizace, přechodu od perifráze k morfologickému tvaru.

¹⁸² RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1791-1794.

¹⁸³ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. Op. cit., s. 2867-2933.

¹⁸⁴ Viz k tomu podrobněji ve druhé kapitole.

¹⁸⁵ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 306.

¹⁸⁶ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 278.

5.2.3. Condicional simple, *hablaría* – indikativ metapréterita

Současný syntetický tvar *hablaría* se vyvinul z perifráze *infinitiv + habēre* v imperfektu indikativu.¹⁸⁷ K původnímu významu tohoto spojení – indikativ metapréterita – se přidal význam kondicionálu (který v latině užíval tvarů konjunktivu imperfekta), což zapříčinilo pozdější nejednotnou klasifikaci tohoto paradigmatu.

Nueva gramática de la lengua española popisuje tento čas jako čas označující děje následující po jiném ději minulém. Upozorňuje, že condicional simple neorientuje děj k okamžiku promluvy, děj se může odehrát před, během i po okamžiku promluvy. Jde o čas jednoduchý, relativní, který je zakotven v minulosti (vztahuje se k dějům neaktuálním).

Samuel Gili Gaya nazývá tento čas „futuro hipotético“ a výmluvně jej charakterizuje jako „futuro del pasado“.¹⁸⁸

Rojo¹⁸⁹ s Veigou přebírají Bellův termín pos-pretérito a vymezují jej vzorcem (O–V)+V (děj následující po (O–V)). Jedná se opět o čas relativní, charakterizovaný prostřednictvím sekundární časové osy.

V koncepci autorů Mluvnice současné španělštiny¹⁹⁰ lze nejlépe pozorovat paralelnost tohoto slovesného času s jednoduchým futurem (stejně jako jsou paralelní složený kondicionál se složeným futurem). Vyjadřují stejné modotemporální vztahy, futura ale patří do aktuální roviny, kondicionály do roviny neaktuální.

Podle Zavadila¹⁹¹ s Čermákem paradigma *hablaría* reprezentuje modotemporální významy indikativu metapréterita, probabilitivu préterita a kondicionálu eventuálního.

Indikativ metapréterita patří do temporální roviny neaktuální, jejímž referenčním bodem je nějaký okamžik nebo časový úsek ležící v minulosti. „Temporální význam metapréteritní charakterizuje děj predikátoru jako následný po jiném ději, který je préteritní.“¹⁹² Primární perspektiva je prospektivní.

¹⁸⁷ ZAVADIL, Bohumil. Op. cit., s. 237.

¹⁸⁸ GILI GAYA, Samuel. Op. cit., s. 167.

¹⁸⁹ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. Op. cit., s. 2867-2933.

¹⁹⁰ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 306.

¹⁹¹ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 306.

¹⁹² ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 291.

5.2.4. Condicional compuesto, *habría hablado* – indikativ antemetapréterita

Současný tvar *habría hablado* se vyvinul z perifráze *participium* + *habēre/sedēre* v indikativu metapréterita. Z konkurence pomocných sloves (*habēre* pro tranzitiva, *sedēre* pro intranzitiva) vyšlo vítězně *habēre*, resp. *haber*.¹⁹³

Nueva gramática de la lengua española konstatuje, že condicional compuesto je časem paralelním k futuru compuesto, neboť se vztahuje ke condicionalu simple stejně, jako se futuro compuesto vztahuje k futuru simple. Condicional compuesto určuje děj jako předcházející jinému ději, který následuje po ději minulém.

Rojo¹⁹⁴ s Veigou hovoří o ante-pos-pretéritu a považují jej za časově nejkompexnější, relativní. Orientuje totiž děje prostřednictvím terciární časové osy a vztahuje se tak ke třem referenčním bodům (přímo jen k jednomu). Vzorcem je ((O–V)+V)–V.

Zavadil¹⁹⁵ s Čermákem píše, že paradigma *habría hablado* reprezentuje modotemporální významy indikativu antemetapréterita, probabilitivu antepreterita a kondicionálu ireálního.

Indikativ antemetapréterita podle nich spadá do temporální roviny neaktuální. „Temporální význam antemetapréteritní charakterizuje děj predikátoru jako předcházející jinému ději, který je metapréteritní.“¹⁹⁶ Primární perspektiva prospektivní, sekundární perspektiva retrospektivní.

5.3. Budoucí čas v češtině

Budoucím časem je v češtině děj orientován jako následující po referenčním bodu. Je-li tímto referenčním bodem okamžik promluvy, jedná se o absolutním užití a děje se charakterizují jako takové, které se uskuteční (či budou završeny) po okamžiku promluvy. Je-li referenčním bodem jiný okamžik – bývá jím děj predikátu věty řídicí – jde o relativní užití. Budoucí čas se vyjadřuje analytickými tvary *budu* + *infinitiv* (*budu psát*) u sloves nedokonavých¹⁹⁷ a tvary prezentními (*napíšu*) u sloves dokonavých. Dokonavá slovesa totiž vzhledem ke své sémantické povaze nemůžou vyjadřovat

¹⁹³ ZAVADIL, Bohumil. Op. cit., s. 316.

¹⁹⁴ ROJO, Guillermo – VEIGA, Alexandre. Op. cit., s. 2867-2933.

¹⁹⁵ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 306.

¹⁹⁶ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 292.

¹⁹⁷ S výjimkou sloves nedokonavých determinovaných, které Kopečný charakterizuje jako slovesa zaměřená na bližší určení, na udání objektu nebo cíle slovesného děje. Tato slovesa tvoří budoucí čas obecně prostřednictvím předpon *po-*, *pů-*, v některých případech jim ale konkurují tvary *bude* + *infinitiv*, např. *pokvete* – *bude kvést*.

KOPEČNÝ, František. *Slovesný vid v češtině*. Praha: ČSAV, 1962. Rozpravy ČSAV. Řada společenských věd; roč 72, sešit 2, s. 13.

aktuální přezens, jejich prezentní tvary směřují do budoucnosti. U futura se tak opět projevuje křížení kategorie času s kategorií vidu.

Podle autorů *Historické mluvnice češtiny*¹⁹⁸ se ještě před vznikem gramatické kategorie vidu futurum vyjadřovalo pomocí předpon *vz-*, *po-*,¹⁹⁹ později, s rozvojem vidu se začalo užívat pro vyjádření budoucnosti prezentních tvarů dokonavých sloves a nakonec se začaly uplatňovat i opisné tvary u sloves nedokonavých. Zpočátku si konkurovaly konstrukce *modální sloveso + infinitiv* (*chcu nésti, jmám nésti*), *fázové sloveso + infinitiv* (*začnu volati*), *být + infinitiv* (*budu nésti*) a dokonce i *být + participium l-ové* (*budu nesl*), nakonec se jako futurum gramatikalizovalo koncem 14. století *budu + infinitiv* a konstrukce *být + participium l-ové* získala přesnější význam předčasnosti v budoucnosti.²⁰⁰ Užívala se ovšem pouze od sloves nedokonavých, navíc pravděpodobně jen v projevech psaných jako prostředek intelektualizace. Do současnosti se tato konstrukce nezachovala.

Současná čeština má pouze jeden slovesný budoucí čas. Grepl²⁰¹ s Karlíkem ještě upozorňují, že pro vyjádření následnosti v minulosti lze užít knižního prostředku *mít* v préteritu + *infinitiv*. (*Od prvního setkání ho považoval za přítele, ale brzy se měl přesvědčit o jeho proradnosti.*) Podle Šmilauera se tato konstrukce neomezuje jen na následnost v minulosti: „Nejbližší budoucnost se vyjadřuje také infinitivem s míti: *Matějček měl uvidět Annu. Má se stát.*“²⁰² Všimněme si, že se jedná opět o spojení modálního slovesa s infinitivem, jako v počátečních fázích vývoje budoucího času.

Také nesmíme zapomenout na dosud negramatikalizované perfektum II s tvary *mít + infinitiv*. Domníváme se, že tyto konstrukce mohou sloužit při vyjadřování relativních vztahů předčasnosti.

5.4. Korespondence mezi časy budoucími ve španělštině a češtině

Španělština disponuje čtyřmi slovesnými časy, čeština jen jedním. Domníváme se, že vedle budoucího času bude mezi ekvivalenty španělských budoucích časů náležet i nově vznikající perfektum a že přibude časových orientátorů.

¹⁹⁸ LAMPRECHT, Arnošt – ŠLOSAR, Dušan – BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. 1. vydání. Praha: SPN, 1986.

¹⁹⁹ Předpona *po-* pro futurum se zachovala u sloves determinovaných.

²⁰⁰ Nazývaný podle latiny futurum exactum.

²⁰¹ GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-281-4, s. 418.

²⁰² ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba*. Praha: SPN, 1969, s. 134.

5.4.1. Futuro simple, *hablaré* – indikativ futura

Analýzu budoucích časů začneme u paradigmatu *hablaré*, zajímáme se o jeho indikativní význam futura. Jedná se o prostý základní čas, o následnost po okamžiku promluvy. O+ V. Český budoucí čas je charakterizován naprosto stejně, domníváme se proto, že ekvivalentem španělského futura simple bude český budoucí čas.

Vyhledávali jsme postupně tvarové typy *hablaré*, *hablarás*, *hablará*, *hablaremos*, *hablaréis*, *hablarán*, pomocí dotazů [(tag="V.*") & (word=".*ré")], [(tag="V.*") & (word=".*rás")], [(tag="V.*") & (word=".*rá")], [(tag="V.*") & (word=".*remos")], [(tag="V.*") & (word=".*réis")] a [(tag="V.*") & (word=".*rán")].²⁰³ Dohromady jsme pro celé paradigma obdrželi 4036 výskytů rozdělených do 3713 odstavců.

Od každého tvarového typu jsme vybrali náhodný vzorek 100 výskytů, a ten jsme analyzovali. Celkem jsme tedy zkoumali 600 vzorků, z nichž jsme museli vyloučit chybných 73 příkladů,²⁰⁴ dále 75 příkladů modotemporálního významu probabilitivu přítentu a 17 dokladů imperativního užití. K analýze zbylo 435 vzorků. Výsledky analýzy uvádíme pro celé paradigma dohromady, dělíme je podle toho, zda se vyskytly 1. ve větě jednoduché, 2. ve větě hlavní, 3. ve větě vedlejší. Dále je řadíme podle ekvivalence v češtině.

5.4.1.1. České ekvivalenty paradigmatu *hablaré* ve větě jednoduché

Ve větě jednoduché bylo plných 153 českých ekvivalentů z celkových 162 výskytů v budoucím čase. (Přibližně dvě třetiny sloves dokonavých a třetina sloves nedokonavých.) Další 6 výsledků mělo ekvivalent v přítomném čase slovesa nedokonavého, z toho čtyřikrát šlo o modální sloveso, ale jen jednou byl děj orientován k určitému časovému bodu lexikálním časovým orientátorem. V posledních třech případech byl českým ekvivalentem imperativ, jakkoli v originále šlo o modotemporální význam indikativu futura, nikoli o transpozici do imperativu.

Lexikální časové orientátory byly užívány (či vynechávány) symetricky, vždy v obou jazycích, celkem ale jen ve 20 případech.

²⁰³ Aplikovali jsme také několikero negativních filtrů, jimiž jsme odstranili např. tvary 1. os sg. préterita perfecta simple od sloves 1. třídy končících v infinitivu na -rar, či tvary slovesa haber.

²⁰⁴ Chyby způsobené např. nesprávnou lemmatizací či značkováním španělské verze korpusu, nesprávným zarovnáním odstavců.

5.4.1.2. České ekvivalenty paradigmatu *hablaré* ve větě hlavní

Také zde jasně převažovaly české ekvivalenty v budoucím čase, v poměru 201 k celkovým 218. Z toho šlo opět přibližně ve dvou třetinách o slovesa dokonavá, ve třetině případů o slovesa nedokonavá. Ve 14 případech byl českým ekvivalentem přítomný čas nedokonavého slovesa, z nichž polovina byla opět slovesy modálními. Z těchto 14 výskytů přítomného času bylo 8 orientováno zřetelně do budoucnosti prostřednictvím lexikálních či větných časových orientátorů. Dále jsme našli 3 příklady s českým ekvivalentem v přítomném kondicionálu, jednou ve spojení s lexikálním časovým orientátorem.

Lexikální či větné časové orientátory byly užity jen u 70 případů (přibližně 1/3) a vždy šlo o výskyt symetrický v obou jazycích.

5.4.1.3. České ekvivalenty paradigmatu *hablaré* ve větě vedlejší

Zbýlých 55 výskytů španělského futura simple se objevilo ve větách vedlejších: 31 ve větách předmětných, 17 v přívlastkových, 5 ve větách okolnostních a po jednom výskytu ve větě přísudkové a podmětné. V 53 případech byl opět českým ekvivalentem budoucí čas (24 sloves dokonavých, 29 sloves nedokonavých). V jednom případě se jednalo o imperativ a v jednom případě šlo o přítomný čas nedokonavého slovesa, a to modálního.

5.4.1.4. České ekvivalenty paradigmatu *hablaré* – shrnutí

Analýza vzorků potvrdila, že český budoucí čas je plnohodnotným ekvivalentem na poli indikativu futura, objevil se ve 407 případech z 435 (tj. 94%).

Stejně jako ve španělštině paradigma *hablo* může vyjadřovat indikativ futura, i český přítomný čas transponuje do funkce futura. Naše korpusová data napovídají, že rozsah této transpozice není symetrický v obou jazycích, neboť jsme našli formy českého přítomného času jako ekvivalent za španělské paradigma *hablaré*. Významným se nám jeví fakt, že z 21 výskytů šlo ve 12 případech o slovesa modální, ve dvou případech o sloveso *odjíždět*. A jsou to právě slovesa modální a slovesa „která označují děje obvykle zařazené do nějakého programu jako příjezdy, odjezdy apod.“,²⁰⁵ která se

²⁰⁵ ESVAN, François. Několik poznámek k futuru modálních sloves *moci* a *muset* v češtině. In *Jazyky a jazykověda: sborník k 65. narozeninám prof. PhDr. Františka Čermáka, DrSc.* Ed. Renata Blatná a Vladimír Petkevič. 1. vydání. Praha: FFUK/ÚČNK, 2005, s. 285.

podle Françoise Esvana podílejí na tzv. futurálním prezentu. Opět se tu vyjevuje modální původ kategorie futura.

Výjimečnými českými ekvivalenty španělského futura simple byly formy kondicionálu přítomného a imperativu. Domníváme se, že v těchto případech se nejednalo o systémové ekvivalenty, nýbrž o aktualizace jednotlivých překladatelů.

Překvapivý se nám jeví vysoký podíl sloves dokonavých při vyjadřování futura simple, nepotvrdil se totiž původní předpoklad, že při vyjadřování futura simple budou slovesa dokonavá a nedokonavá zastoupena rovnoměrně.²⁰⁶

5.4.2. Futuro compuesto, *habré hablado* – indikativ antefutura

Indikativ antefutura, paradigma *habré hablado* charakterizuje děj jako budoucí, předcházející jinému ději budoucímu. (O+V) –V. Je to čas relativní, orientovaný ke dvěma referenčním bodům (k O prostřednictvím orientace k (O+V)). Český budoucí čas vyjadřuje pouze budoucnost, ale již ne předčasnost před jiným dějem budoucím. Nabízí se tedy možnost dovysvětlit tento vztah časovými orientátory, či prostřednictvím nových perfektních tvarů.

Vyhledávali jsme postupně tvarové typy *habré hablado*, *habrás hablado*, *habrá hablado*, *habremos hablado*, *habréis hablado* a *habrán hablado*, pomocí dotazů

[word=".*[Hh]abré"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abrás"] [tag="V.*adj"],
[word=".*[Hh]abrá"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abremos"] [tag="V.*adj"],
[word=".*[Hh]abréis"] [tag="V.*adj"] a [word=".*[Hh]abrán"] [tag="V.*adj"].

Neaplikovali jsme žádný filtr. Dohromady jsme pro celé paradigma obdrželi 148 výskytů rozdělených do 146 odstavců. Z těchto výskytů ale plných 118 plní funkci probabilitivu anteprezentu. Analyzovali jsme tedy jen 30 příkladů pro celé paradigma. Výsledky opět dělíme podle toho, zda se vyskytly 1. ve větě jednoduché, 2. ve větě hlavní, 3. ve větě vedlejší. Dále je řadíme podle ekvivalence v češtině.

5.4.2.1. České ekvivalenty paradigmatu *habré hablado* ve větě jednoduché

Nalezli jsme celkem 5 příkladů *habré hablado* ve větě jednoduché.

Ve třech případech byl českým ekvivalentem budoucí čas slovesa dokonavého. Z toho v jednom případě bylo časovým orientátorem příslovecným určením času *kdy?* jak ve španělštině, tak v češtině, v jednom případě se španělské *kdy?* změnilo na české *dokdy?*

²⁰⁶ Záleží pochopitelně na sémantice.

a v jednom případě ve španělštině příslovečné určení nebylo explicitně vyjádřeno, ale do češtiny bylo přidáno *dokdy?*.

Ve dvou případech bylo českým ekvivalentem přítomné perfektum slovesa dokonavého (*mám splněno*).

5.4.2.2. České ekvivalenty paradigmatu *habré hablado* ve větě hlavní

U jedenácti z celkových 20 výskytů, byl českým ekvivalentem budoucí čas dokonavého slovesa. Ve dvou příkladech se objevil časový orientátor jak ve španělštině, tak v češtině jako příslovečné určení času *kdy?*, v pěti příkladech jako vedlejší věta okolnostní časová (4x *kdy?*, 1x *dokdy?*).

Ve čtyřech případech se vyskytl český ekvivalent v podobě přísudku slovesně jmenného²⁰⁷ v budoucím čase vyjadřující budoucí stav (*budeme hotovi, bude odehrané*), ve všech případech byl přítomen časový orientátor v obou jazycích, 3x ve formě příslovečného určení času *kdy?*, jednou jako vedlejší věta časová.

V jednom případě měl český ekvivalent podobu přísudku slovesně jmenného v přítomném čase, který opět vyjadřoval stav.

Jednou byl českým ekvivalentem budoucí čas dokonavého slovesa v trpném rodě, opět formulace vyjadřující budoucí stav (*budou vložena*), časovým orientátorem byla vedlejší věta časová, v obou jazycích.

V jednom případě bylo českým ekvivalentem přítomné perfektum dokonavého slovesa. Jednou byl českým ekvivalentem minulý čas slovesa dokonavého.

V jednom případě jsme našli ekvivalent v podobě budoucího času slovesa nedokonavého, v tomto případě ale také v české verzi přibýlo příslovečné určení času *kdy? (už)*, které v originále nebylo.

5.4.2.3. České ekvivalenty paradigmatu *habré hablado* ve větě vedlejší

Zde jsme zkoumali jen 5 příkladů. Většinou jde o věty vedlejší, tj. závislé, které jsou ale zároveň větami řídicími dalších vět závislých. Výskyty řadíme podle větněčlenské platnosti.

Ve dvou větách vedlejších předmětných byl českým ekvivalentem budoucí čas dokonavého slovesa, v jedné jako časový orientátor sloužila věta vedlejší (v obou jazycích), ve druhé časový orientátor nebyl přítomen.

²⁰⁷ Za jmenný přívlástek považujeme ve shodě se Šmilauerem i přívlásky, jejichž jmennou část tvoří příslovce. Ibid. 165.

U vedlejší věty příčinné byl českým ekvivalentem také budoucí čas dokonavého slovesa, referenční bod byl určen časem predikátu vedlejší věty podmínkové, předvětí. Dále se objevilo toto paradigma ve dvou vedlejších větách přívlastkových. V jedné z nich nacházíme český ekvivalent v podobě minulého času dokonavého slovesa, referenční bod je vyjádřen budoucím časem predikátu řídicí věty. V druhé větě bylo sloveso nahrazeno deverbativním adjektivem (*nesouvisející*), které spíše než předčasnost vyjadřuje současnost.

5.4.2.4. České ekvivalenty paradigmatu *habré hablado* – shrnutí

Nezbývá nám než souhlasit s tvrzením RAE, že u paradigmatu *habré hablado* převažuje modotemporální význam probabilitivu anteprezentu.²⁰⁸ Paradigma *habré hablado* nebylo v našem subkorpusu příliš zastoupeno, navíc téměř 80% výskytů odpovídalo právě probabilitivu anteprezentu, analyzovali jsme tedy pouze malou skupinu všech 30 výskytů indikativu antefutura a dospěli jsme k těmto závěrům:

Předčasnost v budoucnosti se v češtině vyjadřuje pomocí sémantiky ukončenosti, završenosti děje, výsledného stavu. Přes dvě třetiny ekvivalentů (23) tvořila slovesa dokonavá²⁰⁹ (z toho 17 v prostém budoucím čase), jediné plnovýznamové sloveso nedokonavé bylo doplněno příslovcem *už*. (5 výskytů připadá na pomocné *budu* v přísudku jmenném se sponou a 1 příklad na deverbativní adjektivum.) Dále jsme viděli 3x přítomné perfektum, 4x přísudek jmenný se sponou v budoucím čase, 1x stavové pasivum taktéž v budoucím čase a 1x přísudek jmenný se sponou v přítomném čase. Ukončenost děje byla v jednom případě také signalizována minulým časem. Domníváme se, že to byl právě sém ukončenosti, který umožnil transpozici minulého času do funkce tohoto futura.

Téměř vůbec jsme nenalezli lexikální explikace časových vztahů, pokud už nebyly časové orientátory i ve španělském originále. Jen jednou se objevilo navíc adverbium *už*, a to právě ve spojení s jediným nedokonavým slovesem, jednou se vyskytlo navíc příslovečné určení času *dokdy?* (*do té doby*) a jednou bylo španělské příslovečné určení času *kdy?* nahrazeno určením *dokdy?* (*por la tarde – do odpoledne*).

²⁰⁸ “En diversos recuentos estadísticos se ha observado que la interpretación de conjetura (o interpretación modal) del futuro compuesto es mucho más frecuente que la temporal.”

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1793.

²⁰⁹ Podobný poměr jsme ale získali i u prostého *hablaré*.

Z výsledků tedy vyplývá, že v češtině se španělská kategorie předčasnosti v budoucnosti vyjadřuje částečně prostředky prostého futura a částečně prostředky perfekta prézentu, resp. šíře prostřednictvím kategorie výsledku děje.

5.4.3. **Condicional simple, *hablaría* – indikativ metapréterita**

U paradigmatu *hablaría* se také projevuje výrazová heterosémie. V současnosti reprezentuje toto paradigma indikativ metapréterita, probabilitiv préterita a kondicionál eventuální, nás opět zajímá pouze jeho indikativní význam metapréterita. Jedná se o čas relativní, označující děje následující po jiném minulém ději. (O–V)+V. Referenčním bodem je okamžik/děj v minulosti. Vzhledem k paralelnosti tohoto času s časem futura simple²¹⁰ se domníváme, že vhodným českým ekvivalentem bude opět budoucí čas, tentokrát užitý jako relativní, tj. s významem následnosti (po minulém ději).

Vyhledávali jsme postupně tvarové typy *hablaría*,²¹¹ *hablarías*, *hablaríamos*, *hablaríais*, *hablarían*, pomocí dotazů [(tag="V.*") & (word=".*ría")], [(tag="V.*") & (word=".*rías")], [(tag="V.*") & (word=".*ríamos")], [(tag="V.*") & (word=".*ríais")], [(tag="V.*") & (word=".*rían")].²¹² Dohromady jsme pro celé paradigma obdrželi 4812 výskytů rozdělených do 4371 odstavců.

Od každého tvarového typu jsme k analýze vybrali náhodný vzorek 100 výskytů,²¹³ s výjimkou typu *hablaríais*, u kterého korpus nabídl jen 32 příkladů. Dohromady jsme tedy zkoumali 532 vzorků. Z těch jsme vyloučili 56 chybných příkladů. Dále jsme odstranili 65 případů, kdy *hablaría* zastupuje probabilitiv préterita a dalších 341, kdy reprezentoval kondicionál eventuální – převaha kondiciálních významů je zjevná –, a zbylo nám 70 výskytů ve významu indikativ metapréterita. Výsledky analýzy uvádíme odděleně pro věty hlavní a vedlejší.

5.4.3.1. **České ekvivalenty paradigmatu *hablaría* ve větě hlavní**

Nalezli jsme 6 případů, kdy se *hablaría* objevilo ve větě hlavní. Hovoříme sice o větách hlavních, formálně nezávislých, ty jsou ale zapojeny kontextově. V kontextu vedlejších vět lze dohledat referenční bod, který je zakotven v minulosti.

²¹⁰ Tato paralelnost se též projevuje u souslednosti časové.

²¹¹ Homomorfní pro 1. a 3. os. sg.

²¹² Pomocí negativních filtrů jsme odstranili tvary imperfekta u sloves na *-rer*, *-rir* a tvary slovesa *haber*.

²¹³ 200 pro tvarový typ *hablaría* zastupující 1. a 3. os. sg.

Ve čtyřech případech byl českým ekvivalentem budoucí čas (2x slovesa dokonavého, 2x nedokonavého) a ve dvou případech se objevila vazba *mít* v préteritu + *infinitiv* od sloves nedokonavých.

5.4.3.2. České ekvivalenty paradigmatu *hablaría* ve větě vedlejší

Výskyt indikativu metaprétérita ve větách vedlejších byl mnohonásobně četnější, celkem jsme našli 64 příkladů: 38 ve větách předmětných, 24 ve větách přívlastkových a po jednom výskytu ve větě podmětné a okolnostní. Predikát řídící věty – referenční bod – byl buď v čase pretérito perfecto simple nebo pretérito imperfecto, výjimečně i v čase pretérito perfecto compuesto. Lexikální či větné časové orientátory se vyskytovaly spíše výjimečně, symetricky v obou jazycích. Časové orientátory španělské zakotvené v neaktuální časové rovině byly převáděny na odpovídající orientátory české z časové roviny aktuální (*al día siguiente* – *zítra*).

U 58 případů byl českým ekvivalentem budoucí čas (36x slovesa dokonavého, 22x slovesa nedokonavého), třikrát se objevil minulý čas slovesa dokonavého, dvakrát konstrukce *mít* v préteritu + *infinitiv* a jednou přítomný čas nedokonavého (modálního) slovesa.

5.4.3.3. České ekvivalenty paradigmatu *hablaría* – shrnutí

Analýza vzorků potvrdila teorii, že funkčním ekvivalentem španělského indikativu metaprétérita je český budoucí čas, jako tomu bylo u indikativu futura. Objevil se u 62 příkladů ze 70 (tj. 89%). V tomto užití se jedná o čas relativní, který vyjadřuje následnost. Dalším ekvivalentem byla modální vazba *mít* + *infinitiv*, na niž upozorňují Grepl²¹⁴ s Karlíkem, nejedná se ale o prostředek příliš frekventovaný. Ve třech případech byl českým ekvivalentem minulý čas slovesa dokonavého. Domníváme se, že toto je dáno rozdílnou strukturací časových vztahů ve španělštině a češtině. Zatímco ve španělštině je děj indikativu metaprétérita vnímán jako následující po jiném ději minulém a nehodnotí se jeho vztah k okamžiku promluvy (tento vztah může být vztahem předčasnosti, současnosti i následnosti), v češtině v případech, kdy lze vysledovat vztah děje k okamžiku promluvy, vítězí globální perspektiva s okamžikem promluvy jako referenčním bodem. Dané děje se odehrály před okamžikem promluvy, jsou tedy hodnoceny jako minulé.

²¹⁴ GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr. Op. cit., s. 418.

Jediným ekvivalentem v přítomném čase bylo opět sloveso modální.

5.4.4. Condicional compuesto, *habría hablado* – indikativ antemetapréterita

Indikativ antemetapréterita charakterizuje děj jako předcházející jinému ději, který následuje po ději minulém. Jedná se o paralelní čas k futuru compuesto, referenční bod je ale zakotven v minulosti. Domníváme se proto, že mezi českými ekvivalenty k futuru compuesto a condicionalu compuesto bude stejný vztah jako mezi ekvivalenty futura simple a condicionalu simple, které jsou taktéž časy paralelními. Předpokládáme tedy, že indikativ antemetapréterita se bude vyjadřovat stejnými prostředky jako indikativ antefutura, s tím rozdílem, že u antemetapréterita půjde o užití relativní.

Paradigma *habría hablado* reprezentuje vedle indikativu antemetapréterita i probabilitiv antepreterita a kondicionál ireálný. Bohužel musíme dát opět za pravdu tvrzení RAE, že u paradigmatu *habría hablado* převažuje modální interpretace.²¹⁵

Vyhledali jsme postupně tvarové typy *habría hablado*, *habrías hablado*, *habríamos hablado*, *habríaís hablado* a *habrían hablado*, pomocí dotazů [word=".*[Hh]abría"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abrías"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abríamos"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abríaís"] [tag="V.*adj"], [word=".*[Hh]abrían"] [tag="V.*adj"]. Neaplikovali jsme žádný filtr. Celkem jsme dostali 792 výskytů tohoto paradigmatu v 696 odstavcích. Analyzovali jsme 200 vzorků tvarového typu *habría hablado* (z 589) a všechny vzorky zbylých tvarových typů, dohromady 307 příkladů. Po odstranění nevyhovujících modotemporálních významů (kondicionál ireálný 208, probabilitiv antepreterita 98) nám zůstal jediný (!) příklad. Ve větě vedlejší přívlastkové byl českým ekvivalentem budoucí čas nedokonavého slovesa, šlo o přísudek jmenný se sponou. Prísudek řídicí věty, referenční bod, v čase imperfecto; časový orientátor v obou jazycích. Z tohoto jediného příkladu ale bohužel nemůžeme usuzovat na pravdivost naší teorie ohledně ekvivalentů indikativu antemetapréterita, jakkoli do této teorie zapadá.

5.4.5. Korespondence mezi časy budoucími v češtině a španělštině – shrnutí

Španělské budoucí časy orientované prostřednictvím primární perspektivy (*hablaré*, *hablaría*) nacházejí v češtině ekvivalenty v kategorii budoucího času. U paradigmatu *hablaré* jde o absolutní užití, u paradigmatu *hablaría* o relativní užití. Časové

²¹⁵ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1794.

orientátory se na zařazení děje příliš nepodílejí. Význam následnosti po jiném ději minulém paradigmatu *hablaría* bývá také v češtině vyjádřen prostřednictvím konstrukce *mít + infinitiv*.

Význam předčasnosti u paradigmat *habré hablado* a *habría hablado* (jsou orientované také prostřednictvím sekundární perspektivy) je do češtiny převáděn kategorií výsledného stavu, jak jsme se s ní již seznámili u minulých časů. V tomto případě se ale vedle přísudku jmenného se sponou uplatňuje také dosud negramatikalizované perfektum II a stavové pasivum. Rys předčasnosti může být též signalizován uzavřeností, završeností konkrétního děje. Jako ekvivalent k paradigmatům *habré hablado* a *habría hablado* se tak objevuje i budoucí čas dokonavých sloves. Časové orientátory se podílejí na zařazení děje stejnou měrou jako ve španělštině; časové vztahy nebývají (až na výjimky) dále lexikálně či jinak osvětlovány.

6. Role nefinitních slovesných tvarů při vyjadřování času

Nefinitní slovesné tvary na rozdíl od verba finita nevyjadřují kongruenční kategorie osoby a čísla²¹⁶ ani predikační kategorie způsobu a času. Nevyjadřují absolutní čas, některé z nich dokážou ale vystihnout časový vztah (předčasnosti, současnosti či následnosti) k jinému ději a vyjadřují tak časy relativní. Některé formy také vyjadřují slovesný či jmenný rod, v češtině navíc i vid.

Mezi španělské nefinitní tvary patří infinitiv (jednoduchý a složený), gerundium (jednoduché a složené) a participium (pasivní).²¹⁷ V češtině řadíme k nefinitním slovesným tvarům infinitiv, transgresiv (současný, předčasný a budoucí) a participium (l-ové a n-/t-ové).

V této kapitole se budeme věnovat nefinitním slovesným tvarům z hlediska jejich schopnosti vyjádřit relativní čas. Podle Zavadila²¹⁸ s Čermákem vládne touto schopností ve španělštině jen **infinitiv** a **gerundium**, zatímco participium vyjadřuje pouze aspekt, a sice perfektivní.²¹⁹

V češtině dokážou relativní čas vyjadřovat transgresivy (a verbální adjektiva). Infinitiv ani participia tuto schopnost nemají.

Budeme se soustředit na časové vztahy, které vyjadřují španělské nefinitní tvary infinitiv a gerundium, zejména v polopredikačních klauzulích. Stejně jako v předchozích kapitolách hledáme ekvivalenty českého slovesného systému k jejich časovým významům.

6.1. Nefinitní slovesné tvary ve španělštině

Podle Zavadila²²⁰ s Čermákem mohou infinitiv a gerundium – majíce predikační sémantiku, nikoli však specifickou predikační formu – sloužit jako kondenzory druhého sdělení v polopredikačních klauzulích. Podobné konstrukce s participii považují ale tíž

²¹⁶ S výjimkou participií.

²¹⁷ Aktivní participium není produktivní, dochovalo se jen ve zbytcích, většinou jako adjektiva.

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa, 2009. ISBN 978-84-670-3207-9 (obra completa), s. 2086.

²¹⁸ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1641-4, s. 336.

²¹⁹ A právě díky tomuto perfektivnímu aspektu získávají složené slovesné časy význam předčasnosti. Samotné participium pasivní ale čas nevyjadřuje.

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa, 2009. ISBN 978-84-670-3207-9 (obra completa), s. 2086.

²²⁰ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 466-470.

autoři za doplňky, případně součásti jmenných predikátů či analytických forem pasiva s elipsou verba finita.

Autoři *Mluvnice současné španělštiny*²²¹ dále rozlišují klauzule vázané, v nichž se podmět nefinitního tvaru shoduje s podmětem či předmětem verba finita, a klauzule absolutní, v nichž takovou shodu nenalézáme. V absolutních klauzulích bývá podmět zpravidla explicitně vyjádřen v postpozici.

6.1.1. Gerundium

V aktivu disponuje španělština dvěma tvary pro gerundium: Rozlišujeme gerundium jednoduché (**gerundio simple**) a gerundium složené (**gerundio compuesto**).²²²

Gerundium se některými svými charakteristikami připodobňuje adverbium. Pojmenovává průvodní okolnosti děje. A tyto okolnosti si uchovávají průběhovost, jak připomínají Zavadil²²³ s Čermákem. Alarcos Llorach²²⁴ přisuzuje jednoduchému gerundiu aspekt kurzívní, složenému perfektivní.

Vztah gerundia k predikátu věty hlavní lze často vyrozumět až z kontextu, může jít o vztah čistě časový, gerundium ale také může nabývat významu příčiny, podmínky, přípustky aj.

6.1.1.1. Gerundium jednoduché, *hablando*

Španělské gerundium se podle Zavadila²²⁵ vyvinulo z původního latinského slovesného substantiva. Splynutím tvarů akuzativu a ablativu vzniklo gerundium s funkcí příslovečnou.

*Nueva gramática de la lengua española*²²⁶ mu přisuzuje význam současnosti s jiným dějem a dále význam bezprostřední předčasnosti, zejména objeví-li se gerundium v antepozici. Bezprostřední předčasnost může také signalizovat předložka *en*. *Nueva gramática de la lengua española*²²⁷ přiznává gerundiu i význam následnosti, především

²²¹ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 467.

²²² Volíme názvy podle *Nueva gramática de la lengua española*.

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1962.

²²³ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 339.

²²⁴ “Expresa el proceso en reposo, sin atender a la posibilidad de término.”

ALARCOS LLORACH, Emilio. Sobre la estructura del verbo español. In *Estudios de gramática funcional del español*. 3a edición, 4a reimpresión. Madrid: Editorial Gredos, 1990. ISBN 84-249-0767-1, s. 56.

²²⁵ ZAVADIL, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka II*. 1. vydání. Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0462-0, s. 219.

²²⁶ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 2060.

²²⁷ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 2060.

pokud jde o bezprostřední následnost, kterou je možno vnímat jako současnost. V takovém případě vyjadřuje gerundium průvodní okolnosti děje, nikoli prostou časovou následnost.

6.1.1.2. Gerundium složené, *habiendo hablado*

Složené gerundium charakterizuje děj jako předcházející před jiným dějem. Jak informuje *Nueva gramática de la lengua española*,²²⁸ toto paradigma ustupuje, v mluvené současné španělštině se s ním téměř nesetkáme.

6.1.2. Infinitiv

Také v infinitivu se v aktivu setkáme se dvěma tvary: jednoduchým infinitivem (**infinitivo simple**) a složeným infinitivem (**infinitivo compuesto**).²²⁹

Stejně jako se gerundium blíží adverbiu, infinitiv se některými svými charakteristikami přibližuje substantivu (např. ve větě obsazuje pozice, jež normálně zaplňuje substantivum).

*Nueva gramática de la lengua española*²³⁰ přebírá názor Alarcose Lloracha,²³¹ že jednoduchý infinitiv je aspektově neutrální, složený infinitiv ale – jako ostatní složené slovesné tvary – vyjadřuje perfektivnost.

6.1.2.1. Infinitiv jednoduchý, *hablar*

Podle Zavadila²³² je infinitiv pokračováním latinského infinitivu, dochovaly se ale jen tři konjugační třídy místo latinských čtyř.

*Nueva gramática de la lengua española*²³³ míní, že časový význam infinitivu je dán sémantikou řídicího slovesa. Je-li infinitiv závislý na slovese vnímání, vyjadřuje současnost s tímto vnímáním. Je-li podřízen slovesu „prospektivnímu“ (slovesa strachu, žádosti, potřeby, ovlivňování), interpretujeme děj, který označuje, jako následující po

²²⁸ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 2060.

²²⁹ Volíme názvy podle *Nueva gramática de la lengua española*.

RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1962.

²³⁰ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1977.

²³¹ “Expresa el proceso en reposo, sin atender a la posibilidad de término.”

ALARCOS LLORACH, Emilio. Sobre la estructura del verbo español. Op. cit., s. 56.

²³² ZAVADIL, Bohumil. Op. cit., s. 112.

²³³ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1977.

ději řídicího slovesa.²³⁴ V nepřímých otázkách infinitiv také získává význam následnosti.

6.1.2.2. Infinitiv složený, *haber hablado*

Zavadil²³⁵ volí název infinitiv minulý, podle funkce. Připomíná, že tuto funkci v latině plnily syntetické tvary. Tyto syntetické tvary ale vymizely, pravděpodobně kvůli homomorfii s některými tvary subjunktivu imperfekta, a funkci minulého infinitivu převzaly analytické tvary *aver + participium*, *seer + participium* (u sloves pohybu), z nichž do současné španělštiny přetrvala pouze konstrukce *haber + participium*.

Složený infinitiv vyjadřuje předčasnost vzhledem k referenčnímu bodu, vzhledem k ději pojmenovanému řídicím slovesem.

*Nueva gramática de la lengua española*²³⁶ jej nazývá infinitivo compuesto nebo infinitivo de perfecto. Upozorňuje, že vzhledem ke svému významu předčasnosti nemůže být složený infinitiv řízen slovesy „prospektivními“ ani slovesy vnímání, také se nemůže objevit v nepřímých otázkách. Tato gramatika dále poukazuje na to, že v určitých situacích může být tento složený infinitiv nahrazen infinitivem jednoduchým. Jedná se o případy, kdy je řídicí sloveso v čase ze sféry minulosti anebo kdy je předčasnost vyjádřena jinými prostředky, například *después de, castigado por*.

Gili Gaya²³⁷ chápe rozdíl mezi jednoduchým a složeným infinitivem jako rozdíl aspektuální, nikoli časový.

6.2. Nefinitní tvary v češtině

6.2.1. Transgresiv

Přechodníky (transgresivy, T) vyjadřují slovesné významy (dějové nebo nedějové), které autor projevu hodnotí z hlediska dílčího komunikačního cíle jako druhotné (nemusí však jít o děje obsahově méně závažné), jako okolnostní určení děje VF [verba finita]. Jsou prostředkem hierarchizace dějů (...) a zároveň komplexní (syntaktické) kondenzace.²³⁸

Přechodníky vyjadřují relativní čas a dále vid, slovesný rod, číslo a částečně i jmenný rod. Vid se zde opět kříží s kategorií času.

²³⁴ Viz vnik budoucího času prostřednictvím prospektivní sémantiky modálních sloves.

²³⁵ ZAVADIL, Bohumil. Op. cit., s. 251-252.

²³⁶ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1977.

²³⁷ GILI GAYA, Samuel. *Curso superior de sintaxis española*. 15^a edición. Barcelona: Biblograf, 2000. ISBN 84-7153-988-8, s. 187.

²³⁸ PETR, Jan, et. al. *Mluvnice češtiny. Díl 2. Tvarosloví*. 1. vydání. Praha: Academia, 1986, s. 153.

V současnosti připouští čeština pouze konstrukce s transgresivou vázanými, jejichž podmět se shoduje s podmětem verba finita; dochovaly se i některé absolutní konstrukce, ustrnulý transgresiv se v nich ale podle Havránka²³⁹ s Jedličkou stává předložkou nebo příslovcem. Transgresiv považujeme za prostředek knižní.

Mluvnice češtiny vyděluje tři transgresivy: **transgresiv současný**, **transgresiv předčasný** a **transgresiv budoucí**.

6.2.1.1. Transgresiv současný, volaje

Současný transgresiv charakterizuje děj jako současný s dějem verba finita. Tvoří se od sloves nedokonavých,²⁴⁰ jako tomu je u přítomného času. Šmilauer²⁴¹ dodává, že se jím vyjadřuje průvodní děj hlavně při slovesech pohybu a mluvení.

Ze všech tří přechodníků se jedná o tvary nejživější.

6.2.1.2. Transgresiv předčasný, zvolav

Předčasný transgresiv, někdy také nazývaný přechodník minulý, charakterizuje děj jako předčasný před dějem verba finita. Původně se jednalo o předčasnost před jiným dějem minulým, autoři *Mluvnice češtiny*²⁴² ale nepovažují toto omezení na minulost vzhledem k nízkému výskytu přechodníku budoucího (viz dále) za účelné a přisuzují předčasnému transgresivu působnost ve všech časových rovinách. Tvoří se od sloves dokonavých.²⁴³ Jedná se o tvar výrazně knižní.

6.2.1.3. Transgresiv budoucí, zvolaje

Budoucí transgresiv charakterizuje děj jako předčasný před jiným dějem budoucím. Tvoří se od sloves dokonavých koncovkami přechodníku současného. Užívá se velmi vzácně a jeho funkce přebírá transgresiv předčasný.

6.2.2. Infinitiv

Infinitiv je tvar bezpříznakový, vyjadřuje vid i ostatní odstíny průběhu slovesného děje a slovesný rod. Nevyjadřuje čas, a to ani relativní.

²³⁹ HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. 5. vydání. Praha: SPN, 1986, s. 261.

²⁴⁰ Koncovky -a, -ouc, -ouce; -e/-ě, -íc, -íce.

²⁴¹ ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba*. Praha: SPN, 1969, 344.

²⁴² PETR, Jan, et. al. *Op. cit.*, s. 154.

²⁴³ Koncovky, -Ø, -ši, -še; -v, -vši, -vše.

6.2.3. Verbální adjektivum

Rozhodli jsme se stručně pojednat i o verbálním adjektivu, ačkoli nepatří mezi nefinitní slovesné tvary. Verbální adjektivum stojí na pomezí mezi adjektivem a verbem, se slovesy jej pojí skutečnost, že vyjadřuje i některé verbální kategorie (vid, slovesný rod, relativní čas).

Verbální adjektiva vzniklá z transgresivů (*dělající, upadnuvší*) vyjadřují takový relativní čas, jaký je připisován konkrétnímu přechodníku. Verbální adjektiva vzniklá z l-ového participia dokonavých sloves (*spadlý*) vyjadřují relativní vztah předčasnosti.

6.3. České ekvivalenty španělského gerundia a infinitivu

Za systémový ekvivalent španělského gerundia je považován český transgresiv. Na rozdíl od poměrně frekventovaného španělského gerundia²⁴⁴ ale český přechodník není příliš rozšířený.

Gerundium a infinitiv se uplatňují jako kondenzory v polopredikačních klauzulích, jak již víme.

Knittlová²⁴⁵ soudí, že při převodu gerundiálních polopredikačních klauzulí upřednostňuje čeština parataktické souvětí, aby se vyhnula přílišné explikaci významu. Gerundium totiž vyjadřuje „průvodní děje nebo procesy, a to v nejširší platnosti bez jakékoliv bližší specifikace, kterou si čtenář vkládá sám až ex post na základě kontextu.“²⁴⁶

Infinitiv se v polopredikačních konstrukcích podle Knittlové užívá zejména tehdy, když lze ze spojky odvodit, o jaký vztah k verbu finitu se jedná.

Za systémový ekvivalent španělského infinitivu je považován český infinitiv. Oproti španělským dvěma infinitivům (pro současnost a pro předčasnost), má ale čeština pouze jeden infinitiv. Domníváme se proto, že zejména u složeného infinitivu budou mezi ekvivalenty figurovat věty vedlejší s verbem finitem v minulém čase vyjadřujícím předčasnost.

²⁴⁴ Vedle své funkce kondenzační se také uplatňuje v četných perifrázích, premorfologických konstrukcích.

²⁴⁵ KNITTLOVÁ, Dagmar. K problematice španělských „kondenzorů“. *Časopis pro moderní filologii*, 1967, roč. 49, s. 226.

²⁴⁶ KNITTLOVÁ, Dagmar. Op. cit., s. 227.

6.3.1. Gerundium jednoduché, *hablando*

Jednoduché gerundium charakterizuje děj jako současný nebo bezprostředně předcházející před jiným dějem, případně i bezprostředně následující. Systémovým ekvivalentem je český transgresiv současný. Vzhledem k jeho malé frekvenci předpokládáme, že spíše nalezneme ekvivalenty mezi větami vedlejšími okolnostními a větami hlavními.

Vyhledali jsme paradigma *hablando* pomocí dotazu [(tag="V.*ger")].²⁴⁷ Obdrželi jsme celkem 1880 výskytů rozdělených do 1759 odstavců. Analyzovali jsme náhodný vzorek 100 výskytů. Odebrali jsme čtyři chybné příklady, k analýze nám tedy zbylo 96 vzorků.

6.3.1.1. Gerundium jednoduché, *hablando*: analýza

Vzhledem k tomu, že gerundium vyjadřuje vedle časových i různé jiné vztahy (podmínky, přípustky), aniž by tyto vztahy specifikovalo, jak upozorňuje Knittlová,²⁴⁸ záleží na čtenáři, jak bude tyto vztahy interpretovat.

Ve významu současnosti či bezprostřední předčasnosti jsme zkoumali 52 dokladů. U 40 bylo českým ekvivalentem souvětí souřadné s poměrem slučovacím mezi větami. Čas predikátu v nově vzniklé větě hlavní se shodoval s časem původního verba finita. V pěti případech sloužila jako ekvivalent vedlejší věta okolnostní časová, čas predikátu ve větě hlavní se opět shodoval s časem predikátu ve větě hlavní. U tří vzorků jsme identifikovali jako ekvivalent transgresiv současný a u dvou verbální adjektivum vzniklé z transgresivu současného. Ve dvou případech amalgamovalo gerundium s významově blízkým verbem finitem v jediné verbum finitum v češtině (*hice señas indicando – naznačil jsem*).

Bezprostřední následnost vyjadřovalo ve všech 9 případech souvětí souřadné s větami v poměru slučovacím, čas predikátu nově vzniklé věty hlavní se opět shodoval s časem původního verba finita.

Zbylým 39 příkladům byl interpretací přisouzen jiný význam než čistě časový. Těmto gerundiím odpovídala v češtině většinou věta vedlejší okolnostní nebo příslovečné určení, výjimečně vedlejší věta přívlastková či přívlastek.

²⁴⁷ Negativními filtry jsme odstranili případy, kdy tvořilo součást premorfologických útvarů se slovesy *estar, ir, seguir, venir, llevar, andar, continuar, acabar* a *terminar*.

²⁴⁸ KNITTLOVÁ, Dagmar. Op. cit., s. 227.

6.3.1.2. Gerundium jednoduché, *hablando* – shrnutí

Analýza prokázala, že ekvivalentem jednoduchého gerundia v jeho časových významech je v češtině věta hlavní ve slučovacím poměru k větě s původním verbem finitem a dále vedlejší věta časová. Výjimečně se jako ekvivalent vyskytne také český transgresiv současný, jenž je systémovým protějškem jednoduchého gerundia, a od něj odvozené verbální adjektivum.

6.3.2. Gerundium složené, *habiendo hablado*

Složené gerundium charakterizuje děj jako předcházející před jiným dějem. Systémovým ekvivalentem je český transgresiv předčasný, vzhledem k jeho archaičnosti se ale domníváme, že se mezi ekvivalenty setkáme spíše s větami vedlejšími okolnostními, případně s větami hlavními.

Vyhledali jsme paradigma *habiendo hablado* pomocí dotazu [(word="[Hh]abiendo")] [(tag="V.*adj")] a získali jsme celkem 5 výskytů, což svědčí o tom, že ani ve španělštině se nejedná o příliš frekventovanou formu. Jeden chybný vzorek jsme museli vyloučit, analyzovali jsme tedy jen 4 příklady.

Ve třech případech jsme se setkali s ekvivalentem ve formě vedlejší věty okolnostní, a to jedné podmínkové, jedné přípustkové a jedné časové. Ve všech bylo sloveso v minulém čase, dvakrát dokonavé, jednou nedokonavé.

V jednom případě jsme našli jako ekvivalent parataktické souvětí, přičemž věta nahrazující složené gerundium stála na prvním místě. Predikát v minulém čase, sloveso dokonavé.

V časovém významu předčasnosti se tedy uplatnila jako český ekvivalent jednou věta hlavní se slovesem v minulém čase a jednou věta vedlejší časová taktéž se slovesem v minulém čase.

6.3.3. Infinitiv jednoduchý, *hablar*

Jednoduchý infinitiv se užívá ve významu současnosti či následnosti. Jak upozorňuje *Nueva gramática de la lengua española*,²⁴⁹ časový význam jednoduchého infinitivu je dán sémantikou jeho řídícího slovesa.

Vyhledali jsme paradigma *hablar* pomocí dotazu [(tag="V.*inf")]. Kromě negativního filtru, jímž jsme odstranili substantivizované infinitivy, kterým předcházel určitý člen,

²⁴⁹ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1977.

jsme neaplikovali žádné filtry. Dostali jsme 58595 výskytů rozdělených do 38839 odstavců. K následné analýze jsme vybrali 100 náhodných vzorků.

V souladu s autory *Mluvnice současné španělštiny*,²⁵⁰ považujeme konstrukce pomocného a polopomocného slovesa typu *voy a hablar, suele decir* za analytický tvar komplexního predikátu a do naší analýzy je nezahrnujeme. V našem vzorku se vyskytlo 26 takových případů, k analýze nám tedy zbylo 74 vzorků.

Konstrukce s čistě modálními slovesy považují zmínění autoři také za komplexní predikát, zatímco u modálně věcných sloves se klaní k interpretaci ve smyslu polopredikační klauzule (kdy infinitiv stojí v pozici předmětu). Pro jejich podobu s ostatními předmětnými polopredikačními klauzulemi jsme se rozhodli do naší analýzy zahrnout i komplexní predikáty s modálními slovesy. Výsledky dělíme podle větněčlenské platnosti infinitivu ve španělském originále a dále podle českých ekvivalentů.

6.3.3.1. Infinitiv jednoduchý, hablar: analýza

Nejvíce infinitivů (30) jsme našli v konstrukcích s modálním slovesem. Ve 27 případech byl českým ekvivalentem infinitiv, ve 3 případech modální sloveso se svým infinitivem amalgamovalo v jedno české verbum finitum (*podrá reconocer – rozpozná*), a to v čase odpovídajícímu původnímu verbu finitu.

Ve funkci předmětu jsme našli 21 infinitivů. U 15 se jako český ekvivalent objevil infinitiv. Ve třech případech byl infinitiv převeden předmětnou větou vedlejší: ve významu současnosti byl českým ekvivalentem přítomný čas nedokonavého slovesa (2x, nezávisle na čase řídicího slovesa), ve významu následnosti budoucím časem dokonavého slovesa (1x) (predikát věty řídicí v minulém čase). Ve dvou dokladech se z infinitivu stalo substantivum (ve funkci předmětu) a jednou amalgamoval se svým řídicím verbem finitem v nové verbum finitum.

Ve funkci příslovečného určení jsme zkoumali 18 infinitivů. Sedm (uvedených spojovacími výrazy *al, antes de, para*) substantivizovalo (*al despertarse – při probouzení, antes de irse – na odchodu*). U osmi dokladů (uvedených spojovacími výrazy *al, antes de, después de, para*) se jako ekvivalent objevila okolnostní věta vedlejší: ve významu současnosti byl českým ekvivalentem minulý čas sloves dokonavých i nedokonavých (predikát věty řídicí v minulém čase), ve významu

²⁵⁰ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. Op. cit., s. 425-426.

předčasnosti také minulý čas dokonavého slovesa (predikát věty řídící v minulém čase), význam následnosti byl v češtině změněn na současnost pomocí přítomného času nedokonavého slovesa (predikát věty řídící v přítomném čase). (Ve třech účelových větách s *para* byl ekvivalentem přítomný kondicionál.)

Dvakrát byl význam současnosti převeden do češtiny souřadným souvětím s poměrem slučovacím mezi větami, jednou se jako ekvivalent objevil přítomný přechodník značící současnost (*asintió sin dejar de vigilar – přikývl nespouštěje oči*).

Ve funkci přívlastku se objevilo 5 infinitivů. Čtyřem odpovídal v češtině také infinitiv. Jednou se infinitiv osamostatnil do věty jednoduché – současnost s minulým dějem původního verba finita byla vyjádřena minulým časem dokonavého slovesa.

6.3.3.2. Infinitiv jednoduchý, *hablar* – shrnutí

Z analýzy vyplývá, že stojí-li infinitiv po modálních slovesu či na pozici předmětu, v naprosté většině mu odpovídá český infinitiv. Časový význam tohoto infinitivu je dán sémantikou jeho řídícího slovesa, stejně jako ve španělštině. Často se uplatňuje substantivizace daného infinitivu, kdy konkrétní význam předčasnosti, současnosti či následnosti určuje předložka (stejně jako ve španělštině). Objeví-li se jako ekvivalent španělského infinitivu věta vedlejší, shledáváme ve vedlejších větách obsahových²⁵¹ relativní časy (budoucí pro následnost, přítomný pro současnost.), v ostatních větách absolutní časy (orientované k okamžiku promluvy). Současný transgresiv ani souvětí souřadné nepatří mezi frekventované ekvivalenty, ačkoli se taková řešení také objevila.

6.3.4. Infinitiv složený, *haber hablado*

Složený infinitiv vyjadřuje předčasnost vzhledem k referenčnímu bodu, a jak uvádí *Nueva gramática de la lengua española*,²⁵² může být v některých situacích nahrazen obyčejným jednoduchým infinitivem.

Vyhledali jsme paradigma *haber hablado* pomocí dotazu [(word="[Hh]aber")] [(tag="V.*adj")]. Neaplikovali jsme žádné filtry. Získali jsme 576 příkladů rozdělených do 549 odstavců, k analýze jsme vybrali 100 náhodných vzorků. Po odstranění osmi chybných či nevyhovujících²⁵³ příkladů nám k analýze zbylo 92 příkladů.

²⁵¹ V našem vzorku jen věty předmětné.

²⁵² RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Op. cit., s. 1977.

²⁵³ Mezi nevyhovující řadíme konstrukce s pomocným a polopomocným slovesem, viz infinitiv jednoduchý.

6.3.4.1. Infinitiv složený, *haber hablado*: analýza

Nejvíce složených infinitivů (29) jsme opět našli v konstrukcích s modálním slovesem. Ve všech případech se modální sloveso vyskytovalo v čase ze sféry minulosti a českým ekvivalentem byl infinitiv, aniž by předčasnost byla blíže vysvětlena časovým orientátorem. Čeština tak odráží skutečnost, o které jsme se zmínili již výše, totiž že v případech, kdy je řídicí sloveso v čase ze sféry minulosti, může být složený infinitiv nahrazen jednoduchým infinitivem.

U složených infinitivů ve funkci příslovečného určení (25) převažoval v češtině mezi ekvivalenty minulý čas ve vedlejší větě okolnostní (21), dále jsme se setkali s minulým časem ve větě přívlastkové (1) a hlavní (1) a také s verbálním adjektivem vytvořeným z trpného participia (1), kde se podle *Mluvnice češtiny*²⁵⁴ předčasnost opírá jen o vid. Jednou se vyskytl i budoucí čas dokonavého slovesa pro předčasnost v budoucnosti.

U složených infinitivů v pozici předmětu (18) byl nejčastějším ekvivalentem (10) minulý čas ve větě vedlejší předmětné (nezávisle na čase predikátu věty řídicí), v pěti případech specifikovaný časovým orientátorem, který se ve španělštině nevyskytoval. Dále jsme se setkali s přítomným kondicionálem (4) a s přechodem k jinému slovnímu druhu (4) (*de haber mentido – ze lži, por haber sido esposa – za bývalou manželku*).

K infinitivům ve funkci přívlastku (17) převládal mezi českými ekvivalenty opět minulý čas ve větě vedlejší (13 přívlastková, 2 okolnostní, 1 předmětná), jednou jsme našli přítomný čas. Jednalo se o přesun významu předčasnosti na kategorii výsledného stavu v češtině, jako u paradigmatu *había hablado*.

Infinitivu ve funkci podmětu odpovídal v češtině také infinitiv (1) nebo minulý čas ve větě vedlejší (1 v podmětné, 1 v předmětné). Ve větě předmětné byla předčasnost specifikována časovým orientátorem, jenž se ve španělštině nevyskytoval.

6.3.4.2. Infinitiv složený, *haber hablado* – shrnutí

Analýza ukazuje, že českým ekvivalentem složeného infinitivu je buď infinitiv (je-li řídicí sloveso v čase ze sféry minulosti)²⁵⁵ nebo minulý čas ve větě vedlejší (nezávisle na čase predikátu řídicí věty). Význam předčasnosti může být dovysvětlen časovým orientátorem, jenž se ve španělštině neobjevuje (*predtím, kdysi, nikdy*), ačkoli se nejedná o příliš frekventovaný prostředek. (Setkali jsme se s nimi v šesti případech.) Objevil se také jeden doklad, kdy byl španělský význam předčasnosti převeden na

²⁵⁴ PETR, Jan, et. al. Op. cit., s. 156.

²⁵⁵ A i ve španělštině může být složený infinitiv nahrazen jednoduchým.

kategorii výsledného stavu (jako např. u paradigmatu *había hablado*) s přidaným časovým orientátorem *už* (*tengo la sensación de haber visto la película – mám pocit, že ten film už znám*).

V jediném případě, kdy se jednalo o předčasnost v budoucnosti (ve větě vedlejší okolnostní, ale závislé na větě předmětné – obsahové), jsme se setkali s budoucím časem dokonavého slovesa, tedy se stejným ekvivalentem jako u paradigmatu *habré hablado*.

6.3.5. České ekvivalenty španělského gerundia a infinitivu – shrnutí

Soustředili jsme se na časové významy nefinitních forem gerundia a infinitivu.

Z analýzy vyplývá, že čeština převádí sekundární dějové prvky vyjádřené jednoduchým gerundiem na základní děj, jak o tom hovoří Knittlová.²⁵⁶ Prostředkem jsou jí k tomu souvětí parataktická se slučovací poměr mezi větami, případně věta vedlejší časová. Výjimečně si i v češtině uchová děj svůj význam průvodní okolnosti, v těchto případech se jako ekvivalent uplatňuje současný transgresiv a od něj odvozené verbální adjektivum. Nalezli jsme pouze dva doklady složeného gerundia ve významu časovém, nemůžeme proto činit obecné závěry.

Infinitivu jednoduchému i složenému stojícímu po modálním slovesu či na pozici předmětu odpovídá v češtině většinou infinitiv. Časový význam je dán sémantikou řídicího slovesa, jako ve španělštině. Dále patří mezi české ekvivalenty španělských infinitivů věty vedlejší, v obsahových větách (a ve větách na nich závislých) se uplatňuje čas relativní. Význam předčasnosti u složeného infinitivu bývá v češtině dovysvětlen časovými orientátory, může být také převeden na kategorii výsledného stavu.

²⁵⁶ KNITTLOVÁ, Dagmar. Op. cit., s. 226.

7. Závěr

V této práci jsme si kladli za cíl porovnat slovesný systém španělštiny a češtiny z hlediska vyjadřování časových vztahů. Slovesný čas zařazuje děj na časovou osu prostřednictvím vztahů předčasnosti, současnosti či následnosti vůči referenčnímu bodu. U absolutních časů je tímto referenčním bodem okamžik promluvy, u relativních časů je jím jiný okamžik, jiný děj.

Vycházeli jsme z předpokladu, že kategorie slovesného času je ve španělštině strukturovanější než v češtině. Zatímco španělština vládne v indikativu deseti slovesnými časy, čeština disponuje pouze třemi (nepočítáme-li archaické antepreteritum). Cílem práce tedy bylo najít a popsat prostředky, které užívá čeština pro vyjadřování komplexních časových významů španělského slovesa.

Hypotézu, že se v češtině uplatní kategorie vidu a dále kategorie výsledného stavu (případně dosud negramatikalizované perfektum II) spolu s vyšší frekvencí časových orientátorů, jsme ověřovali na paralelním korpusu InterCorp²⁵⁷ pomocí rozhraní Park.²⁵⁸

V rámci tohoto korpusu jsme si vytvořili vlastní subkorpus o velikosti 1 835 866 slov ve 21 textech. Za kritéria pro tvorbu subkorpusu jsme s ohledem na cíle práce stanovili: 1. směr překladu ze španělštiny do češtiny, 2. texty současných španělských autorů.

Vzhledem k nedostatečnému značkování španělské části korpusu jsme museli vyhledávat jednotlivá paradigmata pomocí formálních hledisek (většinou šlo o kombinovaný dotaz typu [(tag="V.*") & (word=".*ré")], tj. sloveso s určitou koncovkou).²⁵⁹ Tento způsob přinesl jisté nepřesnosti ve vyhledaných příkladech. Některé vyplývaly z existence nepravidelných sloves,²⁶⁰ jiné byly způsobeny chybným značkováním či lemmatizací, případně i nesprávným zarovnáním odstavců. Tyto chybné výskyty jsme ale odstranili v následné analýze, obecně tedy hodnotíme tento nástroj pozitivně a doufáme, že v budoucnu přibude morfologických značek.

Měli bychom mít na paměti, že korpus InterCorp je korpusem převážně beletristických textů a jejich překladů, jedná se tedy o texty stylizované, o texty informovaných

²⁵⁷ Český národní korpus - InterCorp. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 01.06.2011 - 08.07.2011, dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. Jedná se o verzi 3.1, zveřejněnou 18.5.2011; data verze 3.1 jsou stejná jako data předcházející verze 3, zveřejněné 21.2.2011, liší se pouze funkce rozhraní Park.

²⁵⁸ Dostupné z WWW: <<http://www.korpus.cz/Park/login>>

²⁵⁹ V tomto případě 1. osoba sg. paradigmatu *hablaré*.

²⁶⁰ Ačkoli jsme přidali nejfrekventovanější nepravidelná slovesa pomocí konkrétních dotazů, nemohli jsme pokrýt všechna nepravidelná slovesa.

mluvčích, nikoli o přirozený jazyk. Navíc je třeba počítat i s teorií, že jazyk překladu je třetím jazykem, odlišným od jazyka originálu a cílového jazyka. Přes tyto nevýhody se domníváme, že nám paralelní korpus poskytl cenná data, z nichž jsme mohli vyvodit závěry ohledně korespondence prostředků vyjadřujících časové významy ve španělštině a v češtině.

Analýza jednotlivých paradigmat z velké části potvrdila naši hypotézu, mezi českými ekvivalenty jsme našli předpokládané prostředky; překvapil nás ale menší počet časových orientátorů oproti předpokladům, stejně jako nižší frekvence užití perfekta II. Z analýzy vyplývá následující: španělskému přítentu odpovídá český přítens. Absolutním minulým časům *hablé* a *hablaba* odpovídá české préteritum a rozdíl mezi nimi je v češtině vnímán jako rozdíl vidový. Paradigma *hablé* převádí čeština prostřednictvím dokonavého vidu, paradigma *hablaba* (ve významu indikativu imperfekta) prostřednictvím vidu nedokonavého. Ve významu kopretérita odpovídá paradigmatu *hablaba* v češtině přítens.

Paradigmata *hablaré*, *hablaría* orientovaná prostřednictvím primární časové osy nacházejí v češtině ekvivalenty ve futuru, význam následnosti po jiném ději minulém paradigmatu *hablaría* bývá také v češtině vyjádřen prostřednictvím konstrukce *mít + infinitiv*.

Bezprostřední předčasnost paradigmatu *hube hablado* je vždy indikována časovým spojovacím výrazem (ve španělštině i v češtině) a českým ekvivalentem je minulý čas dokonavého slovesa (jako by se jednalo o paradigma *hablé*).

Význam předčasnosti je do češtiny převáděn prostřednictvím sémantiky ukončenosti, a tedy dokonavého vidu. Uplatňuje se ale také kategorie výsledného stavu. U minulých paradigmat *he hablado*, *había hablado* se objevuje pouze prostřednictvím přísudku jmenného se sponou, u budoucích paradigmat *habré hablado* a *habría hablado* se vyskytuje i perfektum II (a ojedinele i stavové pasivum).

České antepreteritum se (navzdory své systémové ekvivalenci k paradigmatu *había hablado*) vzhledem ke své archaičnosti mezi ekvivalenty nevyskytuje.

Časové orientátory se v češtině objevují navíc u paradigmat s významem předčasnosti před jiným dějem, není jich ale tolik, kolik jsme očekávali. Roli zde hraje skutečnost, že předčasnost byla již vyjádřena gramatickými prostředky a není tedy důvod se uchýlovat k přidávání prostředků lexikálních.

Nefinitní slovesné tvary by si zasloužily vlastní studii, jedná se o komplexní jev. Naše analýza potvrzuje, že transgresivy, systémové ekvivalenty gerundií, se v češtině příliš

nepoužívají a polopredikační klauzule nalézají v češtině spíše ekvivalent v podobě vět hlavních a vedlejších. Časové vztahy jsou v těchto větách vyjádřeny v intencích prostředků, s nimiž jsme se setkali v předchozích kapitolách věnovaných finitním formám.

Zajímavým fenoménem, jemuž bychom rádi v budoucnu věnovali větší pozornost je přesun perspektivy mezi španělštinou a češtinou, kdy je děj ve španělštině převeden na stav vyplývající z tohoto děje v češtině (např. u paradigmatu *había hablado: habíamos bebido* – *byly jsme opilé*), a naopak, kdy je stav převeden na děj vedoucí k tomuto stavu (u paradigmatu *hablaba*, např. *estaba parado* – *zastavily se*).

8. Resumen

8.1. Resumen: Acerca de los tiempos absolutos y relativos en español y en checo

El objetivo del presente trabajo consiste en comparar los sistemas verbales en español y en checo en cuanto a sus capacidades de expresar las relaciones temporales. Partimos del supuesto de que la categoría morfológica del tiempo verbal es más estructurada en español que la misma categoría en checo e intentamos encontrar y describir los medios (del campo morfológico, léxico o sintáctico) que posee la lengua checa para expresar las relaciones temporales complejas del verbo español. Examinamos los llamados tiempos absolutos y relativos del modo indicativo español y buscamos sus equivalentes en el sistema lingüístico checo.

El tiempo verbal es una categoría gramatical deíctica, mediante la cual se expresa la orientación de un evento con respecto al punto cero. Se llaman tiempos absolutos los que orientan el evento con respecto al momento de la enunciación, mientras que los llamados tiempos relativos orientan el evento con respecto a otro punto de referencia, que puede coincidir o no con el momento de la enunciación. Las relaciones que se dan entre los eventos y sus respectivos puntos de referencia son las relaciones de coincidencia, anterioridad y posterioridad.

El verbo español cuenta con diez tiempos verbales en el modo indicativo, el checo sólo dispone de tres (sin contar el ya arcaico antepretérito). No obstante, no fue siempre así. El checo antiguo contaba con tiempos simples de aoristo (cuyo significado se parecía al pretérito perfecto simple del español actual) e imperfecto (cuyo significado se parecía al pretérito imperfecto del español moderno, como su nombre indica); aparte de los tiempos compuestos de perfecto y pluscuamperfecto (antepretérito) y futuro exacto (cuyo significado se parecía al futuro compuesto del español de hoy). Con el desarrollo de la categoría del aspecto eslavo, los tiempos simples (y el futuro exacto) iban cayendo hasta desaparecer mientras que el perfecto asumía sus funciones hasta convertirse en un pretérito sin más.

Postulamos hipótesis, que es la categoría del aspecto, junto con los nuevos tiempos perfectos (aún no gramaticalizados) y junto con los orientadores temporales, lo que permite al checo expresar las complejas relaciones temporales de los tiempos verbales españoles. Esta hipótesis la verificamos en el corpus paralelo InterCorp.

Por razones técnicas (sobre todo por la escasez de marcas morfológicas) tuvimos que proceder semasiológicamente, de la forma al significado. Con unas fórmulas tipo

[(tag="V.*") & (word=".*ré")] encontramos sucesivamente todos los paradigmas (término de Zavadil y Čermák refiriéndose a la forma del tiempo verbal, para referirnos al significado del tiempo verbal utilizamos el término significado modotemporal de los mismos autores). De los resultados elegimos aleatoriamente una muestra de 600 ejemplos de cada paradigma (en el caso de que los hubiera) para el análisis siguiente: 100 ejemplos de cada persona de singular y plural. De las formas impersonales sólo analizamos una muestra aleatoria de 100 ejemplos cada uno.

En los capítulos 3,4,5 y 6 analizamos sucesivamente los tiempos del presente (presente), del pasado (pretérito perfecto simple, pretérito imperfecto, pretérito perfecto compuesto, pretérito pluscuamperfecto y pretérito anterior) y del futuro (futuro simple, futuro compuesto, condicional simple, condicional compuesto), y por último enfocamos también las formas impersonales de infinitivo (simple y compuesto) y gerundio (simple y compuesto), que –carentes de marcas morfológicas de persona, número, modo y tiempo– pueden expresar el tiempo relativo. Cabe subrayar que sólo nos dedicamos al modo indicativo de dichos tiempos verbales y a sus significados modotemporales primarios (por ej. con el condicional sólo nos fijamos en su significado modotemporal de “indicativo de metpretérito” dejando al lado sus otros significados).

Tras analizar el presente en el tercer capítulo, comprobamos que el equivalente sistemático al presente español es el presente checo. Teniendo en cuenta la semántica del presente (las situaciones en su desarrollo), no sorprende que prevalezcan los verbos imperfectivos.

El análisis de los tiempos del pasado en el capítulo cuatro confirmó que el pretérito checo es el equivalente adecuado de los tiempos absolutos españoles (*hablé, hablaba*), concibiendo la diferencia entre los dos paradigmas como diferencia aspectual. Pues, prevalecen los verbos perfectivos entre los equivalentes al paradigma *hablé* y los verbos imperfectivos entre los equivalentes al paradigma *hablaba* (en el significado de indicativo de imperfecto). Cuando el paradigma *hablaba* tiene el significado del indicativo de copretérito, el equivalente checo es presente, ya que los dos expresan la coexistencia con el punto de referencia.

Es con los tiempos relativos de *he hablado* y *había hablado*, donde se añaden los orientadores temporales en checo para especificar el significado de anterioridad con respecto a otro punto de referencia que no es el momento del habla, puesto que el pretérito checo (de verbos perfectivos en este caso) sólo orienta al evento con respecto al momento de la enunciación. También se emplea con estos dos paradigmas la

categoría del resultativo, de la cual evolucionaron los tiempos perfectos españoles de hoy en día. En checo presenciamos la creación de nuevos tiempos perfectos con el significado del resultado de la acción anterior –el perfecto II– que aún no se han gramaticalizado. La hipótesis de emplear estos perfectos II con los paradigmas *he hablado* y *había hablado* no se confirmó, siendo el predicado verbonominal la forma de la cual se sirve el checo para designar el resultativo (que sustituye al significado de la anterioridad original). Se confirmó, por otro lado, que el antepretérito checo ya ha caído en desuso, siendo el equivalente sistemático al paradigma *había hablado* no aparece en nuestra muestra ningún ejemplo.

El paradigma *hube hablado*, puesto que siempre va acompañado de un adverbio de tiempo, se considera una forma redundante que se sustituye a veces en español por el paradigma *hablé* y no extraña entonces que en checo le equivalga el pretérito de los verbos perfectivos, como al paradigma *hablé*.

En el capítulo cinco, descubrimos que a los paradigmas *hablaré*, *hablaría* del futuro les equivale en checo el futuro (en el uso absoluto con *hablaré* y en el uso relativo con *hablaría*.)

El significado de posterioridad en algún momento pasado (*hablaría*) también se traduce al checo por la construcción *mít + infinitivo*.

El significado de anterioridad a otro punto de referencia que no es el momento del habla se expresa mediante la categoría del resultativo, como ya hemos visto con los tiempos del pasado, sólo que con los paradigmas *habré hablado* y *habría hablado* entra también el llamado perfecto II, junto con el predicado verbonominal y la voz pasiva. Los orientadores temporales no se emplean mucho ni con los paradigmas *hablaré*, *hablaría*, ni con los *habré hablado*, *habría hablado*.

En el último capítulo nos dedicamos a las formas no personales enfocando su capacidad de expresar relaciones temporales. Analizamos los gerundios y los infinitivos, ya que los participios sólo expresan el aspecto (perfectivo), pero no el tiempo.

El gerundio y el infinitivo se emplean como condensadores en las llamadas construcciones semipredicativas. Los gerundios simples expresan una acción secundaria, simultánea o inmediatamente anterior a la acción primaria. El equivalente sistemático al gerundio simple –el transgresivo de simultaneidad– ha caído en desuso y el checo actual tiende a disociar la acción compleja de eventos simultáneos en una cadena de eventos sucesivos. De ahí, la oración principal cuyo verbo coincide en tiempo con el verbo de la acción primaria.

El equivalente del infinitivo suele ser o el infinitivo (cuyo significado temporal viene dado por el verbo al que se subordina) o una oración subordinada de complemento circunstancial (sobre todo de tiempo). El significado de anterioridad del infinitivo compuesto suele ser explicado por los orientadores temporales o expresado por la categoría del resultativo.

Resumiendo, el análisis de los tiempos verbales del presente, pasado y futuro, y de las formas impersonales de gerundio e infinitivo ha demostrado que el checo dispone de medios en el plano morfológico para expresar las complejas relaciones temporales del verbo español. Son los tiempos verbales, junto con el aspecto y con la categoría del resultativo (sea el perfecto II, sea predicado verbonominal o voz pasiva). Se unen a estos medios morfológicos también los orientadores temporales del plano léxico, no obstante no son tan abundantes como esperamos.

8.2. Shrnutí: K problematice času absolutního a relativního ve španělštině a češtině

Cílem této diplomové práce bylo porovnat slovesný systém španělštiny a češtiny z hlediska vyjadřování časových vztahů.

Slovesný čas zařazuje děj na časovou osu prostřednictvím vztahů předčasnosti, současnosti či následnosti vůči referenčnímu bodu. U absolutních časů je tímto referenčním bodem okamžik promluvy, u relativních časů je jím jiný okamžik.

Zatímco španělština vládne v indikativu deseti slovesnými časy, čeština disponuje pouze třemi (nepočítáme-li archaické antepreteritum). Vycházíme proto z předpokladu, že kategorie slovesného času je ve španělštině strukturovanější než v češtině a naším cílem je najít a popsat prostředky, které užívá čeština pro vyjadřování komplexních časových významů španělského slovesa v indikativu.

Teorii, že v češtině se uplatní kategorie vidu spolu s kategorií výsledného stavu a vyšším počtem časových orientátorů, ověříme na vlastním subkorpusu o velikosti 1 835 866 slov v rámci paralelního korpusu InterCorp.

Analýza z větší části naši hypotézu potvrzuje. Španělskému přítomnému odpovídá český přítomný. Paradigmatům *hablé* a *hablaba* odpovídá české preteritum a rozdíl mezi nimi je v češtině pojímán jako rozdíl vidový (*hablé* vid dokonavý, *hablaba* vid nedokonavý). Ve významu kopretéria je ekvivalentem paradigmatu *hablaba* český přítomný. Paradigma *hube hablado* je do češtiny převáděno preteritem dokonavých sloves (jako paradigma *hablé*), význam bezprostřední předčasnosti indikuje totiž v obou jazycích časový spojovací výraz.

U paradigmatu *hablaré* a jeho protějšku z neaktuální temporální roviny *hablaría* slouží jako ekvivalent české futurum, význam následnosti po jiném ději minulém paradigmatu *hablaría* bývá také v češtině vyjádřen prostřednictvím konstrukce *mít + infinitiv*.

Význam předčasnosti před jiným dějem je do češtiny převáděn prostřednictvím sémantiky ukončenosti, a tedy pomocí dokonavého vidu. Uplatňuje se ale také kategorie výsledného stavu. U minulých paradigmat *he hablado*, *había hablado* se objevuje pouze prostřednictvím přísudku jmenného se sponou, u budoucích paradigmat *habré hablado* a *habría hablado* se vyskytuje i perfektum II (a ojedinele i stavové pasivum).

Přidané časové orientátory se uplatňují prakticky jen u kategorie předčasnosti před jiným dějem, a to v menší míře, než jsme očekávali, neboť pro vyjádření předčasnosti disponuje čeština také gramatickými prostředky a není třeba se uchýlovat k přidávání prostředků lexikálních.

Polopredikační klauzule s gerundii a infinitivy nalézají v češtině ekvivalent v podobě vět hlavních či vedlejších, časové vztahy předčasnosti, současnosti a následnosti se v nich vyjadřují pomocí prostředků, s nimiž jsme se setkali u finitních forem.

8.3. Summary: On Absolute and Relative Tenses in Spanish and Czech

This diploma thesis aims to compare the Spanish verb system with the Czech one in terms of expressing temporal relations. The tense locates events in time, indicating anteriority, contemporaneity, or posteriority relative to the point of reference. In absolute tense the point of reference is identical with the point of speech, in relative tense it is not.

While in Spanish there are ten tenses, Czech only has three (counting the archaic ante-preterite it would have four). Therefore, our assumption is that the grammatical category of tense is more structured in Spanish than it is in Czech and our goal is to find and describe the means Czech can use in order to represent the complex temporal meanings of the Spanish verb.

We suppose that the category of the verbal aspect, the resultative constructions and also the time orientators will serve to express those complex temporal meanings and we verify this theory using the InterCorp parallel synchronic corpus.

Our analysis confirms larger part of our hypothesis. The equivalent of the Spanish present tense is the Czech present tense. The paradigms *hablé* and *hablaba* corresponds to the Czech preterite and the difference between those two paradigms is perceived as an aspectual distinction in Czech. The Czech assigns the perfective aspect to the *hablé* paradigm and the imperfective aspect to the paradigm *hablaba*. When *hablaba* is used as a co-preterite, it is expressed by the present tense in Czech.

The paradigm *hube hablado* is always accompanied by a time conjunction and therefore can be translated to Czech by the preterite of perfective verbs, same as the *hablé* paradigm.

For the paradigms *hablaré* and *hablaría* there is the future tense in Czech. The meaning of posteriority after another past event can also be expressed by the construction *mít + infinitive*.

The sense of anteriority before another action is transferred to Czech by the semantics of perfection, conclusion and the perfective aspect. Also the resultative construction can take part: either as the new Czech perfect tense II or as a verbonominal predicate.

The lexical time orientators appear not as often as we expected. They appear almost exclusively with the tenses that express anteriority before another situation.

9. Bibliografie a prameny

9.1. Bibliografie

ALARCOS LLORACH, Emilio. Perfecto simple y compuesto. In *Estudios de gramática funcional del español*. 3a edición, 4a reimpresión. Madrid: Editorial Gredos, 1990. ISBN 84-249-0767-1, s. 13-49.

ALARCOS LLORACH, Emilio. Sobre la estructura del verbo español. In *Estudios de gramática funcional del español*. 3a edición, 4a reimpresión. Madrid: Editorial Gredos, 1990. ISBN 84-249-0767-1, s. 50-89.

BELLO, Andrés. *Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos: con las Notas de Rufino José Cuervo*. Estudio y edición de Ramón Trujillo. Madrid: Arco Libros, 1988. ISBN 84-7635-046-5 (obra completa).

BEČKA, J.V. O relativních a subjektivních časech v češtině. *Naše řeč*. 1975, 58, č. 4, s.186-195.

CARTAGENA, Nelson. Acerca de las categorías de tiempo y aspecto en el sistema verbal del español. *REL*. 1978, año 8, n 2, s. 378-408.

CVRČEK, Václav, et. al. *Mluvnice současné češtiny. Díl 1. Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Univerzita Karlova/Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1743-5.

ČECHOVÁ, Marie, et. al. *Čeština – řeč a jazyk. 2., přepracované vydání*. Praha: ISV, 2000. ISBN 80-85866-57-9.

ČERNÝ, Jiří. O vzniku a vývoji gramatických kategorií. *Slovo a slovesnost*. 1970, roč. 31, s. 207-222.

DOSTÁL, Antonín. *Historická mluvnice česká. Díl II. Tvarosloví. 2. část. Časování. 1. vydání*. Praha: SPN, 1967.

ESVAN, François. Historický prézens v současné češtině: možnosti a meze jeho jazykových komunikativních funkcí. In *Možnosti a meze české gramatiky*. Ed. František Štícha. 1. vydání. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1463-2, s. 226-248.

ESVAN, François. Několik poznámek k futuru modálních sloves *moci* a *muset* v češtině. In *Jazyky a jazykověda: sborník k 65. narozeninám prof. PhDr. Františka Čermáka, DrSc.* Ed. Renata Blatná a Vladimír Petkevič. 1. vydání. Praha: FFUK/ÚČNK, 2005, s. 285-298.

GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III. Tvarosloví. II. Časování. S opravami a doplňky akademika Františka Ryšánka. 3. vydání*. Praha: ČSAV, 1958.

- GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl IV. Skladba*. K vydání upravil František Trávníček. 2. vydání. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1557-0.
- GILI GAYA, Samuel. *Curso superior de sintaxis española*. 15^a edición. Barcelona: Biblograf, 2000. ISBN 84-7153-988-8.
- GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-281-4.
- HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. 5. vydání. Praha: SPN, 1986.
- HLAVSA, Zdeněk, et al. *Mluvnice češtiny. Díl 3. Skladba*. 1. vydání. Praha: Academia, 1987.
- KNITTLOVÁ, Dagmar. K problematice španělských „kondenzorů“. *Časopis pro moderní filologii*, 1967, roč. 49, s. 223-231.
- KOPEČNÝ, František. *Slovesný vid v češtině*. Praha: ČSAV, 1962. Rozpravy ČSAV. Řada společenských věd; roč 72, sešit 2.
- KURYŁOWICZ, Jerzy. Vývoj gramatických kategorií. In *12 esejí o jazyce*. Z angl. a franc. originálů přeložili Miroslav Pravda a Jan Šabršula. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1970, s. 63-79.
- LAMPRECHT, Arnošt – ŠLOSAR, Dušan – BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. 1. vydání. Praha: SPN, 1986.
- NAČEVA-MARVANOVÁ, Mira. *Perfektum v současné češtině: korpusová studie jeho gramatikalizace na bázi Českého národního korpusu*. Praha: NLN/Ústav českého národního korpusu, 2010. ISBN 998-80-7422-041-8.
- PANEVOVÁ, Jarmila – SGALL, Petr. Relativní čas. *Slovo a slovesnost*, 1971, roč. 32, s. 140-148.
- PANEVOVÁ, Jarmila – BENEŠOVÁ, Eva – SGALL, Petr. *Čas a modalita v češtině*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1971.
- PETR, Jan, et al. *Mluvnice češtiny. Díl 2. Tvarosloví*. 1. vydání. Praha: Academia, 1986.
- RAE. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Dirigida por Ignacio Bosque y Violeta Demonte. 1^a edición. Madrid: Espasa Calpe, 2000. ISBN 84-239-7917-2 (obra completa).
- RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa, 2009. ISBN 978-84-670-3207-9 (obra completa).

ROJO, Guillermo. Relaciones entre temporalidad y aspecto en el verbo español. In *Tiempo y aspecto en español*. Ed. Ignacio Bosque. Madrid: Cátedra, 1990. ISBN 84-376-0946-1.

SKALIČKA, Vladimír. Morfologie slovesa. In *Souborné dílo. Díl třetí (1964-1994)*. Ed. František Čermák, et al. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0601-1 (soubor).

ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba*. Praha: SPN, 1969.

TRÁVNÍČEK, František. *Mluvnice spisovné češtiny. Díl II. Skladba*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.

ZAVADIL, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka II*. 1. vydání. Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0462-0.

ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1641-4.

9.2. Prameny

InterCorp:

Český národní korpus - InterCorp. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 01.06.2011 -08.07.2011, dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.